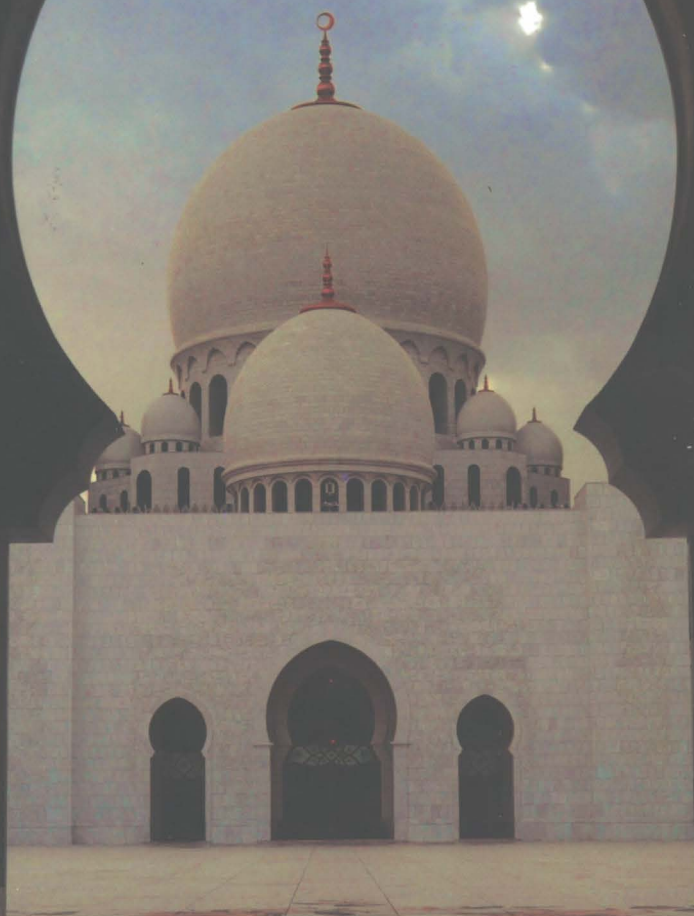

Šefik Kurdić

Četiri

VELIKA IMAMA

i njihov doprinos hadiskoj znanosti

Šefik Kurdić

ČETIRI VELIKA IMAMA
i
njihov doprinos hadiskoj znanosti

Zenica, 2011.

Uvod

Kur'an i hadis su dva fundamentalna izvora šerijatskog prava i bez njih se islam u svojoj punini i cjelini ne bi mogao razumjeti. Zato su i svi islamski učenjaci gradili svoje stavove upravo na ta dva šerijatska izvora, posebno šerijatski pravници, koji su zaključke do kojih su dolazili njedrili upravo iz tih sigurnih izvora.

Hadis je drugi izvor šerijatskog prava. On je, u odnosu na Kur'an, ono što je tijelo u odnosu na dušu, ili noć u odnosu na dan. Odvojiti hadis od Kur'ana znači, naprosto, odvojiti tijelo od duše i organizam učiniti beživotnim.

Znajući za takvu međusobnu isprepletenost i snažno prožimanje ta dva temeljna izvora šerijatskog prava, neprijatelji islama su, od najranijih vremena, pokušavali ubaciti klicu sumnje u jedan od ta dva izvora, angažirajući se da disharmoniraju tu idealnu sintezu sačinjenu praksom Poslanika islama, Muhammeda, s.a.v.s., a nadziranu i pomno čuvanu sveznanjem Gospodara svjetova!

Budući da su pokušaji devalviranja Allahove riječi ostali bez rezultata, jer se Univerzalna Riječ ne može ugroziti, pošto je Gospodar Univerzuma zagarantirao da će je čuvati i sačuvati od bilo kakvog falsifikata, neprijatelji islama pribjegli su lakšem metodi. Okrenuli su se tome da odvoje tijelo od duše i islamsku misao učine jednodimenzionalnom, a to znači: mrtvom i statičnom, bez dinamične, progresivne i životne stvarnosti. To, ustvari, znači odvojiti je od njene prirode i pretvoriti u teoriju koja bi se samo izučavala i postala samo jedna u nizu teorija koje su već nastale na nesavršenim racionalnim i intelektualnim ljudskim promišljanjima!

Logika onih koji nisu skloni islamu je, da ukoliko se ne može totalno uništiti, onda se bar može falsificirati njegova priroda i narav. Na taj način, ogledalo ljudske svijesti može se itekako poremetiti i u njemu dobiti lik koji ne liči samom sebi.

S obzirom da je čuvanje Kur'ana zagarantirano Allahovom objavom, onda su se oni koji rade protiv islama krenuli s falsificiranjem hadisa i pokušajem ubacivanja brojnih sumnji u njegovu autentičnost.

Otuda su se i apokrifni hadisi pojavili veoma rano. To je i bio temeljni razlog što je islamski ummet iznjedrio *sened*/lanac prenosilaca; do tada nepoznati metod čuvanja istine. I, upravo je *sened* specifikum koji distancira Muhammedov, s.a.v.s., ummet od drugih naroda.

Samo u islamu se, tom metodologijom, i dan-danas može, autentičnim putem, doći do samog Poslanika, s.a.v.s., njegove riječi i djela. Tu mogućnost nemaju drugi narodi. Tako, npr., ni kršćani ni Židovi ne mogu vam predložiti autentičan lanac prenosilaca koji bi ih doveo do Musaa ili Isaa, a.s. Zbog toga i nema, niti može biti autentične riječi bilo kojeg drugog vjerovanja, odnosno religije. To je privilegija samo Muhammedovog, s.a.v.s., ummeta!

Naravno, isto bi se desilo i s ovim ummetom da Allah Uzvišeni nije nadahnuo prvu generaciju muslimana, da od prvih dana povedu vanrednu brigu o tom nezaobilaznom izvoru svoje vjere. Tako Muhammed b. Sirin, poznati učenjak iz generacije tabi'ina, jasno ističe: *Hadis je vjera, pa dobro provjerite od koga vašu vjeru uzimate!*¹

¹ Ovu predaju bilježi Muslim u *Sahihu: El-Mukaddima*, 5 - Babu bejani enne-l-ismade mine-d-dini.

Slične predaje, pored Ibn Sirina, prenose i 'Ali b. ebi Talib, Ebu Hurejre, Šu'be b. el-Hadždžadž, Zaide b. Kudame, Malik b. Enes, Ahmed b. Hanbel i dr.²

Abdullah b. el-Mubarek je lanac prenosilaca definirao ovako: *Sened je dio vjere. Da nije seneda onda bi rekao ko bi htio, ono što bi htio!*³

Ibn el-Mubarek je, takođe, rekao: *Primjer onoga koji izučava vjeru bez seneda je kao primjer onoga koji se penje na krov bez ljestvi/stepenica!*⁴

Zanimljiva je konstatacija imama Šafije u vezi s tim. On kaže: *Primjer onoga koji traži hadis bez seneda je kao primjer osobe koja noću sakuplja drva ne znajući da se u tom naramku nalazi zmija!*⁵

I upravo na temeljima takve svijesti izgradit će se kriteriji koji neće dopustiti infiltriranje bilo kakve nesigurnosti, sumnje ili falsifikata u hadis i hadisku znanost.

Ako analiziramo odnos prvih generacija muslimana, ustanovit ćemo da su svojom željom za saznavanjem hadisa ili njihovim provjeravanjem jasno dali do znanja da su do kraja bili svjesni vrijednosti tog izvora.

Tako je poznati ashab Džabir b. Abdullah, r.a., saznajući da je Abdullah b. Unejs el-Ensari, r.a., čuo jednu

² Provjeri: Ibn ebi Hatim, *El-Džerhu ve-t-ta'dil*, 2/15-16; Er-Ramehurmuzi, *El-Muhaddisu-l-fasilu bejne-r-ravi ve-l-va'i*, str. 145-146, El-Hatib, *El-Kifaje fi 'ilmi-r-rivaje*, str. 121-122; Ibn Abdu-l-Berr, *Et-Temhidu lima fi-l-Muvetta' mine-l-me'ani ve-l-esanid*, 1/45-47; Ibn Hibban, *El-Medžruhine mine-l-muhaddisine ve-d-du'afai ve-l-metrukin*, str. 1/21-23 i Ibn 'Adijj, *El-Kjamilu fi du'afai-r-ridžal*, 1/155-156.

³ Ovu predaju bilježi Muslim u *Sahihu: El-Mukaddima*, 5- Babu *bejani enne-l-isnade mine-d-dini*.

⁴ El-Hatib, *El-Kifaje fi 'ilmi-r-rivaje*, str. 393.

⁵ Ez-Zerkani, *Šerhu-l-mevahi-l-ledunijje*, 5/393.

predaju, koju on nije čuo od Poslanika, s.a.v.s., putovao mjesec dana iz Medine do Šama, gdje je tada boravio Abdullah, r.a., kako bi direktno čuo taj hadis.⁶

Ebu Ejjub el-Ensari, r.a., je saznao da je, pored njega, jedino 'Ukbe b. 'Amir, r.a., čuo jedan hadis od Vjerovjesnika, s.a.v.s., pa se pobojavao da ne bio umro on ili 'Ukbe, a predaja ostala neprovjerena, pa se zaputio iz Medine do Egipta, gdje je tada boravio 'Ukbe i, putujući mjesec dana užarenom pustinjom, stigao do njega, provjerio hadis i vratio se istoga momenta u Medinu!⁷

Doista, divan primjer ljubavi spram Allahovog Poslanika, s.a.v.s, i drugog izvora islama!

Da bi bili sigurni u autentičnost hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s., Ebu Bekr i Omer, r.a., tražili su da, prilikom prihvatanja predaja budu prisutni i svjedoci.⁸

Osman, r.a., je ono što bi vidio od Poslanika, s.a.v.s., praktično izveo pred ostalim ashabima, a onda tražio od njih da potvrde jesu li i oni vidjeli da on tako čini,⁹ a 'Ali b. ebi Talib, r.a., je tražio od svakog prenosica da se zakune da je, doista, dotičnu predaju čuo izravno od Vjerovjesnika, s.a.v.s!¹⁰

⁶ O ovom zanimljivom podatku opširnije: El-Hatib el-Bagdadi, *Er-Rihletu fi talebi-l-hadisi*, str. 109-117.

⁷ Isti izvor, str. 120.

⁸ Provjeri: Hakim, *Ma'rifetu 'ulumi-l-hadisi*, str. 15; El-Hatib, *El-Kifaje fi 'ilmi-r-rivaje*, str. 26 i Ez-Zehebi, *Tezkiretu-l-huffaz*, 1/3.

⁹ Ovu Osmanovu, r.a., praksu provjeri u autentičnoj predaji kod Ahmeda u *Musnedu*, 1/57. Dr. Muhammed 'Udžadž el-Hatib pogrešno navodi podatak da to Ahmed čini u *Musnedu* u prvom tomu na 372. strani. (Vidi: *Es-Sunnetu kable-t-tedvini*, str. 116). Istu grešku čini i u svom drugom djelu: *Usulu-l-hadis*, str. 98, što, eksplicite, ukazuje da je taj podatak preuzeo iz nekog drugog izvora, ne konsultirajući direktno Ahmedov *Musned*.

¹⁰ Vidi o ovom postupku: Ebu Davud, *Sunen: Kitabu-s-salat*, *Babu fi-l-istigfar*, hadis br. 1521; Tirmizi, *Sunen: Kitabu-s-salat*, 182

Sva je sreća pa je islamski ummet imao u svakoj generaciji sjajne velikane koji su nastavili graditi svijetle staze koje su trasirale prve generacije muslimana. Dovoljno je analizirati život i rad ove četverice islamskih pravnika i ustanoviti s kakvim elanom, samoprijegorom i entuzijazmom su predano radili na očuvanju, zaštiti i afirmiranju izvornog islamskog učenja.

Uz Kur'an koji su detaljno poznavali, jer su ova četverica imama bili hafizi Kur'ana, oni su, u isto vrijeme, bili i hafizi hadisa, što znači da su bili najbolji poznavaoци hadisa i hadiskih znanosti u svom vremenu. Uostalom, kako bi mogli valorizirati brojne šerijatskopravne norme bez detaljnog poznavanja ta dva fundamentalna izvora.

Otuda njih, kao i ostale velikane hadisa: Buhariju, Muslima, Tirmiziju, Ebu Davuda, Nesaija, Ibn Madžu i dr., Jezid b. Zurej' s pravom naziva vitezovima i junacima. On kaže: *Svaka vjera ima svoje vitezove/junake, a vitezovi/junaci ove vjere su prenosioci hadisa!*¹¹

Ebu Hanife, Malik, Šafija i Ahmed b. Hanbel, samo su neki od islamskih velikana koji su svojom predanošću toj znanosti uspostavili tako precizne kriterije koji će onemogućiti svaki pokušaj ubacivanja falsifikata u nju.

Njihovo vanredno poznavanje prenosilaca hadisa, kritički osvrt spram svakog od njih, poznavanje teksta hadisa i skrivenih mahana u njemu, učinili su da danas tačno razlikujemo predaju koja seže do samoga Poslanika, s.a.v.s., od one koja je poturena i patvorena.

– *Babu ma džae fi-s-salati 'inde-t-tevbeti*, hadis br. 406, Ibn Madže: *Sunen*: 5 – *Kitabu ikameti-s-salat*, 193 – *Babu ma džae fi enne-s-salate keffaretun*, hadis br. 1395 i Ahmed, *Musned*, ½.

¹¹ Uporodi: dr. 'Asim b. Abdullah el-Karjuti, *El-Isnadu mine-d-dini*, str. 22.

Svaki od njih je (izuzimajući Imama Malika, koji je iz ljubavi prema Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., najviše vremena provodio u Medini) od svoje rane mladosti putovao od mjesta do mjesta, slušajući brojne učitelje i apsorbirajući znanje, koje će kasnije prenijeti na generacije koje dolaze. Tako se, npr. navodi fascinantna podataka, da je imam Ebu Hanife, putujući u potrazi za hadisom i drugim islamskim disciplinama, slušao oko 4.000 učitelja!!!¹²

Cilj pisanja ove knjige je da se ukaže na ogroman doprinos tih velikana hadisu i hadiskoj znanosti. Naime, malo ko uistinu zna da njihov odnos spram hadisa nije ništa manje značajan nego odnos spram fikha i šerijatskog prava. Posebno je to osporavano u slučaju našeg imama Ebu Hanife, za koga su neki smatrali, a i danas ima nedoučenih intelektualaca u islamskom svijetu koji smatraju, da je taj islamski genije imao skromno znanje iz oblasti hadisa.

Zato je i ovaj rad skroman doprinos da se istakne i ta komponenta sve četverice velikih imama, koji su jedino i mogli iznjedriti tako suptilna i utemeljena šerijatskoppravna rješenja upravo na fascinantnom poznavanju kur'anskog teksta i hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

U Zenici, 15.06.2011. god.

Prof. dr. Šefik Kurdić

¹² Vidi ovaj zanimljiv podatak: dr. Muhammed eš-Šek'a, *El-Imam el-A'zam Ebu Hanife en-Nu'man*, str. 41; Shibli Nu'mani, *Abu Hanifa – život i djelo*, str. 44 i Šefik Kurdić, *Ebu Hanife i namaz u hanefijskom mezhebu*, str. 27.

EBU HANIFE

Ebu Hanife bio je islamski genije. Superiorna inteligencija, suptilna pobožnost i poslovična strpljivost svrstavaju ga u najveće umove koje je iznjedrila islamska povijest. Ljubav prema znanju, napose rješavanju šerijatskopравnih enigmi, učiniće ga nezaobilaznim izvorom u islamskim naučnim krugovima i s pravom će biti prozvan El-Imamu-l-a'zam/najveći imam. Ebu Haničin doprinos hadiskoj znanosti bio je veoma značajan. Međutim, u islamskoj literaturi nalazimo na kontradiktorne stavove kada je u pitanju njegov doprinos ovoj značajnoj islamskoj disciplini.

Puno ime mu je Nu'man b. Sabit b. Zuta b. Mah et-Tejmi el-Kufi.¹³ Izuzetno je postao poznat po nadimku Ebu Hanife. Takođe je prozvan El-Imamu-l-A'zam/Najveći imam,¹⁴ ili kako ga El-Kettani naziva Imamu-l-eimme/Imam imama,¹⁵ hafiz Ez-Zehebi nazvao ga je Fekihu-l-milleti/Pravnik vjere,¹⁶ a šejh El-Kasimi Fekihu-l-ummeti/Pravnik ummeta.¹⁷

Rođenje i porijeklo

Ebu Hanife rođen je 80. god. po Hidžri.¹⁸ To je, naime, godina rođenja koju spominju gotovo svi autori koji su pisali o ovom islamskom geniju. Doduše, u nekim djelima se kao moguća navodi 61. god. po Hidžri,¹⁹ 63. god.²⁰ a u nekim, opet, 70. god. po Hidžri.²¹ Međutim,

¹³ Usporedi: El-Buhari, *Et-Tarihu-l-kebir*, 8/81, *Et-Tarihu-s-sagir*, 2/43; Ibn Ebi Hatim, *El-Džerhu ve-t-t'adilu*, 8/449; Hatib el-Bagdadi, *Tarihu Bagdad*, 13/323; Ibn Hallikan, *Vesejatu-l-a'jan*, 5/415; Ez-Zehebi, *Tezkiretu-l-huffaz*, 1/168 i *Mizamu-l-l'tidal*, 4/265, Tagri Bardi, *En-Nudžumu-z-zahire*, 2/12 i Ibnu-l-Imad, *Šezeratu-z-zeheb*, 1/227.

¹⁴ Vidi knjigu: dr. Mustafa eš-Šek'a, *El-Imam El-A'zam Ebu Hanife En-Nu'man*. (*Daru-l-kitabi-l-lubnani*, Bejrut, 1983. god.).

¹⁵ *Er-Risale el-mustatrese*, str. 16.

¹⁶ *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 6/390.

¹⁷ *El-Fadlu-l-mubin*, str. 248.

¹⁸ Vidi: *Tarihu Bagdad*, 13/330; Ibn Kesir, *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116 i Ez-Zehebi, *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 6/391.

¹⁹ Usporedi: El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 248; Ebu Zehre, *Ebu Hanife – hajatuhu ve asruhu ve arauhu ve fikhuhu*, str. 14; Ebu Gudde u knjizi: *Muhammed en-Nu'mani, Mekanetu-l-Imam Ebi Hanifete fi-l-hadisi*, str. 143.

²⁰ Vidi: dr. Mustafa Es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'l-l-islami*, str. 401.

²¹ Isti izvor, str. 401.

gotovo svi preferiraju 80. god. kao godinu njegovog rođenja.

Rođen je u Kufi, u današnjem Iraku. Bio je perzijskog porijekla. Historičari navode da je Ebu Hanifin djed prihvatio islam. Njegov unuk Isma'il tvrdi da je Ebu Hanifin otac Sabit otišao Aliji, r.a, dok je još bio dijete, pa je, tom prilikom, Alija, r.a, molio Allaha, dž.š, za bereket njemu i njegovom potomstvu. Pa se nada Isma'il da se dova Alije, r.a, uslišala!²²

Inače, postoje različita mišljenja o porijeklu Ebu Hanifinog oca Sabita. Neki smatraju da je porijeklom iz Nesaa, odakle je imam En-Nesai, drugi iz Tirmiza, odakle je imam Et-Tirmizi, a treći tvrde da je iz Enbara.²³

Obrazovanje i učitelji

Ebu Hanife živi u veoma bremenitom vremenu, punom političkih i drugih nesuglasica. Živio je u vremenu halife Abdul-Melika, kada je u Iraku namjesnik bio Hadždžadž b. Jusuf, poznat po represijama. Međutim, dolaskom pravednog vladara Omera b. Abdulaziza situacija se uveliko mijenja, pa se takvom promjenom uveliko otvaraju vrata svestranijem obrazovanju ovog nadarenog mladića.

Kufa, mjesto u kome je rođen ovaj velikan, postala je u vrijeme Ebu Hanife jedan od najvećih i najpoznatijih islamskih naučnih centara. Ako se zna da je grad utemeljen tek 17. god. po Hidžri onda se, doista, zadivljujuće doima da je grad za samo stotinjak godina postojanja postao jedan od najjačih islamskih centara toga

²² *Tarihu Bagdad*, 13/326.

²³ Isti izvor, 13/325.

vremena. Kako i ne bi kada se bilježi da je samo u ovom gradu stanovalo i boravilo oko 1.500 ashaba. Čak su dvadeset četverica učesnika Bedra posjetila Kufu a neki su je uzeli za mjesto stanovanja. Za vrijeme hilafeta Alije, r.a, ovaj grad postao je prijestonica islamske države.²⁴

Bilježi se da u Kufi praktično nije bilo ni jednog muhaddisa od koga Ebu Hanife nije bilježio hadis. Od njegovih učitelja, samo iz oblasti hadisa, koje je slušao u rodnoj Kufi, Ebu-l-Mehasin eš-Šafi'i, spominje devedeset tri. Spomenimo samo neke: Eš-Ša'bi, Amr b. Murre, Mensur b. Ma'mer, El-A'meš, Alkame i dr.²⁵ Samo Eš-Ša'bi, koji je i prvi probudio Ebu Hanifin interes za izučavanje hadiskih disciplina, sreo je pet stotina ashaba, a od velikog broja njih prenosi i hadise. Katade, jedan od Ebu Hanifinih učitelja, bio je jedan od dvojice najpoznatijih učenika čuvenog ashaba Enesa b. Malika, r.a.²⁶

Učitelj od koga je Ebu Hanife najviše naučio u rodnoj Kufi i čovjek koji je najviše utjecao na ovog velikana islamske misli bio je, nesumnjivo, Hammad b. Ebi Sulejman, o kojem se Ebu Hanife, u mnogim prigodama, na najljepši način izražavao i za njega dove upućivao!²⁷

Nakon što je slušao predavanja u Kufi, a potom u Basri, Ebu Hanife, u namjeri da upotpuni svoj znanstveni opus, odlazi u Mekku i Medinu i tamo nalazi brojne učitelje u hadisu i fikhu i sluša njihova predavanja. Veliki broj priznatih hadiskih autoriteta osnovali su kružoke iz

²⁴ Vidi: dr. M. Es-Siba'i, cit. izvor, str. 416 i Shibli Nu'mani, *Abu Hanifa – život i djelo*, str. 30-32.

²⁵ Vidi šire: Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 32.

²⁶ Isti izvor, str. 34.

²⁷ Vidi o tome: cit. djelo, str. 28-30.

navedenih oblasti u Mekki i Medini, koji su postali svojevrstne škole hadisa i hadiskih znanosti. Najveća i najuglednija škola takve vrste u Mekki bila je škola Ata' b. Ebi Rebaha, čovjeka koji je sreo oko dvije stotine ashaba.²⁸ Čak su i sami ashabi priznali njegovu učenost. Tako je Abdullah b. Omer, r.a, poznati i učenik ashab, imao običaj kazati: "*Zašto ljudi dolaze meni kada je tu Ata' b. Ebi Rebah*"?²⁹ Slično je izrekao i Abdullah b. Abbas, r.a, kako bilježe drugi izvori.³⁰ Od ostalih muhaddisa u Mekki Ebu Hanife sluša predavanja Ikrima, koji je bio učenik Abdullaha b. Abbasa, r.a.³¹ Hafiz Ez-Zehebi tvrdi da je Ata' bio učitelj od koga se Ebu Hanife najviše okoristio.³²

U Medini Ebu Hanife uči od dvojice istaknutih tabi'ina Sulejmana i Salima. Sulejman je bio sluga Mejmune, r.a, časne supruge Allahovog Poslanika, s.a.v.s, a Salim je bio sin Abdullaha, a unuk Omera b. el-Hattaba, r.a. Od njih Ebu Hanife prenosi brojne hadise.

Nakon početnih saznanja i vezanosti za ova dva sveta mjesta i brojne učitelje koje je u njima sreo, Ebu Hanife često će koristiti odlaske na hadž kao metodu susreta sa svojim učiteljima, kako bi se što više družio s njima, učio od njih i razmjenjivao mišljenja. Zna se, kako navode brojni autori, da je Ebu Hanife 55 puta obavio hadž. Nije, onda, ni čudo što je sreo toliki broj učitelja i od njih crpio znanje. Neki navode da je broj njegovih učitelja dosegao 4.000!!!³³

²⁸ Dr. Mustafa eš-Šek'a, cit. djelo, str. 46.

²⁹ Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 36.

³⁰ Dr. M. eš-Šek'a, navedeni izvor, str. 46.

³¹ Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 37.

³² *Sijeru e'alami-n-nubela*, 6/391.

³³ Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 41 i Nu'mani, cit. djelo, str. 44.

Spomenimo neke od brojnih učitelja: Meharib b. Desar, Semmak b. Harb ez-Zuheli, čovjek koji je sreo 80 ashaba i od koga prenose svi autori poznatih šest zbirki hadisa/El-Kutubi-s-sitte, Seleme b. Kuhajl, Ali b. el-Akmer, Se'id b. Mesruk, Atijje b. Sa'd el-Kufi, Musa b. ebi Aiša iz Kufe; Ebu Sufjan Sa'di, Abdulkерim b. Umejje, Katade, Šeddad b. Abdurrahman i dr. iz Basre; Amr b. Dinar, Ismai'il b. Abdulmelik, Haris b. Abdurrahman i dr. iz Mekke; Nafi' mevla Abdullah b. Omer, Jahja b. Se'id, Hišam b. Urve, Abdurrahman b. Hurmuz El-A'redž, Muhammed el-Munkedir, Abdullah b. Omer b. Hafs, Šejban b. Abdullah b. Dinar i dr. iz Medine; Mekhul iz Šama; Ata' b. ebi Muslim iz Horasana; Rebi'a iz Rejja i brojni drugi.³⁴ Samo Ebu-l-Mehasin eš-Šafi'i spominje 319 učitelja od kojih je Ebu Hanife učio.³⁵

Najduže se zadržao, kako tvrde brojni autori, uz Hammada b. ebi Sulejmana, velikog pravnika iz Kufe, pred kojim je redovno slušao predavanja punih 18 godina!³⁶ Ebu Hanife zadržao se nekoliko godina u Hidžazu, na kraju vladavine Umejevića i s početka vladavine Abbasovića, raspravljajući sa najvećim autoritetima iz druge generacije muslimana – tabi'inima.³⁷

On je, kao i svaki drugi musliman, izuzetno volio i respektirao časnu porodicu Muhammeda, s.a.v.s, pa je, otuda, sa velikim zadovoljstvom slušao predavanja i razmjenjivao mišljenja sa imamima iz ove časne porodice. Tako je Ebu Hanife jedno vrijeme slušao predavanja imama Muhammeda Bakira, unuka Husejna, r.a, i

³⁴ Vidi o tome: *Tarihu Bagdad*, 13/324 i *Tehzibu-t-tehzip*, 4/229.

³⁵ Nu'mani, cit. djelo, str. 44.

³⁶ Dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 401 i dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 41.

³⁷ Dr. M. eš-Šek'a, Navedeni izvor, str. 44.

njegovog brata imama Zejda, uz koga je proveo pune dvije godine slušajući predavanja u Hidžazu, nakon čega je izjavio: *Nisam vidio većeg fakiha, ni znanijeg, ni bržeg u odgovoru, niti argumentovanijeg u nastupu od imama Zejda b. Alija b. Husejna b. Alija b. ebi Taliba*.³⁸

Uz njih je Ebu Hanife slušao Abdullaha b. Hasana b. Hasana b. Alija b. ebi Taliba³⁹ i imama Dža'fera b. Muhammeda es-Sadika, sina Muhammeda Bakira, koji je umro 148. god. po Hidžri, dakle, samo dvije godine prije Ebu Hanife. Mnogi autori tvrde da Abdullah nije bio na stepenu njegovog učitelja, već da je Ebu Hanife s njim razmjenjivao mišljenja i da su se međusobno dopunjavali u fikhskim i hadiskim pitanjima.⁴⁰ U svakom slučaju, Ebu Hanife je, družeći se sa imamima iz časne porodice Allahovog Poslanika, s.a.v.s, dosta naučio, saznao i prihvatio. Uz to, saosjećao je u njihovim patnjama uzrokovanih ponašanjem tadašnjih vladara.

Ako, dakle, analiziramo njegovo angažirano putovanje u potrazi za znanjem, u Basru - deset puta, u Medinu - više desetina puta, zatim njegov boravak u Mekki od šest godina, kako navodi dr. Mustafa es-Siba'i,⁴¹ i to u periodu od 130 do 136. god. po Hidžri, onda se s pravom može konstatovati da je ovaj velikan, doista, imao priliku apsorbirati ogromno znanje iz hadisa, fikha i dr. islamskih disciplina od poznatih autoriteta toga vremena.

³⁸ Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 52.

³⁹ Vidi šire: Isto djelo, str. 54-55.

⁴⁰ Usporedi, Isto djelo, str. 57.

⁴¹ Vidi, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 416

Ebu Hanifin kružok i njegovi učenici

Ebu Hanife, iz poštovanja prema svome uvaženom profesoru Hammad b. Ebi Sulejmanu, sve do njegove smrti nije organizirao zasebna predavanja niti je predvodio naučne kružoke prepoznatljive za to vrijeme. To je učinio 120. god., nakon smrti svoga profesora, dakle, kada je Ebu Hanife napunio 40 godina života.⁴²

Inače, u velikoj kufskoj džamiji bilo je više organiziranih kružoka iz raznih islamskih disciplina. Tako su čuveni El-A'meš Sulejman b. Mihran (umro 148. god. po H.), Mis'ar b. Kidam, zvani El-Mushaf, zbog svoje izuzetne memorije (umro 152. god.), Sufjan es-Sevri (umro 161. god.), Šu'be b. Ajaš el-Ezdi (umro 193. god.), Asim b. Ebi-n-Nudžud i dr. imali redovne kružoke i predavanja iz tefsira, hadisa, fikha, kiraeta, arapskog jezika i dr. disciplina.⁴³ Međutim, Ebu Hanifina predavanja u toj džamiji su bila daleko najposjećenija. Ona su, naime, odisala posebnom atmosferom, u kojoj su, uz izlaganje ovog imama, posebno dolazile do izražaja sklonosti i kvaliteti samih učenika, kroz pitanja, sugestije, prijedloge i rasprave. Svako predavanje i obrađivanje neke tematske cjeline bilo je svojevrsna naučna rasprava.

Imam Ebu Hanife nikada nije donosio gotovo rješenje niti konačan zaključak dok nije konsultirao sve članove kružoka, koji su, iako mladi, bili izuzetno inteligentni i nadareni. U njegovom kružoku raspravljalo je, uz ostale, 40 eksperata iz različitih islamskih disciplina. Nakon konsultacija sa svakim članom Ebu Hanife bi naložio jednom od svojih učenika, to bi obično bio Ebu Jusuf, da zapiše rješenje do kojeg se došlo timskim radom.

⁴² Usporedi, dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 61.

⁴³ Vidi šire: Navedeni izvor, str. 61-63.

Njegov kružok u velikoj kufskoj džamiji bio je, bez sumnje, svojevrsna akademija islamskih znanosti, ili, da tako kažemo, institut za islamska istraživanja, u kojem je Ebu Hanife samo inicirao rasprave i upućivao na pitanja koja će se razmatrati. Budući da je u toj svojevrsnoj akademiji islamskih znanosti bilo vrsnih predstavnika iz svih islamskih disciplina, onda ne treba čuditi što su ta šerijatsko-pravna pitanja bila tako kvalitetno rješavana.⁴⁴

Hatib el-Bagdadi prenosi sa senedom od Ibn Kerame, koji kaže da su jednom prilikom sjedili kod Veki'a b. el-Džerraha, velikog islamskog učenjaka, kada je jedan od prisutnih konstatirao da je u nekom pitanju Ebu Hanife pogriješio. Veki' je, tada, primijetio: *Kako je mogao pogriješiti Ebu Hanife, u čijem su prisustvu bili Ebu Jusuf, Zufer i Muhammed, u svojoj analogiji i idžtihadu, Jahja b. Zekerijja b. ebi Zaide, Hafs b. Gijas, Hibban, Mendel b. Ali, svojim pamćenjem hadisa i ogromnom stručnošću i preciznošću u ovoj disciplini; Kasim b. Ma'n sa izuzetnim poznavanjem arapskog i drugih jezika, Davud b. Nusajr et-Tai i Fudajl b. Ijad sa svojim zuhdom i duhovnom prefinjenošću?! U čijem kružoku budu navedeni znalci, on ne može praviti greške, a ako ih i napravi - oni će ga ispraviti!!!*⁴⁵

Imam Et-Tahavi bilježi predaju od Esed b. Furata, velikog islamskog učenjaka i mudžahida (svoj plemeniti život položio je prilikom fetha Sicilije), koji ističe: *Ebu Hanife imao je 40 učenika - učenjaka koji su bilježili njegove knjige. Među prvu desetericu spadaju: Ebu Jusuf, Zufer, Davud et-*

⁴⁴ Dr. Šefik Kurdić, *Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti*, Novi horizonti, br. 8, april 2000, str. 11.

⁴⁵ *Tarihu Bagdad*, 14/247. Usporedi: Et-Tehanevi, *Kavaidu fi-l-ulum-i-l-hadis*, str. 330-331.

*Tai, Esed b. Amr, Jusuf b. Halid es-Semti i Jahja b. Zekerija b. Ebi Zaide, koji je te knjige i rasprave bilježio punih 30 godina.*⁴⁶

Navedeni primjeri na najbolji način govore o dalekovidosti ovog islamskog genija. On je pokazao da je preteča suvremenih pedagoških metoda, kada je za rješavanje brojnih šerijatsko-pravnih normi koristio timove eksperata iz različitih oblasti, što se, tek u posljednje vrijeme, prakticira u naučnim krugovima. Otuda nije ni čudo što je Ebu Hanife bio oštro kritikovan od onih koji nisu mogli izići iz logike individualnog razmišljanja i donošenja zaključaka i preusmjeriti se na timski način rada, kako ga je demonstrirao ovaj veliki imam.

Značajno bi bilo spomenuti da je Ebu Hanifin kružok, kada bi boravio u svetim mjestima – naglasili smo da je čak 55 puta obavio hadždž, bio u Haremi-šerifu ili Revdai-mutahheri, gdje je na naučnom nivou raspravljao sa najvećim islamskim autoritetima. Pouzdano se zna da je, boraveći u Medini, raspravljao sa imamom Malikom i razmijenio mišljenja u vezi sa različitom problematikom.⁴⁷

Ebu Hanife je ostavio ogroman broj učenika. Nije bilo ni jednog dijela islamskog svijeta, izuzev Španije, koji nije preko učenika bio zastupljen njegovim predavanjima. Spomenimo samo neka mjesta iz kojih su dolazili njegovi učenici: Mekka, Medina, Damask, Basra, Vasit, Mosul, Alžir, Remla, Misir, Jemen, Hemedan, Rejj, Taberistan, Gruzija, Nejsabur, Nisa, Buhara, Semerkand, San'a, Tirmiz, Havarizm, Medain i dr.⁴⁸

⁴⁶ Et-Tehanevi, cit. djelo, str. 331, vidi, takođe Ibn Abdulberr, *El-Intikau*, str. 329-338.

⁴⁷ Pogledaj o tome: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 63.

⁴⁸ Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 49.

Od izuzetno velikog broja njegovih učenika, koji će ubrzo preplaviti islamske centre širom hilafeta i postati nosioci islamske misli, spomenućemo samo neke: Abdullah b. el-Mubarek, Ebu Jusuf Ja'kub b. Ibrahim el-Ensari, Zufer b. Huzejl, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, Veki' b. El-Džerrah el-Kufi, Abdullah b. Jezid el-Mukri, Abdulkerim b. Muhammed el-Džurdžani, Kasim b. Ma'n, Jezid b. Harun, Ebu Ishak el-Fezari, Ebu Sa'd es-Sagani, Hafs b. Gijas, Hasan b. Zijad, Fudajl b. Ijad, Davud et-Tai, Isa b. Junus, Abdurrezzak, Haridže b. Mus'ab, Mus'ab b. el-Mikdam, Hammad sin Ebu Hanifin i brojni drugi.⁴⁹

Značajno je spomenuti da je Ebu Hanife, budući da je raspolagao velikim bogatstvom, stipendirao svoje učenike. Prioritet nad imovinom imali su njegovi učenici, pa tek onda njegova porodica.⁵⁰

Kako je njegov kružok, sastavljen od eksperata iz svih islamskih znanosti, predstavljao neku vrstu istraživačkog centra, tako je i on sam, sa svojim materijalnim dobrima, predstavljao ministarstvo za prosvjetu ili univerzitet koji se brine o pomoći i stipendijama za studente. Takav nesebičan odnos spram studenata je, na neki način, naslijedio od svog učitelja Hammad b. ebi Sulejmana, a on, opet, od svog učitelja Ibrahima en-Nehaija, jednog od najpoznatijih i najučenijih tabi'ina. To saznajemo na temelju izjave njegovog najpoznatijeg učenika Ebu Jusufa, koji kaže: *Ebu Hanife je izdržavao i mene i moju porodicu punih 20 godina, a kada bih mu rekao: Nisam sreo nikoga darežljivijeg*

⁴⁹ Vidi o tome: *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 6/393-394; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/115; *Tehzibu-t-tehzib*, 4/229; dr. Subhi es-Salih, *Ulumu-l-hadisi ve mustalehuhu*, str.384 i Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*, str. 238.

⁵⁰ Vidi: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 66.

*od tebe, odgovarao bi: To kažeš zato što nisi upoznao moga učitelja Hammada.*⁵¹

Njegova izuzetna ljubav i pažnja spram svojih učenika bila je paradigmatična. Oni su ga, takođe, izuzetno voljeli i mnogo respektirali. Njegova izjava na najbolji način će nam ilustrirati ljubav i pažnju i prema učiteljima i prema učenicima. On, na jednom mjestu, kaže: *Nisam nikada klanjao namaṣ, otkako je umro moj učitelj Hammad, a da nisam zamolio Allaha Plemenitog za oprost njegovih grijeha i to zajedno sa dovom Allahu Plemenitom za oprost grijeha mojim roditeljima! Takođe, nikada nisam klanjao a da nisam zatražio oprosta od Allaha Milostivog za grijeha onima od kojih sam nešto naučio i onima koje sam ja nešto naučio.*⁵²

Znanje i inteligencija

Ebu Hanifino znanje i inteligencija ostali su paradigmatični sve do danas. To najbolje ilustriraju riječi Alije b. Asima, koji kaže: *Ebu Hanifina inteligencija bi prevagnula ako bi se mjerila sa inteligencijom ostalih stanovnika Zemlje!*⁵³

Konstatacija Jezida b. Haruna slična je prethodnoj. On kaže: *Sreo sam mnoge učenjake, ali od Ebu Hanife nisam vidio inteligentnijeg, vrednijeg i pobožnijeg!*⁵⁴

⁵¹ Dr. M. eš-Šek'a, isti izvor, str. 67.

⁵² Cit. djelo, str. 68. i Š. Kurdić, *Ebu Hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti*, str. 24.

⁵³ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/403. Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 79.

⁵⁴ Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 79. i Š. Kurdić, *Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti*, Novi horizonti, br. 9, maj 2000, str. 14.

Šeddad b. Hakim veli: *Nisam vidio znanijeg od Ebu Hanife*.⁵⁵

Otuda poznati islamski učenjak Abdullah b. el-Mubarek priznaje: *Da me Allah nije pomogao sa Ebu Hanifom i Sufjanom es-Sevrijem, bio bih kao i ostali ljudi*.⁵⁶

Hudžr b. Abdu-l-Džebbar prenosi da je jednom prilikom Kasim b. Ma'n upitan: *Želiš li biti Ebu Hanifin učenik, obzirom da nijedan naučni kružok nije jači niti korisniji od njegovog?* Kasim ga je zamolio da ga odvede Ebu Hanifi. Kada se u to uvjerio, postao je njegov učenik, a kasnije je govorio: *Nisam sreo nikoga poput njega*.⁵⁷ Ebu Hanife bio je islamski genije. Superiorna inteligencija, suptilna pobožnost i poslovična strpljivost svrstavaju ga u najveće umove koje je iznjedrila islamska povijest. Ljubav prema znanju, napose rješavanju šerijatsko-pravnih enigmi, učiniće ga nezaobilaznim izvorom u islamskim naučnim krugovima i s pravom će biti prozvan El-Imamu-l-a'zam/Najveći imam. Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti bio je veoma značajan. Međutim, u islamskoj literaturi nailazimo na kontradiktorne stavove kada je u pitanju njegov doprinos ovoj značajnoj islamskoj disciplini. Zato ćemo u ovom radu, uz neophodne podatke iz njegove biografije, potcrtati i njegov ogroman doprinos hadisu i hadiskoj znanosti.

Ebu Hanife živio je sedamdeset godina u pokornosti Allahu kroz učenje, poučavanje drugih, namaz, post, širokogrudost, darežljivost i brojne druge moralne

⁵⁵ *Tarihu Bagdad*, 13/345. Ibn Kesir sličnu predaju bilježi od Mekikija b. Ibrahima. (Vidi: *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116).

⁵⁶ *Tarihu Bagdad*, 13/337, *Sijeru a'lami-n-nubela*', 6/398 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116.

⁵⁷ *Tarihu Bagdad*, 13/337 i *Sijeru a'lami-n-nubela*', 6/398-399.

vrednote koje su ga krasile za njegova plodna života.⁵⁸ Ovom prilikom spomenućemo samo neke vrline kojima je bio obasut.

Nije, onda, čudo kada je imam Malik na upit imama Šafije: *Da li si sreo Ebu Hanifu?*, odgovorio: *Vidio sam čovjeka koji je imao tako jake argumente da, kada bi htio nekoga ubijediti da je najobičniji stub od čistoga zlata, on bi to, doista, mogao učiniti.*⁵⁹

Prethodna izreka čini nam se sasvim bliskom predaji po kojoj Ebu Hanife nikada u diskusiji i dijalogu nije bio nadmašen niti pobijeđen!

Tajna njegovog poslovičnog znanja, možemo slobodno reći, krije se u činjenici koju spominje Rebi' b. Junus, koji kaže: "Ebu Hanife je jednoga dana ušao kod halife El-Mensura kod koga je već sjedio Isa' b. Musa, koji se obratio halifi: *Ovo je danas najveći učenjak na svijetu!* Halifa ga je upitao: *Nu'mane, od koga si uzimao znanje?* On je odgovorio: *Uzimao sam od Omerovih, r.a, učenika a oni od njega, od Alijinih, r.a, učenika a oni od njega, od učenika Abdullaha b. Abbasa, r.a, a oni od njega, a zar je na Zemlji za vrijeme Abdullaha b. Abbasa, r.a, bilo znanijeg od njega?!* Tada je halifa priznao da ga je uvjerio u utemeljenost svoga znanja!"⁶⁰

⁵⁸ O njegovim brojnim kvalitetima i izuzetnim vrlinama pogledati u zasebnim djelima o ovome velikanu, kao što su djela El-Muveffeka b. Ahmeda el-Mekkija, Ibnu-l-Bezzara, šejha Muhammeda ebu Zehre, Sejjida Afifija, Abdul-Halima el-Džundija, dr. Mustafe eš-Šek'a i dr.

⁵⁹ *Tarihu Bagdad*, 13/337-338, *Sijeru a'lami-n-nubela*, 6/399 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116.

⁶⁰ *Tarihu Bagdad*, 13/334 i Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 26.

Koliko je Ebu Hanife bio respektiran i od strane uleme svoga vremena, najbolje ilustrira sljedeći događaj. Kada je Ebu Hanife došao na jedan naučni skup, Sufjan es-Sevri ustao je, zagrlio ga i smjestio ga ispred sebe, što su osudili Abdullah b. Idris i Ebu Bekr b. Ajjaš. Kada je skup završen, oni su iznenađeni pitali Sufjana kako je mogao on, kao predstavnik hadiske škole, ukazati takvu počast jednom predstavniku racionalne škole/*Ehlu-r-re'j*, koju predstavlja Ebu Hanife?! On im je odgovorio: *Zašto me kritikujete zbog toga?! Ebu Hanife je čovjek sa velikim naučnim dignitetom! Ako pred njim ne bih ustao radi njegovog znanja, ustao bih, onda, radi njegovih godina! Ako ne bih ustao zato što je stariji, ustao bih radi njegovog fikha! A ako ne bih ustao ni radi njegovog fikha, onda bih ustao radi njegove pobožnosti!!!* Ibn Ajjaš je, nakon toga, izjavio: *Sufjan mi je ovim zatvorio usta, tako da mu na to ništa nisam imao reći.*⁶¹ Ne čudi onda što je Ibn Ajjaš, nakon što je upoznao Ebu Hanifine kvalitete, izjavio: *Ebu Hanife je najvredniji čovjek svoga vremena!*⁶²

Očito je da je Ebu Hanife svoj izuzetno veliki znanstveni opus ostvario metodom duge šutnje i stalnog meditiranja, kao što primjećuje Šerik en-Neha'i: *Ebu Hanife je puno šutio, konstantno razmišljao i vrlo malo govorio sa ljudima.*⁶³

O Ebu Hanifinom znanju najbolje se izrazio Ibn Džurejdž kada je, pogođen viješću o njegovoj smrti, izjavio: *Koje je znanje s njim otišlo?*⁶⁴

⁶¹ Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 77.

⁶² *Tarihu Bagdad*, 13/337.

⁶³ El-Gazali, *Ihja ulumi-d-din*, 1/48.

⁶⁴ *Tarihu Bagdad*, 13/338. Usporedi: *Tehzibu-t-tehzib*, 4229.

Fikh – islamsko pravo

Ebu Hanife predstavlja, bez sumnje, jednog od najvećih islamskih pravnika koje je povijest iznjedrila. On je najstariji od četverice najpoznatijih fakiha. Svi oni učili su od njega. Nije, onda, čudo što je imam Šafija izjavio: *Ljudima je neophodan Ebu Hanifin fikh*.⁶⁵

On je zajedno sa svojim učenicima, koji će kasnije i sami postati islamski autoriteti u raznim islamskim disciplinama, razmatrao i riješio 1.270.000 šerijatsko-pravnih pitanja.⁶⁶

Abdullah b. el-Mubarek kaže: *Sreo sam najpobožnijeg, najbogobojaznijeg, najznanijeg i u fikhu najjačeg čovjeka: najpobožniji čovjek je Abdulaziz b. ebi Davud, najbogobojazniji je Fudajl b. Ijad, najznaniji je Sufjan es-Sevri, a u šerijatskom pravu najjači je Ebu Hanife! U toj oblasti nisam slično g njemu*.⁶⁷

Jednom prilikom Abdullah b. el-Mubarek bio je upitan: *Ko je veći islamski pravnik fakih (Malik ili Ebu Hanife)?* Odgovorio je: *Ebu Hanife*.⁶⁸

Mulejh b. Veki'a kaže da je čuo svoga oca kako ističe: *Nisam sreo većeg fakiha od Ebu Hanife. Takođe, nisam sreo nikoga da ljepše klanja od njega*.⁶⁹

Sličnu konstataciju bilježi i Harun b. Se'id od Imama Šafije: *Nisam našao nikog jačeg u fikhu od Ebu Hanife*.⁷⁰

⁶⁵ *Tarihu Bagdad*, 13/346, *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/403 i *Tehzibu-t-tehzib*, 4/230.

⁶⁶ Dr. Mustafa es-Siba'i, cit. djelo, str. 404.

⁶⁷ *Tarihu Bagdad*, 13/343 i *Tehzibu-t-tehzib*, 4/229.

⁶⁸ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/402.

⁶⁹ *Tarihu Bagdad*, 13/345. Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, str. 78.

⁷⁰ *Tarihu Bagdad*, 13/346.

Nadr b. Šumjel primjećuje: *Ljudi su spavali u fikhu, dok ih nije probudio Ebu Hanife!*⁷¹

Ibn Kesir navodi izuzetne pohvale na račun ovog genija, koje su izgovorila ta dvojica islamskih velikana: Sufjan es-Sevri i Abdullaha b. el-Mubarek. Oni tvrde: *Ebu Hanife bio je najveći pravnik na Zemlji u svoje vrijeme!*⁷²

Hafs b. Gijas interesantno zaključuje: *Ebu Hanifin fikh tanahniji je i prefinjeniji od poezije! Njemu mahanu samo neznanica može naći!*⁷³

Jahja b. Se'id el-Kattan, poznati hadiski ekspert, izjavljuje: *Ne možemo Allahu lagati! Ništa ljepše nismo čuli od Ebu Hanifinog mišljenja i promišljanja. Najveći dio njegovog promišljanja mi smo usvojili!*⁷⁴

Ma'mer kaže: *Ne poznajem čovjeka da ljepše obrazlaže fikh, da ga bolje poznaje i da se bolje snalazi u analogiji od Ebu Hanife!*⁷⁵

Mišljenje slično prethodno iskazanim imao je i Ibn ebi Dža'fer er-Razi, koji je rekao: *Nisam sreo većeg fakiha, niti pobožnijeg čovjeka od Ebu Hanife!*⁷⁶

Poznati islamski pravnik Mis'ar b. Kidam, priznaje: *Samo sam dvojici ljudi u Kufi zavidio: Ebu Hanifi zbog njegovog fikha i Hasanu b. Salihu zbog njegovog zuhda/odricanja od ovoga svijeta!*⁷⁷

⁷¹ Tarihu Bagdad, 13/345.

⁷² El-Bidaje ve-n-nihaje, 10/116.

⁷³ Sijeru a'lami-n-nubela', 6/403.

⁷⁴ Sijeru a'lami-n-nubela', 6/403. Vidi, takođe: El-Bidaje ve-n-nihaje, 10/116.

⁷⁵ Tarihu Bagdad, 13/339.

⁷⁶ Tarihu Bagdad, 13/339. Usporedi dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 78.

⁷⁷ Dr. M.eš-Šek'a, navedeni izvor, str. 78.

Sufjan b. Ujejne, poznati islamski učenjak, kaže: *Dvije stvari prevazilaze okvire i granice Kufe, osvjetljavajući svjetske horizonte. To su: Hamzin kiraet i Ebu Hanifin fikih!*⁷⁸

Hasan b. Ali veli: *Čuo sam kada je jedan čovjek upitao Jezid b. Haruna: Ebu Halide, ko je najveći fakihi kojeg si sreo? Odgovorio je: Ebu Hanife!*⁷⁹

Ibn Mubarek zaključuje: *Ako i ko ima pravo da kaže svoje mišljenje, onda najveće pravo na to ima Ebu Hanife!*⁸⁰

Muhammed b. Bišr kaže: *Bio sam kod Sufjana es-Sevrija koji me je upitao: Odakle dolaziš? Odgovorio sam: Dolazim od Ebu Hanife! On mi reče: Došao si od najvećeg fakiha na Zemlji!*

Pobožnost

Ebu Hanifina pobožnost i bogobožnost ispunila je brojne stranice u islamskoj literaturi. Po tome je bio prepoznatljiv u svom vremenu. Abdullah b. el-Mubarek kaže: *Kada sam stigao u Kufu, pitao sam za najpobožnijeg čovjeka, pa su mi odgovorili da je to Ebu Hanife!*⁸¹ Identična predaja bilježi se i od Hasana b. Muhammeda el-Lejsija.⁸²

Islamski učenjaci sa krajnjim respektom govore o toj njegovoj pobožnosti, koja se danju manifestirala kroz namaz, post znanje, saznavanje, predavanja i dr, a noću kroz dobrovoljni namaz, dove popraćene skrušenošću i plačom, učenje Kur'ana i duboko razmišljanje o kur'anskim ajetima i brojnim fikhskim pitanjima i

⁷⁸ Cit. izvor, str. 78.

⁷⁹ *Tarihu Bagdad*, 13/342.

⁸⁰ *Tarihu Bagdad*, 13/343.

⁸¹ *Tarihu Bagdad*, 13/358.

⁸² Isti izvor, 13/352-353. Vidi, takođe: dr. M. eš-Šek'a, nav. izvor, str. 79.

neriješenim enigmama. Otuda je njegovo lice svijetlilo nurom imana, kao što primjećuje veliki islamski učenjak Jahja b. Se'id el-Kattan, koji veli: *Sjedili smo sa Ebu Hanifom i slušali ga. Kada bih uputio pogled ka Ebu Hanifi, na njegovom licu vidio sam, tako mi Allaha, da se boji Allaha!*⁸³

Iščitavajući islamsku literaturu istraživač će primijetiti da se brojne izreke islamskih učenjaka o vrlinama ovog velikana graniče sa gotovo nemogućim. U početku sam mislio da se radi o mezhebskoj pristrasnosti. Međutim, kada se konsultiraju djela najvećih islamskih učenjaka koji ne pripadaju hanefijskom mezhebu, kao što su Hatib el-Bagdadi, Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer el-Askalani, sve hafizi u hadisu, dolazi se do zaključka da je Ebu Hanife, doista, bio osoba izuzetnih vrлина i kvaliteta, koje uvažavaju i ističu pripadnici drugih mezheba!

O ovom segmentu njegovog života, za ovu priliku, izdvojicemo samo nekoliko rečenica koje će biti sasvim dovoljne da onima koji ga uvažavaju potvrde lijepo mišljenje o njemu, a skepticima da rasprši sumnje koje su vremenom, iz neznanja ili zavisti, nataložene!

Sufjan b. Ujejne kaže: *Allah se smilovao Ebu Hanifi. Puno je klanjao.*⁸⁴ Na drugom mjestu, veli: *U naše doba u Mekku nije ušla osoba sa više namaza od Ebu Hanife!*⁸⁵

Jahja b. Ejjub ez-Zahid kaže: *Ebu Hanife uopće noću nije spavao!*⁸⁶ Zbog njegovog dugog, mirnog i skrušenog stajanja u namazu, prozvan je, kako bilježi Ebu Asim en-Nebil, stubom/*veted.*⁸⁷

⁸³ *Tarihu Bagdad*, 13/352 i dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 79.

⁸⁴ *Tarihu Bagdad*, 13/353.

⁸⁵ Isti izvor i strana.

⁸⁶ Isti zvor i strana.

⁸⁷ Isti izvor, 13/354.

Hafs b. Abdurrahman veli: *Ebu Hanife je oživljavao noć tako što bi proučio kompletan Kur'an na jednom rekjatu! To je radio punih trideset godina.*⁸⁸ Ovu konstataciju u sličnoj verziji prenosi i Zafir b. Sulejman.⁸⁹

Esed b. Omer ističe: *Ebu Hanife klanjao je sabah-namaz sa jacijskim abdestom četrdeset godina! Gotovo svaku noć bi proučio cijeli Kur'an na jednom rekjatu! Toliko bi plakao noću da bi ga susjedi sažaljevali! Bilježi se da je proučio kompletan Kur'an sedam hiljada puta na mjestu gdje će umrijeti.*⁹⁰ Hafiz Ibn Kesir navodi da to nije učinio sedam hiljada već sedamdeset hiljada puta!!!⁹¹

Ebu-l-Džuvejrija konstatira: *Družio sam se sa Hammadom b. Ebi Sulejmanom, Muharib b. Desarom, Alkamom b. Mersadom, Avn b. Abdullahom i Ebu Hanifom. Nisam primijetio da iko od njih ljepše provodi noć u ibadetu od Ebu Hanife! Družio sam se sa njim mjesecima i nisam primijetio da je ikada tokom noći zaspa.*⁹²

Uz veliku skrušenost za vrijeme namaza, što je bila prepoznatljiva karakteristika ovog velikana, Ebu Hanife je, kako navodi Ebu Jahja el-Hemmani, uljepšavao svoju odjeću, češljao bradu i namirisavao se, ukazujući time počast namazu kroz koji se manifestira direktni kontakt sa Gospodarom svjetova!⁹³

Kada je ovaj velikan umro, zatraženo je od Ebu Amareta da ga okupa, što je on i učinio, a nakon gusula, u prisustvu Ebu Hanifinog sina Hammada, koji i prenosi

⁸⁸ Isti izvor i strana.

⁸⁹ Isti izvor i strana.

⁹⁰ Isti izvor i strana.

⁹¹ Vidi: *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116.

⁹² *Tarihu Bagdad*, 13/355.

⁹³ Isti izvor, tom i strana.

njegove riječi, rekao sljedeće: *Allah ti se smilovao i oprostio ti! Postio si trideset godina i nisi zaspao u toku noći četrdeset godina!*⁹⁴

Očito je da se se radi o Davudovom, a.s. postu, kada se jedan dan jede a drugi posti. Kada je u pitanju spavanje koje je neophodno za zdravlje i život svake osobe, treba naglasiti da se u islamu prakticira tzv. *kajlula*/odmor i spavanje između podne i ikindije-namaza. Očito je da je taj odmor bio sasvim dovoljan Ebu Hanifi da noć provede u intenzivnom ibadetu!

On je, iako to nama nemoguće izgleda, znao, kako tvrdi Jahja b. Nasr, proučiti u toku mubarek-ramazana šezdeset puta kompletan Kur'an!!!⁹⁵

Ahmed b. Junus prenosi da je čuo Zaidu koji kaže: *Klanjao sam jaciju-namaz zajedno sa Ebu Hanifom u njegovoj džamiji. Želio sam, nakon namaza, ostati sa njim kako bih ga upitao za neka šerijatsko-pravna rješenja. Kada su se ljudi razišli, on je počeo klanjati nafilu-namaz i kada je došao do ajeta: (...pa nam je Allah milost darovao i od patnje u ognju nas sačuvao),⁹⁶ čekao sam dok završi namaz. Međutim, on je ponavljao ovaj ajet sve dok mujezin nije začuo ezan za sabah-namaz.*⁹⁷

Jezid b. Kumejt tvrdi da se Ebu Hanife izuzetno puno sjećao svoga Gospodara. Bojazan od Allaha bila je njegova prepoznatljiva crta. Tako je, jednom prilikom, tvrdi on, jaciju-namaz predvodio Ali b. Husejn, mujezin, koji je na jednom rekjatu učio suru *Ez-Zilzal*. Za njim je klanjao Ebu Hanife. Nakon namaza, narod se razišao a Ebu Hanife je sjedio na mjestu gdje je klanjao namaz razmišljajući, duboko dišući i uzdišući! Izišao sam polahko

⁹⁴ *Tarihu Bagdad*, 13/354 i *Tehzibu-t-tehzib*, 4/230.

⁹⁵ *Tarihu Bagdad*, 13/357.

⁹⁶ *Et-Tur*, 27.

⁹⁷ *Tarihu Bagdad*, 13/357.

iz džamije da me ne primijeti i da ga ne ometam, ostavivši svjetiljku/lampu u kojoj je preostalo još samo malo gasa. Kada sam došao na sabah-namaz, svjetiljka se bila ugasila a Ebu Hanife, stojeći u mraku obraćao se Allahu Milostivom: *O Ti koji nagrađuješ i za najmanji atom dobra i koji kažnjavaš i za najmanji atom zla, spasi Nu'mana, Svoga roba, od vatre i onoga što njoj približava i uvedi ga u prostranstvo Svoje milosti!*⁹⁸

Kasim b. Me'in veli: *Ebu Hanife je čitavu noć, klanjajući noćni-namaz, ponavljao ajet: (Međutim, Smak svijeta im je rok, a Smak svijeta je užasni i gorči)*⁹⁹ *plačući i skrušeno moleći!*¹⁰⁰

Mali broj osoba, kako navode islamski izvori, imao je čast i sreću proučiti cijeli Kur'an u unutrašnjosti Kjabe. Među počašćenima bio je i Ebu Hanife. Haridže b. Mus'ab kaže: *Četverica imama proučili su kompletan Kur'an u Kjabi. To su: Osman b. Affan, Temim ed-Dari, Se'id b. Džubejr i Ebu Hanife!*¹⁰¹

Kada bi se našao u Mekki, najveći dio svog vremena provodio je uz Kjabu, a posebno u tavafu. Tako Ebu Muti' bilježi: *Kada sam bio u Mekki, kad god sam u toku noći prišao Kjabi, zatekao sam Ebu Hanifu i Sufjana es-Sevrija kako tavaf čine!*¹⁰²

⁹⁸ *Tarihu Bagdad*, 13/357.

⁹⁹ *El-Kamer*, 46.

¹⁰⁰ *Tarihu Bagdad*, 13/357. Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, isti izvor, str. 80.

¹⁰¹ *Tarihu Bagdad*, 13/356. Usporedi: isti izvor i strana.

¹⁰² *Tarihu Bagdad*, 13/353. Usporedi: isti izvor i strana.

Zuhd

Ebu Hanife je brojnim primjerima pokazao da je više težio ahiretu nego dunjaluku i time jasno potvrdio da je na najbolji način definirao i jedan i drugi svijet. Nije, onda, čudno što je s laškoćom odbijao dunjalučke funkcije i položaje. Naime, ni po koju cijenu nije ih htio prihvatati, shvatajući njihovu zavodljivost i iskušenje pred kojim se može podleći i izgubiti vječnost.

Otuda je Ebu Hanife odbio biti kadija Kufe, a kasnije, na nagovor halife El-Mensura i vrhovni kadija u Bagdadu, zbog čega je bio bičevan i zatvoren.¹⁰³ Većina historičara slaže se da je umro u zatvoru, upravo zbog toga što je odbio primiti ponuđeni položaj bagdaskog kadije.¹⁰⁴

Dajući prednost ahiretu nad dunjalukom odbio je tu čast i funkciju, jer je sudstvo blisko vladarima, a sudije će biti proživljavane u društvu vladara. No, on je želio ostati u skupini uleme, koja će biti proživljena u društvu vjerovjesnika. Ebu Hanife biće, kako primjećuje dr. Mustafa eš-Šek'a, u proćelju takve skupine!!¹⁰⁵

Er-Rebi' b. Asim kaže: *Jezid b. Omer b. Hubejre tražio je od mene da mu dovedem Ebu Hanifu kako bi ga postavio nadzornikom nad Bejtu-l-malom/državnom blagajnom, što je on odbio i za to dobio dvadeset udaraca bičem!* Imam El-Gazali, citirajući ovaj primjer, napominje: *Pogledaj kako je bježao od*

¹⁰³ Vidi o tome šire: *Tarihu Bagdad*, 13/351, *Sijeru a'lami-n-nubela*, 6/401; *Tehzibu-t-tehzib*, 4/230; Ebu Zehre, *Ebu Hanife - hajatuhu ve asruhu, arauhu ve fikhuu*, str. 46-54. Usporedi, takođe: Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 63-74.

¹⁰⁴ Vidi izuzetno lijepu studiju Omera Spahića: *Politički stav Ebu Hanife*, *Glasnik IZ*, god. LXI, br. 1-2, jan.-feb, 1999. god. str. 37-49, br. 3-4, mart-april, 1999. god, str. 233-245.

¹⁰⁵ Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 84.

*položaja, pa i po cijenu kažnjavanja! Izabrao je dunjalučku kaznu u odnosu na ahiretsku!*¹⁰⁶

Jednom prilikom Ebu Hanife spomenut je u prisustvu čuvenog Abdullaha b. el-Mubareka, koji je, tada kazao: *Vi spominjete čovjeka kome je ponuđen dunjaluk sa svim svojim ljepotama, pa ga je on ostavio!*¹⁰⁷

Ebu Hanife je, čuvajući se dunjalučkog zavođenja, čak odbijao primati i hedije! Halifa El-Mensur mu je jedanput poslao hediju u iznosu od 10.000 dirhema i jednu sluškinju/*džariju*, što je Ebu Hanife odbio. S jedne strane, plašeći se da to ne bi utjecalo na njegove fetve i šerijatsko-pravna rješenja, a s druge strane, smatrao je da je novac vladara došao na haram način. Ebu Hanife je, kao malo ko u njegovo vrijeme, bio poznat po tome što se čuvao sumnjivog novca i nesigurne zarade.¹⁰⁸

Jednom prilikom Ebu Hanife je, na doista mudar i dosjetljiv način, riješio spor između halife El-Mensura i njegove supruge. Ona mu je zato poslala bogatu hediju, koju je on vratio uz komentar: *Poselamite supruhu halife El-Mensura i recite da sam ja to riješio u ime Allaha Uzvišenog, braneći svoju vjeru. Nisam to činio da bih se nekome približio ili udvorio!!!*¹⁰⁹

U savjetima svome učeniku Ebu Jusufu on približavanje vlastima uspoređuje sa vatrom i savjetuje mu:

¹⁰⁶ *Ihjau ulumi-d-din*, 1/48.

¹⁰⁷ Ibn Abdulberr, *El-Intika* str. 321.

¹⁰⁸ Vidi o tome: Ez-Zehebi, *Tarihu-l-islam*, 9/306 i dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 131.

¹⁰⁹ Šejh Ebu Zehre, cit. djelo, str. 39. Usporedi, Omer Spahić, *Politički stav Ebu Hanife*, Glasnik IZ, LXI, br. 3-4, mart-april 1999. god, str. 235.

*...Ophodi se sa njima kao s vatrom: koristi se, ako već moraš, onoliko koliko ti je neophodno, a onda se udalji!*¹¹⁰

Druge Ebu Hanifine vrline

Nemoguće je navesti sve vrline ovog velikana, onako kako ih bilježe islamski izvori. Ne zna se koja je, od vrlina koje mu se pripisuju, bila blistavija: da li njegova učenost, oštroumnost, memorija, pobožnost, darežljivost, blagost ili duhovna suptilnost. Da bismo znali vrednovati Ebu Hanifin karakter i visokomoralne kvalitete dovoljno je navesti jednu njegovu, danas inače veoma rijetku osobinu, izbjegavanje ogovaranja. Po toj osobini, između ostalog, bio je poznat veliki imam.

Jednom prilikom obratio mu se neki čovjek, govoreći: *Čuo sam da ljudi iz vaših leđa govore o vama veoma ružne stvari, međutim, ja nikada nisam čuo da ste vi o nekome, iz njegovih leđa, bilo šta ružno rekli!* Odgovorio je samo: *To je Allahova milost, koju On podari onome koga voli!*¹¹¹

Nije ogovarao čak ni svoje neprijatelje. Hatib el-Bagdadi navodi predaju u kojoj spominje da se Abdullah b. el-Mubarek obratio Sufjanu es-Sevriju: *Ebu Abdullahu, koliko je Ebu Hanife daleko od ogovaranja! Nikada ga nisam čuo da ogovara čak ni neprijatelja!!!* Sufjan mu je odgovorio: *Tako mi Allaha, on je toliko pametan da tim činom nije htio uništiti svoja dobra djela!*¹¹²

Zadovoljimo se, ovom prilikom, spominjenjem samo nekih karakteristika ovog vrsnog islamskog znalca!

¹¹⁰ Omer Spahić, cit. članak, str. 237.

¹¹¹ Vidi: Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 71.

¹¹² *Tarihu Bagdad*, 13/363.

Ebu Hanifina smrt

Ebu Hanife umro je kao šehid, pošto je otrovan! To tvrde Ez-Zehebi i brojni drugi autori.¹¹³ Naime, halifa El-Mensur pribojavao se Ebu Hanifinog djelovanja čak i iz zatvora, gdje ga je strpao još 146. god. po Hidžri, pa je odlučio otrovati ga, kako bi ga se riješio, 150. god. po H.¹¹⁴

Postoje razilaženja u pogledu godine njegove smrti. Neki navode 150, neki 151, a neki 153. godinu po Hidžri. Najveći broj autora slaže se da je, prema dostupnim podacima, umro 150. god. po Hidžri i da je bio napunio 70 godina života.¹¹⁵ Na vijest o smrti ljudi su u grupama pristizali na njegovu dženazu. Prvu dženazu mu je klanjalo 50.000 ljudi!¹¹⁶ Nakon toga, još pet puta mu je klanjana dženaza, kako tvrdi Ibn Kesir, zbog ogromne gužve i velikog broja ljudi koji su stalno pristizali.¹¹⁷ Čak postoje predaje da mu je dženaza klanjana narednih dvadeset dana!¹¹⁸

Ebu Hanife je - Allah mu se smilovao - ukopan u Bagdadu, što navode brojni autori.¹¹⁹

¹¹³ Uporedi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/403.

¹¹⁴ Vidi o tome: Shibli Nu'mani, str. 56 i El-Kasimi, *Fadlu-l-mubin*, str. 250.

¹¹⁵ Uporedi: *Tarihu Bagdad*, 13/452-453; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/403; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116.

¹¹⁶ Shibli Nu'mani, str. 57.

¹¹⁷ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116.

¹¹⁸ Shibli Nu'mani, str. 57.

¹¹⁹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/403; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/116 i Ebu Zehre, cit. djelo, str. 53.

Ebu Hanifin doprinos hadisu i hadiskoj znanosti

Malo je u islamskoj prošlosti umova koji su imali briljantnu memoriju, izrazitu inteligenciju i prefinjenu duhovnost kao što je bio slučaj sa imamom Ebu Hanifom. Uz to, vrlo malo je ljudi na koje je upućeno toliko strelica mržnje i zavisti, kao u slučaju ovog velikana! Odgovor na pitanje šta je do toga dovelo, teško je naći. Ovim tekstom, a na temelju relevantne islamske literature i oslanjanjem na najveće umove hadiske znanosti, pokušaću se odgonetnuti zašto je uspostavljen takav odnos spram ovog velikana i ima li, doista, utemeljenja u optužbama koje su upućene na njegovu adresu?

Optužbe na račun Ebu Hanife

Intencija ovog teksta nije braniti Ebu Hanifu, nego istinu! U brojnim optužbama krije se mnoštvo nelogičnosti koje će i čitaoci nedvojbeno primijetiti. Spomenućemo neke:

Ebu Hanifu optužuju da uopće nije ušao u Medinu!!! Hatib el-Bagdadi citira Muhammeda b. Meslemeta koji prenosi predaju u kojoj se kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao da *Dedždžal i kuga neće ući u Medinu!*, a da je Ebu Hanife jedan od Dedždžala, pa, prema tome, nije ušao u Medinu!¹²⁰

Zna se, međutim, na temelju brojnih islamskih djela, da je Ebu Hanife 55 puta obavio hadž i da je, tom prilikom, nebrojeno puta boravio u Medini i sa imamom Malikom raspravljao u Poslanikovoj, s.a.v.s, džamiji o raznim šerijatskopравnim pitanjima! Tako Ibn ebi Seleme

¹²⁰ Uporedi: *Tarihu Bagdad*, 13/395 i 415.

kaže: *Vidio sam Ebu Hanifu i Malika u Poslanikovoj, s.a.v.s, džamiji kako, nakon jacije-namaza, raspravljaju o nekim šerijatskopравnim pitanjima!*¹²¹

Imam Kevseri zaključuje da je jedan od dedždžala upravo onaj koji govori o ovom velikanu sa takvim neznanjem, mržnjom i glupošću!¹²²

Hatib el-Bagdadi citira imama Malika, kome se pripisuje da je rekao: *Nije rođena u islamu osoba štetnija za muslimane od Ebu Hanife!*¹²³

Smatra da je Malik mislio na analogiju i logiku koju je koristio Ebu Hanife. Međutim, kako bi to mogao reći imam Malik kada se tom metodom i on koristio?! Upotreba racija, analogije i logike nije zabranjena. Naprotiv! Zar ijedna ideologija više podstiče na upotrebu tih Allahovih blagodat od islama! Štetnom se smatra samo ako nije utemeljena na Kur'anu i sunnetu. Kako je to mogao reći Malik, koga je Lejs b. Sa'd vidio oznojenog i primijetio: *Vidim te oznojenog?* On je odgovorio: *Oznojio me je Ebu Hanife. On je, doista, fakih!*¹²⁴

Zar bi to rekao imam Malik koji je preuzeo i složio se sa Ebu Hanifom u 60.000 fikhskih pitanja, kako bilježi imam Et-Tahavi sa senedom od Abdulaziza ed-Deraverdija? To bilježi i Mes'ud b. Šejbel Zar bi to rekao imam Malik koji se okoristio spisima i znanjem koji su preko njegovih učenika stigli od Ebu Hanife, kako bilježi Ebu-l-Abbas b. ebi-l-Avvam, i onaj koji je od Ebu Hanife puno naučio kada bi on, posjećujući Poslanikovu, s.a.v.s,

¹²¹ El-Kevseri, *Te'nibu-l-hatib*, str. 204-205.

¹²² Isti izvor, str. 206.

¹²³ *Tarihu Bagdad*, 13/395 i 415.

¹²⁴ *Te'nibu-l-hatib*, str. 209.

džamiju, raspravljao do dugo u noć, kako navodi El-Havarizmi i dr.¹²⁵

Ako analiziramo sened koji navodi Hatib, citirajući Malikovu predaju, ustvrdićemo sljedeće: U senedu se nalazi Abdullah b. Dža'fer, koji prenosi predaje koje uopće nije čuo. Zatim, Hasan b. es-Sabah, kojeg je Nesai ocijenio kao slabog prenosioca, pa Ishak b. Ibrahim el-Hanini, koga Ibnu-l-Dževzi ubraja među slabe a imam Buhari smatra da se njegove predaje moraju provjeriti!¹²⁶

Hatib navodi i drugu predaju u kojoj, navodno, imam Malik kaže: *Ebu Hanifino zavođenje štetnije je za ovaj ummet od Iblisovog!!*¹²⁷

U lancu prenosilaca ove predaje pojavljuju se Ibn Zurejk, Ibn Sulem i El-Ebbar, koji su veoma nepouzdan! Habiba b. Zurejka, Malikovog pisara, Ebu Davud je ocijenio kao najvećeg lažljivca! Hafiz Ibn Adijj kaže da su svi hadisi koje Ibn Zurejk prenosi patvoreni. Ahmed tvrdi da nije pouzdan, a Ibn Hibban kaže da pouzdanim prenosiocima potura patvorene predaje!¹²⁸

Hatib, takođe, navodi predaju koju stavlja u usta Sufjanu b. Ujejni da je rekao: *Ništa gore u islam nije ušlo od Ebu Hanifinog poturanja!*¹²⁹

Zna se, međutim, kako ističe Ebu Nu'ajm el-Asbehani, sa lancem prenosilaca od Ishaka b. Behlula, da je Sufjan b. Ujejne izjavio: *Moje oči sličnog Ebu Hanifi nisu vidjele!*¹³⁰ On napominje da je Sufjan b. Ujejne vidio i

¹²⁵ Vidi o tome: cit. izvor, str. 209.

¹²⁶ Isti izvor, str. 207.

¹²⁷ *Tarihu Bagdad*, 13/396.

¹²⁸ *Mizanu-l-i'tidal*, 1/452.

¹²⁹ *Tarihu Bagdad*, 13/416.

¹³⁰ *Te'ribu-l-hatib*, str. 212.

Šafiju, i Ahmeda, i Malika, i Evza'ija i Sufjana es-Sevrija. Dajući Ebu Hanifi prednost nad njima, on jasno potcrtava njegove kvalitete! To, potvrđuju i riječi Ishaka b. ebi Israila, koji navodi kako je Ebu Hanife bio spomenut u negativnom kontekstu u prisustvu Sufjana b. Ujejne, koji je odmah reagovao, rekavši: *Kako ćete tako govoriti o njemu?! Ebu Hanife bio je čovjek sa najviše namaza, najvećeg povjerenja i najljepšeg častoljublja.*¹³¹ Hafiz Ibn Abdu-l-Berr prenosi više predaja o tome kako je Sufjan b. Ujejne hvalio ovog velikana.¹³²

Dokle seže mržnja i mezhebski fanatizam spram Ebu Hanife, i ne samo njega, najilustrativnije kazuje izjava koja se pripisuje Šeriku: *Bolje je da u svakom kvartu bude prodavnica alkohola nego da u njemu bude neki od Ebu Hanifinih pristalica.*¹³³

Takvih i sličnih predaja prepun je tekst o Ebu Hanifi u *Tarihu Bagdadu*, poznatom djelu Hatiba el-Bagdadija. Doduše, on navodi i veliki broj pohvala i izuzetno visokih ocjena o ovom geniju. Međutim, primjetno je da se Hatib el-Bagdadi uopće nije trudio, iako je bio hafiz hadisa, da provjeri spomenute navode, nego ih je navodio onako kako ih je čuo. Otuda se, s pravom, pita veliki muhaddis Muhammed Zahid b. Hasan el-Kevseri, kako je hafiz hadisa, kakav je bio Hatib, sebi dozvolio da uvrštava u svoje poznato djelo takve predaje koje u sebi sadrže slabost i apokrifnost, kao što je slučaj sa predajama koje

¹³¹ Isti izvor, str. 212.

¹³² Isti izvor, str. 213.

¹³³ Cit. djelo, str. 213.

devalviraju Ebu Hanifinu osobenost i njegove neosporne kvalitete!¹³⁴

Analizirajući *Tarihu Bagdad* Hatiba el-Bagdadija, *El-Kamilu fi du'afai-r-ridžal* Ibn Adijja i dr. djela i komparirajući ih sa kasnije napisanim, dolazi se do logičkog zaključka da su starija djela prepuna kontradiktornih izjava o ovom velikanu, dok se takvo šta ne može sresti u djelima hadiskih velikana i hafiza hadisa kao što su Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer, Es-Sujuti i drugi, koji su postavili jake filtere za mezhebske fanatike i apokrifne predaje.¹³⁵ Otuda kod njih nema ovakvih podvala, zlobe i mržnje spram ovog Imama i njegovih istomišljenika. Ta činjenica na najbolji način pokazuje, kako navodi hafiz Ez-Zehebi, citirajući El-Hurejbija, da je veliki broj lažnih predaja nastao kao rezultat zavisti ili totalnog neznanja!¹³⁶

Čudno je, međutim, što se i do današnjeg dana razvukla ta magla mržnje, neznanja, fanatizma i zavisti! Očito je da više pažnje treba usmjeriti na činjenice, a ne na baruštinu u kojoj je izmiješan mezhebski fanatizam, površno znanje i zlobna zavist! Primjetno je da i danas, i pored filtera koje su poodavno postavili hadiski stručnjaci kakvi su bili Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer, Es-Sujuti i drugi, ima onih koje guši dim tog fanatizma!!!

Koliko god su mržnja i zavist bili prepoznatljiva crta u rušenju velikih islamskih autoriteta koji ne pripadaju

¹³⁴ Radi boljeg uvida u ovu problematiku pogledaj njegovu knjigu *Te'nibu-l-hatib* koja je prepuna ovih primjera i argumentiranih činjenica koje govore u prilog autentičnosti i utemeljenosti Ebu Hanifinih stavova.

¹³⁵ Vidi o tome: Šejh Abdu-l-Fettah ebu Gudde, u En-Nu'manijevoj knjizi: *Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife fi-l-hadisi*, str. 6.

¹³⁶ *Sijeru a'lami-n-nubela*, 6/402.

istom mezhebu, tako i veličanje njihovih ličnosti nije imalo granica, niti mu je bilo kraja! Primjer takve vrste slijepe fanatičnosti i nesmotrene zaslijepljenosti nalazimo u izmišljanju hadisa kako bi se *svoj* imam istakao i naglasila njegova vrijednost. Pogledajmo predaju Ebu Hurejrinu, r.a, predaju po kojoj je, navodno, Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao: *U mome ummetu pojavit će se čovjek po imenu Nu'man, čiji će nadimak Ebu Hanife biti. On će biti svjetlo moga ummeta!* Hatib el-Bagdadi je taj hadis ocijenio kao *mevdu'/apokrifan!*¹³⁷

Srećom pa su islamski učenjaci uspostavili veoma precizne kriterije uz pomoć kojih se tačno može ustvrditi koja predaja se može a koja ne može koristiti. Da nije tako, bilo bi mnoštvo patvorenih predaja za i protiv Ebu Hanife, kao što je slučaj i sa fanatičnim pripadnicima različitih mezheba, od čega nije imuno ni naše društvo!

Da li je Ebu Hanife, doista, malo poznavao hadis?

U nekim islamskim izvorima iznosi se optužba da je Ebu Hanife veoma malo poznavao hadis. Tako Hatib el-Bagdadi citira predaju Ebu Bekra b. ebi Davuda u kojoj se kaže: *Ukupan broj hadisa koji se prenose od Ebu Hanife je 150! U polovini od ovog broja, on je pogriješio!* Ili citiranje Ali b. el-Medinija da je Ebu Hanife prenio samo 50 hadisa i u njima pogriješio! Dotle ide cinizam spram ovog velikana da mu Ibn Haldun u svojoj *Mukaddimi* potura da ukupan broj autentičnih hadisa koje prenosi Ebu Hanife ne prelazi 17!!!¹³⁸

¹³⁷ *Tarihu Bagdad*, 13/335.

¹³⁸ Usporedi: dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 411-412. Vidi, takođe: Š. Kurdić, *Ebu Hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti*, str. 50.

Međutim, zahvaljujući brojnim istraživačima, došlo se do otkrića da takve izjave koje devalviraju njegovo poznavanja ove važne islamske discipline nisu tačne, već su, zbog raznih mezhebskih ili drugih interesa, patvorene i izmišljene!

Tako dr. Mustafa es-Siba'i tvrdi da se lažno potura imamu Šafiji da je imao negativan odnos spram Ebu Hanife. Ako bi izjavio nešto loše o njemu, kako mu se imputira, zašto bi onda tako lijepo i afirmativno rekao: *Ljudima je, doista, neophodan Ebu Hanifin fik'h!*¹³⁹

Analizirajući argumente za i protiv ovoga imama, može se doći do sljedećih zaključaka:

1. Ebu Hanife je poznao dosta hadisa. Međutim, obzirom na njegovu izuzetno veliku strogost u prihvatanju predaja i njegovih veoma zahtjevnih i preciznih kriterija za primanje hadisa, mali broj hadisa prenosio je drugima i koristio je samo predaje koje su, dosita, bile provjerene i sigurne!

2. On nije mogao izbjeći upotrebu hadisa pri rješavanju 1.270.000 šerijatskopравnih rješenja.

3. Za razliku od brojnih muhaddisa, Ebu Hanife koristi se i mursel-predajama u donošenju šerijatskopравnih rješenja!

4. Koristeći se kur'anskim ajetima i brojnim hadisima Ebu Hanife je donosio svoje zaključke. On je, kao malo ko, koristio blagodat intelektualnih sposobnosti koje mu je Allah podario. To i jeste, uostalom, vrlina pametnih! Allah je ljudima i podario pamet da se njom koriste. Otuda je imam Malik, govoreći o Ebu Hanifinom

¹³⁹ Prethodni izvor, str. 410 i Š. Kurdić, *Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti*, Novi horizonti, br. 10, juni 2000, str. 16.

logičkom zaključivanju i superiornosti prilikom diskutiranja, rekao: *Da je htio ubijediti onoga s kim raspravlja da je obični stup od zlata, mogao je to učiniti!*¹⁴⁰

5. Normalno je bilo očekivati zavist od onih učenjaka toga vremena, koji su u mnogim elementima bili ispod ovog velikana i koji su, očito je, osjetili njegovu superiornost u odnosu na njih. Ne čudi onda Ebu Hanifina konstatacija pri spominjanju jednog velikog učenjaka iz njegovog vremena: *Ibn ebi Lejla je činio i dozvolio da mi se čine takve stvari, koje ja ne bih dozvolio da se čine životinji!*¹⁴¹

6. Do kontraverznih stavova, kada je u pitanju ovaj imam, dolazilo je zbog neznanja ili zavisti. Najilustrativniji primjer za to je El-Evza'i. Naime, on je, pod utjecajem neprovjerenih vijesti o Ebu Hanifi, donosio sasvim negativne zaključke o njemu, iako se nikada s njim nije sreo. Jednom prilikom upitao je čuvenog Abdullaha b. el-Mubareka, Ebu Hanifinog učenika: *Ko je čovjek iz Kufe, zvan Ebu Hanife, koji uvodi novotarije/bid'ate?* Abdullah b. el-Mubarek mu nije direktno odgovorio, već mu je navodio precizna i utemeljena šerijatskoppravna rješenja, našto ga je on upitao: *Ko je autor tako savršenih fetvi?* Odgovorio je: *To je učenjak koga sam sreo u Iraku!* El-Evza'i mu je tada rekao: *On je izvrstan učenjak! Idi i druž se s njim što više!* Tada mu je Ibn el-Mubarek priznao: *To je Ebu Hanife!* Nakon izvjesnog vremena u Mekki su se sreli El-Evza'i i Ebu Hanife i raspravljali o pitanjima koja je spominjao Ibn el-Mubarek, nakon čega je El-Evza'i priznao Ibn el-Mubareku: *Ogovarao sam čovjeka obilnog znanja i izuzetne inteligencije. Molim Allaha da mi oprost!* *Bio sam u očitoj zabludi! Obavezno slijedi tog*

¹⁴⁰ Dr. Es-Siba'i, cit. izvor, str. 406.

¹⁴¹ Isti izvor, str. 407.

čovjeka, jer je ovo u što sam se uvjerio kod njega, suprotno onome što sam čuo!¹⁴²

7. Imam Ebu Hanife zadobio je titulu mudžtehida od onih koji se slažu sa njegovim promišljanjem, ali i onih koji imaju drugačije stavove. Poznato je da je jedan od uvjeta za ispravnost idžtihada da se mudžtehid služi *hadisima ahkama*/hadisima koji tretiraju propise, a njih ima na hiljade! Kako je, dakle, moguće da se jedan od stupova idžtihada baš kod ovog imama ne uvaži?!

8. Ko temeljito analizira Ebu Hanifin mezheb ustvrđice da se ogroman broj njegovih šerijatskopравnih zaključaka temelji na autentičnim hadisima. Ako se osvrnemo na Murteda ez-Zebidijevo djelo *El-Ikdu-l-dževahiri-l-menife, fi edilleti Ebi Hanife*, u kojem je autor sakupio hadise iz Ebu Hanifinih musneda koji se slažu sa predajama šest najpoznatijih hadiskih zbirki/*El-Kutubu-s-sitte*, uočićemo da je taj broj, doista, veliki i da je neozbiljno i neutemeljeno tvrditi kako se Ebu Hanife služio samo sa 17, 50 ili 150 hadisa i da je, čak i u tako malom broju griješio i nije ih utemeljeno prenosio!¹⁴³

9. Ebu Hanife je slušao hadis i druge znanosti od 4.000 šejhoval! Da je od svakog učitelja zapamtio samo po jedan hadis, bilo bi to 4.000 hadisa! Otuda se sasvim racionalnom doima izjava Jalija b. Nasra koji kaže: *Ušao sam u Ebu Hanifinu kuću koja je bila prepuna spisa/papira!* Upitao sam ga: *Šta je ovo?* Odgovorio je: *Ovo su hadisi! Ja prenosim samo manji dio onih u kojima su sadržani fiksni propisi!*¹⁴⁴

¹⁴² Ibn Hadžer el-Hejtemi, *El-Hajratu-l-hisan, fi menakibi Ebi Hanifete-n-Nu'man*, str. 33. (egipatsko izdanje).

¹⁴³ Vidi o tome: dr. M. es-Siba'i, cit. izvor, str. 412.

¹⁴⁴ Spomenuti izvor, str. 413.

10. Razlika između Ebu Hanife i drugih muhaddisa je u tome što on nije pisao hadise i pravio hadiske zbirke, kao što su činili Malik i Ahmed, nego je taj posao prepustio svojim učenicima. Tako se navodi da su njegovi učenici, slušajući ga, sačinili značajan broj musneda.

Najpoznatije hadiske zbirke nastale na taj način su:

- *Kitabu-l-asar*, Ebu Jusufa,
- *Kitabu-l-asari-l-merfu'a*, Muhammeda b. Hasana eš-Šejbanija,
- *Kitabu-l-asari-l-merfu'ati ve-l-mevkufe*, istog sakupljača,
- *Musned*, Hasana b. Zijada el-Lu'lu'ija,
- *Musned*, Hammada, Ebu Hanifinog sina.

Ostali poznati autori koji su bilježili njegove musnede bili su: El-Vehbi, El-Harisi, El-Buhari, Ibnu-l-Muzaffer, Muhammed b. Dža'fer el-Adl, Ebu Nu'ajm el-Asbehani, Ebu Bekr Muhammed b. Abdu-l-Baki el-Ensari, Ibn ebi-l-Avvam Es-Sa'di, Ibn Husrev el-Belhi, Ebu-l-Muejjid Muhammed b. Mahmud el-Havarizmi i Ibn Ukde.

Uz spomenutih 17 navedenih Ebu Hanifinih musneda, spominju se još tri, *Darekutnije*v, te Ibn Šahinov i Hatib el-Bagdadijev, što čini ukupno 20 Ebu Hanifinih musneda.¹⁴⁵

Ebu-l-Muejjid el-Havarizmi (umro 665. god. po Hidžri) u svojoj obimnoj knjizi, koja sadrži 800 stranica i zove se *Džami'u-l-mesani*d, a koju je klasificirao shodno fikhskim pitanjima, izostavivši iz nje senede koji se ponavljaju, kaže: *Čuo sam u Šamu neke neznalice kako umanjuju i devalviraju vrijednost Ebu Hanife, pripisujući mu vrlo*

¹⁴⁵ Vidi šire o ovoj problematici: dr. M. Es-Siba'i, str. 413-415.

*slabo poznavanje hadisa, smatrajući da nema svoj musned kao što ima imam Šafija, ili muvetta', kakav je sačinio imam Malik. To me je iniciralo da prikupim 15 Ebu Hanifinih musneda koje su sakupili istaknuti hadiski stručnjaci.*¹⁴⁶

Poznati šamski muhaddis Šemsuddin b. Tulun u djelu *El-Febrestu-l-evsatu* i poznati misirski hafiz hadisa, Muhammed b. Jusuf es-Salihani, u svojoj knjizi *Ukudu-l-džiman* ističu da su slušali i bilježili hadise koje prenosi Ebu Hanife. Tako Es-Salihani kaže: *Ebu Hanife je bio jedan od velikih hafiza hadisa i da nije bilo njegove izuzetne zainteresiranosti za hadis ne bi bio u mogućnosti da riješi brojna šerijatskoppravna pitanja.*¹⁴⁷

Značajno je napomenuti da *Ebu Hanifin musned*, koji je sakupio Ibn Ukde, kako navodi Bedr el-Ajni u djelu *Et-Tarihu-l-kebiru* obuhvata više od 1.000 hadisa, u kojima se Ebu Hanife pojavljuje kao ravija! Imam Sujuti tvrdi da je Ibn Ukde bio pouzdani i veliki hafiz hadisa i da ga samo fanatici i suviše pristrasne osobe smatraju slabim.¹⁴⁸

Treba spomenuti i to da Ebu Hanifin učenik Zufer, u svom djelu *El-Asar*, spominje veliki broj hadisa koje izravno bilježi od Ebu Hanife.¹⁴⁹

Mislim da navedeni podaci sasvim dovoljno kazuju o tome koliko je ovaj velikan uistinu poznavao hadis i hadiske predaje. Dvadeset Ebu Hanifinih musneda najbolja su potvrda za to! Pada, dakle, u vodu Ibn Haldunova optužba da je posredstvom ovog imama došlo samo 17 autentičnih predaja.

¹⁴⁶ Cit. izvor, str. 414.

¹⁴⁷ Isti izvor i strana.

¹⁴⁸ Spomenuto djelo, str. 415.

¹⁴⁹ Isto djelo i strana.

Analizirajući takve optužbe, dr. Mustafa Es-Siba'i, smatra da je Ibn Haldun došao do ovakvog zaključka na temelju Malikovog *Muvetta'a*, koji prenosi Muhammed, Ebu Hanifin učenik, koji je ovom djelu pridodao i 13 hadisa koje prenosi Ebu Hanife i 4 hadisa koje od Ebu Hanife prenosi Ebu Jusuf, najpoznatiji Ebu Hanifin učenik, što skupa iznosi 17 predaja.¹⁵⁰

Brojni autori su u ove i slične greške pali zahvaljujući pretpostavci da se u Kufi veoma slabo poznavao hadis, budući da to nije bio centar hadisa i muhaddisa. Međutim, očito je da se zaboravlja da je Kufa, upravo u Ebu Hanifino vrijeme, bila veliki islamski naučni centar, kao i to da je Ebu Hanife puno putovao i u druge naučne centre toga vremena i da je, na taj način, saznao za znatan broj hadiskih predaja.

S druge strane, utemeljenjem Kufe, 17. god. po Hidžri, ovaj grad postat će stjecište poznatih ashaba. Zna se da je Omer, r.a, poslao u Kufu Abdullaha b. Mes'uda, r.a, koji je bio poznati poznavalac velikog broja predaja koje su navedene u brojnim hadiskim zbirkama. Inače, on od Vjerovjesnika, s.a.v.s, prenosi 848 hadisa.¹⁵¹ Uz to, zna se da je Ibn Mes'ud, r.a, ubrajan među najučenije ashabe Allahovog Poslanika, s.a.v.s.¹⁵² Kada se još spomene da je ovaj veliki ashab umro u Kufi, 32. god. po Hidžri,¹⁵³ onda to uveliko dopunjuje sliku o mogućnosti njegovog djelovanja u tom mjestu i ostavljanja jačeg utjecaja i velikog traga na učenjake koji su tu kasnije živjeli.

¹⁵⁰ Vidi o tome analizu dr. M. es-Siba'ija, na str. 415.

¹⁵¹ *El-hadisu ve-l-muhaddisune*, str. 146.

¹⁵² Vidi: M. Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 111.

¹⁵³ *El-Hadisu ve-l-muhaddisune*, str. 147.

Ali b. Ebi Talib, r.a, bio je fasciniran uspjehom Abdullaha b. Mes'uda, r.a, rekavši za Kufu: *Ovo mjesto je napunjeno znanjem/hadisom i fikhom!*¹⁵⁴ Tako će u Kufi od njega i njegovih učenika stasati 4.000 stručnjaka raznih profila koji će biti svjetiljke tog mjesta! Dolaskom Alije, r.a, u Kufu još više se rasplamsao žar za izučavanjem raznih islamskih disciplina. Kada se u obzir uzme i činjenica da se u Kufi nastanilo 1.500 ashaba, onda više nema mjesta skepsi u vezi s tim da li je taj grad bio centar hadisa i drugih islamskih disciplina.

Da li je Ebu Hanife preferirao analogiju u odnosu na hadis?

Najbolji odgovor na to pitanje pronaći ćemo u predaji koju sa senedom od Ebu Jusufa bilježi Ibn ebi-l-Avvam, u kojoj se navodi da je pri rješavanju svakog šerijatskoppravnog pitanja Ebu Hanife tražio od pripadnika svog naučnog kružoka da iznesu sve hadise koji tretiraju to pitanje, pa bi, tek onda, nakon navođenja tih predaja, donosili konačne zaključke.¹⁵⁵

Ibn Abdu-l-Berr navodi Ebu Hanifinu predaju u kojoj on jasno potcrtava svoj stav u vezi s tim pitanjem, gdje govori o neutemeljenosti optužbe koja se navodi u nekim izvorima. Ebu Hanife kaže: *Allah prokleo onoga ko oponira Allahovom Poslaniku, s.a.v.s, s kojim nas je Allah počastio i spasio nas.*¹⁵⁶

Zna se da je koristio, kako je i sam izjavljivao, analogiju i svoje mišljenje samo u krajnjoj nuždi, kada za

¹⁵⁴ *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri 'l-l-islam*, str. 416.

¹⁵⁵ Isto djelo, str. 417.

¹⁵⁶ Isto djelo, str. 418.

to nije imao provjerenih i sigurnih predaja! Čak Ibn Kajjim el-Dževzije tvrdi da pripadnici hanefijskog mezheba smatraju da je i slab hadis preči od analogije i njihovog mišljenja.¹⁵⁷

Kako je, onda, došlo do optužbe da je Ebu Hanife preferirao svoje mišljenje u odnosu na hadis?!

Kao odgovor na to može se reći:

1. Da su pogledi i kriteriji, kada je u pitanju autentičnost ili slabost prenosilaca hadisa, različiti. Ebu Hanife bolje je poznavao svoje šejhove od kritičara hadisa koji su živjeli i djelovali u vremenima nakon njega.

2. Mudžtehid, katkada, drugačije gleda na hadis od hadiskih stručnjaka. Tako El-Lejs b. Sa'd ubraja 70 hadisa koje je Malik u svom *Muvettau* spomenuo, a ne oslanja se na njih u rješavanju šerijatskopравnih pitanja!¹⁵⁸ To pitanje najbolje pojašnjava Ebu Hanife kada kaže: *Primjer onoga koji traži hadis, a nije dobar fakih, je primjer farmaceuta, koji spravlja lijekove a ne zna za koje bolesti se koriste, sve dok ne dođe ljekar koji to odredi. Takođe, muhaddis ne zna pravu intenciju hadisa dok ne dođe fakih!*¹⁵⁹

Ibn Abdu-l-Berr bilježi predaju Ubejdullaha b. Amra koji kaže: *Bio sam u društvu sa El-A'mešom, kada mu je došao jedan čovjek, postavivši mu pitanje iz šerijatskopравne oblasti na koje mu on nije mogao odgovoriti. Taj čovjek bio je Ebu Hanife! El-A'meš ga je upitao: Nu'mane, reci nam kakvo je rješenje tog pitanja? On je odgovorio, a onda ga je El-A'meš upitao: Otkuda ti to? Ebu Hanife mu odgovori: To je na temelju hadisa, koji si nam*

¹⁵⁷ Isto djelo, str. 419.

¹⁵⁸ Ibn Abdu-l-Berr, *Džami'u-l-bejani-l-ilmi ve fadlihi*, 1/148.

¹⁵⁹ Dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 421.

*ti pričao! Tada je El-A'meš konstatirao: Mi muhaddisi smo kao farmaceuti, a vi fakihi ste kao ljekari!*¹⁶⁰

3. Objektivno sagledavajući vrijeme u kome je živio Ebu Hanife i njegove aktivnosti na polju hadisa, mora se priznati da, doista, neki hadisi nisu došli do njega. To ne treba da čudi ako znamo da ni svi ashabi koji su živjeli sa Poslanikom, s.a.v.s, nisu znali sve hadise, niti su ih sve od njega prenosili. U nekim predjelima islamske države prenošen je i prakticiran određeni hadis, a u drugima nije, zavisno od ashaba koji prenosi dotični hadis. Nema nijednog ashaba koji je memorirao i prenosio sve hadise od Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Tako se pouzdano zna da je bio nepoznat hadis o džizji za vatropoklonike ili hadis o kamati za Omera, r.a, sve dok ga o tome nije kasnije obavijestio Abdurrahman b. Avf, niti mu je bio poznat hadis o traženju dozvole za ulazak u kuću, dok ga sa njim nije, nakon smrti Poslanika, s.a.v.s, izvijestio Ebu Musa el-Eš'ari, r.a. Takođe, on i Abdullah b. Mes'ud, r.a, nisu znali za hadis o tejemumu, dok ih o tome nisu obavijestili Ammar, r.a, i drugi ashabi. Aiša, Abdullah b. Omer i Ebu Hurejre, r.a, iako prenose najviše hadisa od Allahovog Poslanika, s.a.v.s, nisu znali hadis o meshu, dok ih o tome, nakon Vjerovjesnikove, s.a.v.s, smrti nisu upoznali Alija i Huzejfe, r.a. Hadis o zabrani privremenog braka bio je nepoznat Abdullahu b. Abbasu, r.a, dok ga o tome nisu upoznali ostali ashabi.¹⁶¹

Takvih primjera prepuna je islamska literatura. Da li se zbog toga sumnjalo u ashabe?! Naprotiv!!! Da li su zbog toga nazvani nepoznavaocima hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s?! Naprotiv!!! Kako, onda, i po kojoj logici,

¹⁶⁰ Džami'u bejani-l-ilmi ve fadlihi, 1/131.

¹⁶¹ Vidi o tome: *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'l-l-islam*, str. 422.

optuživati Ebu Hanifu ako nije poznavao sve hadise Vjerovjesnika, s.a.v.s?!!!

4. Ebu Hanifini kriteriji pri primanju i prenošenju hadisa bili su, doista, rigorozni. Ovom prilikom spomenut ćemo samo neke:

- a) Da ne oponiraju Kur'anu. Ako su predaje oponirale jasnom tekstu Kur'ana, on je takve predaje ostavljao i nije ih uopće koristio.
- b) Da ne oponiraju općepoznatom sunnetu.
- c) Da ne oponiraju sličnom hadisu.
- d) Da ravija ne postupa suprotno hadisu koji prenosi
- e) Da niko od prethodnih stručnjaka u hadisu nije kritikovao taj hadis.
- f) Da hifz/memorija prenosioca hadisa bude konstantna od momenta kada je hadis čuo do momenta predaje hadisa drugome
- g) Da se predaja u odnosu na druge ne karakterizira po bilo kakvim dodacima, bilo u lancu prenosilaca ili tekstu hadisa!¹⁶²

Obzirom da se drugi muhaddisi ili fakihi nisu složili sa svim ovim strogim kriterijima i da su bili blaži u prihvatanju i prenošenju predaja, oni su prenijeli i zabilježili veći broj hadisa, što uopće ne znači da Ebu Hanife nije poznavao te predaje! Bitno je to znati kako se ne bi padalo u greške u koje padaju oni koji to ne znaju,

¹⁶² Vidi šire o ovim kriterijima: dr. M. es-Siba'i, str. 422-424. Uporedi, takođe: Š. Kurdić, *Doprinos četverice imama hadiskoj znanosti*, Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 6, 2008, str. 49-50.

već bez argumenata ili sa vidljivom pristrasnošću, napadaju ovog vanrednog imama!

Zanimljivo je analizirati neka šerijatskoppravna rješenja do kojih je došao Ebu Hanife. Za znatan broj tih rješenja mnogi, neupućeni u široku lepezu Ebu Hanifinog poznavanja hadiskih znanosti, smatraju da ih je donosio iz svoje glave, a ne na temelju sunneta Allahovog poslanika, s.a.v.s.

Uzmimo samo za primjer dizanje ruku u namazu. Po hanefijskom mezhebu, to se čini samo jedanput i to prilikom stupanja u namaz, tzv. *iftitahi-tekbir*. Na čemu Ebu Hanife temelji svoj stav: na analogiji ili na hadisu? Pogledajmo:

Kada se jednom prilikom Ebu Hanife sastao sa poznatim El-Evza'ijem, on ga je upitao: *Zašto vi ne dižete ruke prije odlaska na rukju i nakon dizanja sa rukjua?* Ebu Hanife mu je odgovorio: *Zato što o tome nema nijedne autentične predaje od Vjerovjesnika, s.a.v.s.* El-Evza'i je odmah reagovao: *Kako nema kada je meni Zuhri prenio od Salima, on od svog oca, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je on dizao ruke kada je stupao u namaz, prije odlaska na rukju i prilikom vraćanja sa rukjua!* Ebu Hanife mu je na to odgovorio: *Meni je prenio Hammad, od Ibrahima, on od Alkame i El-Esveda, a njih dvojica od Abdullaha b. Mes'uda, r.a., da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., dizao ruke samo pri stupanju u namaz i da to više nije činio do završetka namaza!* El-Evza'i tada reče: *Ja tebi prenosim od Zuhrija, on od Salima a on od Ibn Omera, r.a., a ti meni kažeš: Prenio mi je Hammad od Ibrahima?! Tada mu Ebu Hanife reče: Hammad je bolji fakih od Zuhrija, Ibrahim od Salima, a Alkame nije ispod Ibn Omera, s tom razlikom što je Ibn Omer ashab! El-Esved je vrlo vrijedan i pouzdan! A Abdullah je*

Abdullah! (Misleći na Abdullaha b. Mes'uda, r.a.). Nakon te argumentacije El-Evza'i je ušutio!¹⁶³

Spomenuti primjer nije iznesen da bi se oponiralo stavu onih koji smatraju da u namazu treba više puta dizati ruke! Naprotiv! To je učinjeno samo za to da skepticima učini dostupnim Ebu Hanifino poznavanje hadisa i oslanjanje na sunnet Allahovog Poslanika, s.a.v.s, kako im se ne bi poturale podvale rasute po kojekakvim izvorima.

Neznanje, zavist i mržnja često su bili uzrok da se veliki doprinos islamskih učenjaka prikrije ili da se to pokušava učiniti. Kada je u pitanju Ebu Hanife, te njegovo zanimanje, znanje i doprinos ovoj izuzetno važnoj islamskoj oblasti, to se posebno može uočiti. Sreća pa je u svakom vremenu bilo onih koji su, svojom objektivnošću i naučnom utemeljenošću, skidali veo zaborava ili oblake mržnje sa istinskih islamskih učenjaka. Ovaj tekst pokušaj je da se svijetlim zrakama činjenica rastjera magla zaborava sa ovog genija.

Ebu Hanifino zanimanje za hadis i hadiske znanosti

Još u mladosti se Ebu Hanife počeo interesovati za hadis i hadiske znanosti. Veliki muhaddisi i hadiski kritičari spominju njegovo zanimanje za hadis i putovanje

¹⁶³ Ed-Dehlevi, *Hudžetullahi-l-baliga*, 1/131. Usporedi: dr. M. es-Siba'i, str. 424. Zanimljivo bi bilo pogledati hadise koje navodi hafiz hadisa Ebu Dža'fer et-Tahavi u vezi s tim pitanjem. On citira sve hadise za i protiv dizanja ruku više puta. Na kraju, preferira dizanje ruku samo na početku namaza, složivši se sa Ebu Hanifom, argumentirajući to hadisima. (Vidi: *Šerhu me'ani-l-asar*, 1/222-228). To je, isto, uradio i hafiz hadisa Ez-Zejle'i, složivši se sa Ebu Hanifinim stavom, navodeći mnoštvo hadisa. (Vidi: *Nasbu-r-raje li ehadisi-l-hidaje*, 1/520-545).

u potrazi za novim hadisima. Tako poznati hafiz hadisa Ez-Zehebi tvrdi da je Ebu Hanife pokazao izuzetnu pažnju spram hadiskih predaja i da je, u potrazi za njima, puno putovao.¹⁶⁴

Na drugom mjestu kaže: *Ebu Hanife je, zaista, uložio dosta truda u potrazi za hadisom, a to se posebno primjećivalo nakon 100. god. po Hidžri!*¹⁶⁵

Dakle, posebnu angažiranost u ovoj oblasti iskazao je poslije dvadesete godine života!

U drugom djelu hafiz Ez-Zehebi kaže da je Ebu Hanifin najveći učitelj u hadisu bio Ata' b. ebi Rebah, koga je Ebu Hanife slušao u Mekki!¹⁶⁶

Potrebno je istaći da je Ata b. ebi Rebah el-Kureši (umro 114. ili 115. god. po H.) bio jedan od najvećih imama i fakiha među tabi'inima. Ibn Sa'd za njega kaže da je bio pouzdan u hadisu i da je izuzetno dobro poznavao tu oblast. Ibn Abbas, r.a, nakon što je bio upitan za neku fetvu, začuđeno je zapitao: *Mekkelije, što se sakupljate oko mene a među vama je Ata'?*¹⁶⁷

Veliki muhaddis Husejn b. Ali es-Sajmiri, učitelj Hatiba el-Bagdadija, citira Harisa b. Abdurrahmana koji je rekao: *Prisustvovali smo halkama Ata'a b. ebi Rebaha poredani jedni iza drugih. Kada bi došao Ebu Hanife, Ata' je tražio od nas da proširimo naš krug, a onda bi ga pozvao u svoju blizinu i pokazao mu mjesto u pročelju halke!*¹⁶⁸

¹⁶⁴ Vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 6/392.

¹⁶⁵ Isti izvor, 6/396.

¹⁶⁶ *Duvelu-l-islam*, 1/79. (Izdanje: Daru-l-me'arifi-n-nizamijje, Hajderabad, Indija, 1337. god. po H.)

¹⁶⁷ El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 253.

¹⁶⁸ En-Nu'mani, cit. djelo, str. 18.

Iz ovog primjera jasno se da primijetiti da je Ebu Hanife bio najcjenjeniji učenik poznatog Ata'a!

Imam Abdu-l-Vehhab eš-Ša'rani navodi da je Ebu Hanife saznavao hadise preko svog učitelja Ata'a, a da je Ata'a bio učenik Ibn Abbaša, r.a.¹⁶⁹

Koliko se Ebu Hanife angažirao na prikupljanju i proučavanju hadisa najbolje svjedoči primjer Mis'ar b. Kidama, pouzdanog hafiza hadisa iz Iraka, koji, prisjećajući se, kaže: *Izučavali smo hadis zajedno sa Ebu Hanifom pa nas je nadmašio! Natjecali smo se u zuhdu, pa nas je prevazišao! Rješavali smo šerijatskoppravna pitanja, pa je on dostigao ono što već znate!*¹⁷⁰

Kolika je bila njegova želja za saznavanjem hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s, najbolje svjedoči predaja koju sa lancem prenosilaca bilježi Ibn Abdu-l-Berr, u kojoj Ebu Hanife kaže: *Kada sam 93. god. po Hidžri sa ocem otišao na hadž imao sam 16 godina. Tom prilikom sam vidio jednog starca oko kojeg su se ljudi okupili. Upitao sam oca: Ko je onaj starac? Odgovorio je: To je Abdullah b. El-Haris b. Džuz', jedan od Poslanikovih, s.a.v.s, ashaba! Upitao sam ga ponovo: Šta bi se od njega moglo iskoristiti? Rekao mi je: Hadisi koje je čuo od Vjerovjesnika, s.a.v.s.! Zamolio sam ga da mu se približimo kako bih nešto čuo. Kada sam mu se približio, čuo sam kako navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao: Ko*

¹⁶⁹ Vidi o tome: Eš-Ša'rani, *El-Mizamu-l-kubra*, str. 83 (Izdanje, Hajderabad, Indija, 1394. god. po H.)

¹⁷⁰ Ez-Zehebi, *Menakibu Ebi Hanife*, str. 27. (egipatsko izdanje). Uporedi, takođe: Š. Kurdić, *Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti*, Novi horizonti, br. 11, juli 2000, str. 14.

*razumije vjeru, Allah će zadovoljiti njegove potrebe i opskrbiće ga odakle se ni ne nada!*¹⁷¹

Ebu Hanifin odnos prema sunnetu

Ebu Hanife je, nakon Kur'ana, svoje fikhske stavove temeljio na drugom izvoru šerijatskog prava – sunnetu! Otkuda, onda, u nekim islamskim izvorima zaključci da je Ebu Hanife preferirao analogiju u odnosu na sunnet?! To pitanje zahtijeva opsežne analize koje su već sačinili brojni islamski učenjaci, među njima šejh Muhammed Ebu Zehre, dr. Mustafa Es-Siba'i, Muhammed Ebu Zehv i dr.

Takva optužba bila je prisutna još za njegova života. Sam Ebu Hanife o tome kaže: *Lašuu, tako mi Allaha! Potvaraju nas svi oni koji kušuu da preferiramo analogiju nad sunnetom! Zar je potrebno pribjegavati analogiji nakon jasnog teksta hadisa?!*¹⁷²

On je pribjegavao analogiji samo kada nije imao teksta hadisa i to kada je bio u krajnjoj nuždi, kako i sam tvrdi: *Mi smo se služili analogijom samo u krajnjoj nuždi i to ako nismo mogli naći nikakav dokaz u Kur'anu, sunnetu i praksi ashaba!*¹⁷³

Poznata je i njegova izjava u kojoj naglašava da sve što je došlo autentičnom predajom od Vjerovjesnika, s.a.v.s, drage volje je uvažavao i u tome uopće nije bilo razilaženja. Ono što je došlo od ashaba, izabitali su, a ono

¹⁷¹ Ibn Abdu-l-Berr, *Džami'u bejani-l-ilmi ve fadlihi*, 1/45.
(Izdanje: *Daru-l-kitabi-ilmijji*, Bejrut, bez godine izdanja).

¹⁷² Ebu Zehre, cit. djelo, str. 273.

¹⁷³ Isto djelo i stranica.

što je došlo nakon te generacije, uvažavali su ili odbacivali, jer su i oni ljudi, skloni i pogoditi i pogriješiti!¹⁷⁴

Tako je Ebu Hanife, na primjedbu Ebu Dža'fera el-Mensura da daje prednost svojim zaključcima nad sunnetom Allahovog poslanika, s.a.v.s, odgovarao da to nije istina, već je činjenica da on preferira Allahovu Knjigu, sunnet Vjerovjesnika, s.a.v.s, a zatim mišljenje Ebu Bekra, Omera, Osmana i Alije, a onda i ostalih ashaba! Međutim, u generacijama nakon njih, kada dođe do razilaženja, tek tada je koristio analogiju, jer, kako napominje, između Allaha i Njegovih robova nema rodbinskih niti drugih veza, pa, prema tome, što su generacije nakon ashaba preče ili bliže Allahu od nas!¹⁷⁵

Očito je da su napadi na Ebu Hanifu nastali zbog toga što je on uvjetovao strožije kriterije u primanju i prenošenju hadisa, posebno u *adaletu*/pravednosti i *dabtu*/preciznosti i to daleko više nego što su uvjetovali ostali muhaddisi i islamski pravnici.

S druge, pak, strane, Ebu Hanife je smatrao da je jači hadis koji prenosi ravija koji je muhaddis ali i fakih u isto vrijeme, nego onaj hadis koji prenosi samo muhaddis, jer je fakih osoba koja dobro poznaje vjeru i šerijatskopravne propise, pa je, otuda, smatrao da su muhaddisi kao apotekari a fakihi kao ljekari!¹⁷⁶

Inače, učenjaci iz Iraka postavili su stroge kriterije u prihvatanju predaja, pa su više voljeli utvrditi da neku predaju sigurno prenosi ashab ili tabi'in, nego da kažu da je došla od Vjerovjesnika, s.a.v.s, ako, doista, nisu sigurni

¹⁷⁴ Cit. djelo, str. 274.

¹⁷⁵ Isto djelo i strana. Uporedi: Eš-Ša'rani, *El-mizanu-l-kubra*, 1/52.

¹⁷⁶ Vidi: Ibn Abdu-l-Berr, cit. djelo, 2/131; dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 421 i Ebu Zehre, spomenuto djelo, str. 283.

u to! Otuda je izgledalo da Ebu Hanife ne uvažava brojne hadise i da preferira svoje mišljenje. Međutim, razlog je jedino u opreznosti da se na neutemeljenoj predaji ne donose šerijskopravni zaključci!¹⁷⁷

Muhammed Ebu Zehv tvrdi da je apsolutna laž optužba na račun Ebu Hanife da je preferirao svoje mišljenje u odnosu na hadis! On tvrdi da je svoje stavove temeljio na mišljenjima ashaba, ako bi nedostajali autentični hadisi koji tretiraju određenu šerijskopravnu oblast. Čak je uvažavao i temeljio svoje stavove na mursel-predajama, dok su brojni islamski pravници to odbacivali!¹⁷⁸

Inače, poznata je praksa velikih imama da svoje fikhske zaključke nisu temeljili na nesigurnim predajama. Tako se bilježi da imam Malik oponira na 70 mjesta sunnetu koji nije autentičan, a svoje stavove temelji na analogiji, pa, i pored toga, nije optužen da preferira svoje mišljenje nad sunnetom!¹⁷⁹

Ebu Hanifin ugled u hadiskoj znanosti

Većina učenjaka u svojim djelima potvrđuje imamet ovog genija u hadisu i hadiskoj znanosti. Tako Ebu Davud es-Sidžistani, poznati autor *Sunena*, jedne od šest najpoznatijih hadiskih zbirki, tvrdi: *Allah se smilovao Maliku, Šafiji i Ebu Hanifi koji su bili imami u hadisu!*¹⁸⁰

¹⁷⁷ Vidi o tome detaljnu analizu koju je sačinio imam Ebu Zehre u spomenutoj knjizi, str. 272-303.

¹⁷⁸ Vidi šire: *El-Hadisu ve-l-muhaddisune*, str. 285-286.

¹⁷⁹ Pogledaj zanimljive zaključke: *El-Hadisu ve-l-muhaddisune*, str. 286.

¹⁸⁰ Ibn Abdu-l-Berr, cit. djelo, 2/163.

Hafiz Ez-Zehebi u svom *Mizanu-l-i'tidalu*, u kojem je kritikovao brojne muahaddise zbog nekih nedostataka: nepreciznosti, slabosti, laži i sl., u uvodu ovog djela napominje da u njemu nije kritikovao, niti je spomenuo imena čuvenih imama, koji se stoljećima slijede zbog njihove iskrenosti, utemeljenosti i učenosti, kao što su Ebu Hanife, Šafija i Buhari, a ako ih i spomene, kako napominje, onda je to u pozitivnom kontekstu! Međutim, i pored toga, neko je u izdanju *Daru-l-fikra* ubacio da se na Ebu Hanifu Ez-Zehebi kritički osvrće, što oponira upravo onome što je sam Ez-Zehebi naveo u uvodu ove svoje knjige!¹⁸¹

Očito je da je neko iz pristranosti i mezhebske zaslijepljenosti ubacio tekst koji uopće nije napisao hafiz Ez-Zehebi! Može se slobodno konstatirati da ta osoba iz svoje fanatičnosti i zaslijepljene mržnje nije uspjela primijetiti da je hafiz Ez-Zehebi već u uvodu ovog svog značajnog djela eksplicite napomenuo da se neće kritički osvrćati na čuvene imame kakvi su Ebu Hanife, Šafija i Buhari!¹⁸² Iz tog postupka vidi se da mržnja očiju nema, a i kada ima oči – vida nema!!!

Ebu Hanifino izuzetno poznavanje hadiske discipline *El-Džerhu ve-t-ta'dilu/o povredivosti i nepovredivosti prenosilaca hadisa*, jasno raspoznaje čuveni hafiz u hadisu imam El-Bejheki, koji uvažavajući njegovu ocjenu o nepovredivosti i autentičnosti Ata b. Ebi Rebaha i povredivosti i slabosti Džabira El-Džu'fija, priznaje Ebu Hanifi posebnost u ovoj hadiskoj oblasti!¹⁸³

¹⁸¹ Uporedi: *Mizanu-l-i'tidal*, 4/265.

¹⁸² Uporedi ovu činjenicu u istom djelu: 1/ 2-3.

¹⁸³ Vidi: El-Bejheki, *Delailu-n-nuburve*, 1/43-46. (Bejrutsko izdanje, 1405. god. po H.).

Imam Ez-Zehebi, kada spominje Džabira b. Jezida el-Džu'fija el-Kufija, jednog od ši'ijских muhaddisa, uz ostale, takođe uvažava Ebu Hanifinu kritiku ovog muhaddisa, za koga je Ebu Hanife ustvrdio da od njega nije vidio većeg lašca.¹⁸⁴

Tu Ebu Hanifinu ocjenu uvažava i imam Tirmizi, iznosi je i slaže se s njim!¹⁸⁵

Hakim en-Nejsaburi u poznatom djelu *Ma'rifetu ulumi-l-hadisi*, u poglavlju koje tretira poznate i pouzdane imame u hadisu iz generacije tabi'ina i etba'i-t-tabi'ina, između ostalih, navodi i Ebu Hanifu, što eksplicite govori o njegovoj izuzetnoj poziciji kao imamu u hadisu, među najvećim autoritetima hadiske znanosti.¹⁸⁶

Ibn Tejmije sa velikim respektom govori o Ebu Hanifi¹⁸⁷ nazivajući ga jednim od najpoznatijih imama, napominjući da je znaniji i veći fakih od Tahavija i sličnih!¹⁸⁸ Na drugom mjestu Ibn Tejmije spominje da su četverica velikih imama bili imami i u hadisu, i u tefsiru, i u tesavvufu i u fikhu!¹⁸⁹

Ibnu-l-Kajjim el-Dževzije, takođe, sa izuzetnim respektom, upoređuje Ebu Hanifu sa Šafijom, Ahmedom, Malikom, Ebu Jusufom, Buharijom i dr.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Provjeri: *Mizanu-l-I'tidal*, 1/380.

¹⁸⁵ Tirmizi, *Kitabu-l-ilel*, 5/696. (Štampana zajedno sa njegovim Sunenom).

¹⁸⁶ Vidi: *Ma'rifetu ulumi-l-hadisi*, str. 240-249.

¹⁸⁷ *Minhadžu-s-sunneti-n-nebevije*, 4/194-195.

¹⁸⁸ Ebu Dža'fer et-Tahavi bio je hafiz hadisa i jedan od najvećih pravnika hanefijske pravne škole. Umro je 321. god. po Hidžri.

¹⁸⁹ *Minhadžu-s-sunneti-n-nebevije*, 1/172-173.

¹⁹⁰ Provjeri: *I'lamu-l-muvekki'in*, 1/35.

Dakle, svi navedeni velikani hadiske i, uopće, islamske znanosti, kao što su Ebu Davud, Tirmizi, Hakim, Bejheki, Ibn Abdu-l-Berr, Ibn Tejmije, Ibnu-l-Kajjim i brojni drugi, složili su se da je Ebu Hanife bio jedan od poznatih imama i u hadisu, čije su mišljenje i ocjena bili izvor kasnijim generacijama za oblast povredivosti i nepovredivosti prenosilaca hadisa, u slučaju skrivenih mahana u hadisu, u ocjeni teksta hadisa i drugim segmentima ove znanosti!

Veliki broj hadiskih stručnjaka, i u prošlosti i u novije vrijeme, priznaju mu preciznost, memoriju i utemeljenost prilikom prenošenja hadisa. Tako Abdullah b. Davud el-Hurejbi zaključuje: *Muslimani u svojim namazima treba da uče dove za Ebu Hanifu, zbog njegove brige, čuvanja i doprinosa sunnetu i fikhu!*¹⁹¹

Šejhu-l-islam Ibn Tejmije zaključuje: *Učenjaci kao što su Se'id b. Musejjeb, Urve b. Zubejr, Hasan el-Basri, Ebu Hanife, Ebu Jusuf, Muhammed b. Hasan, Malik, Šafi', Ahmed, Ibn Džerir et-Taberi i dr. danonoćno su tražili znanje i ništa drugo ih nije zaokupljalo. Oni su nekada preferirali stav jednog, a nekada drugog ashaba, onako kako su smatrali na temeljima šerijata!*¹⁹²

Ibn Tejmije, spominjući islamske učenjake koji su bili predvodnici u brojnim islamskim disciplinama, svaki put navodi i Ebu Hanifu kao jednog od nezaobilaznih islamskih autoriteta koji je bio i ostao izvor i inspiracija generacijama muslimana poslije njega!¹⁹³

Njegovo izuzetno poznavanje hadisa jasno potcrtava imam Es-Serhasi, kada kaže: *Ebu Hanife bio je najveći*

¹⁹¹ En-Nu'mani, *Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife fi-l-hadisi*, str. 32.

¹⁹² Ibn Tejmije, spomenuto djelo, 3/142. Uporedi: Prethodni izvor, str. 47-48.

¹⁹³ Uporedi: *Minhadžu-s-sunne*, 1/167-168; 1/172-173 i 1/215-216.

*poznavalac hadisa u svoje vrijeme! Međutim, zbog njegovog rigoroznog kriterija u pogledu preciznosti ravija i prevelike opreznosti da se slabe predaje ne pomiješaju sa autentičnim, malo je prenosio hadis!*¹⁹⁴

Otuda, kako tvrdi imam Alauddin el-Kasani, hadisu koji je Ebu Hanife, na temelju svojih kriterija, proglasio autentičnim, niko nakon njega nije uspio naći mahanu i nedostatak!¹⁹⁵

Imam Šemsuddin es-Salihi eš-Šafi'i tvrdi da Ebu Hanife spada u najveće hafize hadisa! On zaključuje da je on prvi izvlačio šerijatskoppravna rješenja iz hadisa, i sa čuđenjem se pita: *Kako bi mogao izvući toliko zaključaka i riješiti toliko šerijatsko-pravnih pitanja da nije dužnu pažnju posvetio hadisu!*¹⁹⁶

Imam El-Adžluni tvrdi da je Ebu Hanife bio najveći znalac Kur'ana i sunneta, jer se, naprosto, o šerijatskoppravnim rješenjima ne može ni raspravljati bez decidnog poznavanja ova dva fundamentalna izvora islama! On je u svoje djelo *Igdu-l-dževheri-s-semin*, koje sadrži 40 hadisa iz najpoznatijih hadiskih zbirki, uvrstio, između ostalih, i hadis iz Ebu Hanifinog *Musneda*, priznavši tako da ga smatra stručnjakom i u oblasti hadiskih znanosti!¹⁹⁷

Njegovu izuzetnu nadarenost kao kritičara hadisa u poznatoj hadiskoj disciplini povredivosti i nepovredivosti prenosilaca hadisa/*Ilmu-l-džerhi ve-t-ta'dili*, ističu imam

¹⁹⁴ Es-Serhasi, *Usulu-l-fikh*, 1/350. (Izdanje: *Daru-l-kitabi-l-arebi*, 1372. god. po H.). Uporedi, takođe: En-Nu'mani, cit. djelo, str. 57

¹⁹⁵ El-Kasani, *Beda'i-sana'i fi tertibi-š-šera'i*, 2/97. (Egipatsko izdanje, 1327. god. po H.). Uporedi: *Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife*, str. 58.

¹⁹⁶ Vidi: En-Nu'mani, cit. djelo, str. 66.

¹⁹⁷ Vidi: *Ikdu-l-dževheri-s-semin, fi erbe'ine hadisen, min ehadisi sejjidi-l-murselin*, str. 4-6. (egipatsko izdanje, 1322. god. po Hidžri).

Tirmizi, Ibn Hibban, hafiz Bejheki, Ibn Adijj, Hakim en-Nejasuburi, Ibn Abdu-l-Berr, Ibn Hazm, Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Es-Sehavi, hafiz Abdul-Kadir el-Kureši, Ebu Hajjan el-Endelusi i brojni drugi.¹⁹⁸

Brojni muhaddisi su vremenom pokušali skinuti etiketu sa Ebu Hanife, kao nedovoljno upućenog u hadisku znanost, što mu je od strane neznalica, zavidnika i mezhebskih fanatika nalijepljena. Tako su hafizi hadisa: El-Mizzi, Ez-Zehebi, Et-Turkmani, Ebu-l-Mehasin el-Husejni et-Tarabulsi, Ibn Kesir, En-Nevevi, Es-Sem'ani i dr. potrošili puno vremena da dokažu da ovaj genije nije ništa manji stručnjak u hadisu, nego što je npr. bio u fikhu!¹⁹⁹ Svi oni slažu se da je bio izuzetno strog u prenošenju hadisa, oslanjajući se na konstataciju Jahja b. Me'ina, koji je rekao: *Ebu Hanife bio je pouzdan u hadisu! On je prenosio samo onaj hadis koji je precizno zapamtio a nije prenosio one u koje nije siguran!*²⁰⁰

Nakon pročišćavanja brojnih tekstova koji negativno tretiraju ovog učenjaka, mali broj autora kasnijih generacija navodi optužbe na njegov račun. Jedan od rijetkih koji ga optužuju za slabost je šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani. Kada on citira hadis: *Kada se pojavi zvijezda /Surejja, podigne se nesreća sa stanovnika svakog područja!*²⁰¹ Taj hadis prenosi Ebu Hanifin učenik Muhammed b. Hasan, od Ebu Hanife, on od Ata' b. Ebi Rebaha, a on od Ebu Hurejre, r.a, merfu'-predajom. Inače, posredstvom Ebu Hanife ovaj hadis bilježe Es-Sekafi u

¹⁹⁸ Pogledaj: *Meknetu-l-Imam Ebi Hanife*, str. 66-67.

¹⁹⁹ Vidi o tome opširniju studiju: *Meknetu-l-Imam Ebi Hanife*, str. 87-116.

²⁰⁰ Vidi: cit. djelo, str. 88.

²⁰¹ Hadis bilježi Imam Muhammed b. Hasan u *Kitabu-l-asaru*, str. 159.

El-Fevaidu, Taberani u *El-Mu'džemu-l-evsatu* i *El-Mu'džemu-s-sagiru* i Ebu Nu'ajm u *Ahbaru Asbehan*.²⁰²

Šejh El-Albani tvrdi da su sve ravije citiranog hadisa pouzdane, izuzev Ebu Hanife, koji se, uprkos utemeljenosti u fikhu, smatra slabim u pogledu pamćenja. On navodi da to smatraju Buhari, Muslim, Nesai, Ibn Adij i drugi, pa zbog toga Ibn Hadžer u *Takribu-t-tehziibu*, spominjući Ebu Hanifinu biografiju ističe samo da je bio *poznati fakih*!²⁰³

Međutim, Ibn Hadžer nigdje ne optužuje Ebu Hanifu za lošu memoriju, niti za neku drugu slabost u hadisu, pa se, otuda, šejh Muhammed Abdu-r-Rešid en-Nu'mani pita: Kako je muhaddis, kakav je bio šejh El-Albani, mogao zaključiti iz Ibn Hadžerovih riječi: *poznati fakih*, da je slab prenosilac hadisa???!!!!²⁰⁴

Šejh En-Nu'mani dalje se pita: *Kako ga je Jahja b. Me'in, jedan od najvećih hadiskih kritičara svih vremena, mogao nazvati pouzdanim*?²⁰⁵ a šejh El-Albani slabim???!!!!

Očito je da su neki hadiski kritičari opovrgli svoju prethodnu ocjenu o nekom prenosiocu. Tako Nesai u svom djelu o slabim prenosiocima kaže: *Ebu Hanife nije jak u hadisu*.²⁰⁶ Međutim, očito je, da je vremenom Nesai promijenio svoju ocjenu, što jasno potvrđuje hadis koji navodi u *Es-Sunenu-l-kubra*, a čiji sened smatra slabim zbog Asima b. Omera, jednog od prenosilaca ovog hadisa. Iako se u ovom rivajetu spominje i Ebu Hanife, kao prenosilac

²⁰² El-Albani, *Silsiletu-l-ehadisi-d-da'ife*, 1/572.

²⁰³ Vidi: cit. izvor i strana.

²⁰⁴ Vidi, En-Nu'mani, cit. izvor, str. 119-122.

²⁰⁵ Ibn Hadžer, *Tehzibu-t-tehziib*, 4/229.

²⁰⁶ *Ed-Du'afa' ve-l-metrukin*, str. 226. (Izdanje: Daru-l-kalem, Bejrut, 1985. godine).

ovog hadisa, Nesai ga ne uvrštava u red slabih prenosilaca, što jasno upućuje na promijenjen stav spram Ebu Hanife!²⁰⁷

Otuda, šejh En-Nu'mani ne može shvatiti pretjerivanje pojedine uleme u napadima na ovog genija.²⁰⁸ To, takođe, nije mogao shvatiti ni veliki hafiz hadisa Ibn Abdu-l-Berr, koji je konstatirao: *Pretjerali su muhaddisi u kritici Ebu Hanife i prešli su svaku mjeru u tom pogledu.*²⁰⁹ Slično konstatira i Jahja b. Me'in, savremenik Ahmeda b. Hanbela, kada kaže: *Doista su neki od nas pretjerali u kritici Ebu Hanife i učenjaka iz njegovog mezheba.*²¹⁰

Otuda šejhu En-Nu'maniju ne preostaje ništa drugo, nego da zaključi ustima El-Hurejbija, jednog od poznatih muhaddisa, da je negativan stav spram Ebu Hanife rezultat neznanja ili zavisti!!!²¹¹

²⁰⁷ Provjeri: *Es-Sunenu-l-kubra*, poglavlje: *Men veka'a ala behimetin*, 4/322-323.

²⁰⁸ Vidi, En-Nu'mani, isti izvor, str. 128.

²⁰⁹ *Džami'u bejani-l-ilmu ve fadlihi*, 2/148.

²¹⁰ En-Nu'mani, str. 131-132.

²¹¹ Isti izvor, str. 123. Uporedi, takođe: Š. Kurdić, *Ebu Hanife i namaz u hanefijskom mezhebu*, str. 84.

MALIK IBN ENES

Imam Malik jedan je od najvećih imama u hadisu i fikhu. Bio je među najpouzdanijim prenosiocima riječi Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Sened u kome se on nalazi naziva se zlatnim lancem prenosilaca! Njegov Muvetta' jedno je od najautentičnijih djela iz oblasti hadiske znanosti!

Puno ime mu je Ebu Abdullah Malik b. Enes b. Malik b. ebi Amir b. Amr b. el-Haris b. Gajman b. Husejl b. Amr b. el-Haris el-Himjeri el-Asbehi el-Medeni. Poznat kao imam Medine ili imam Darul-Hidžre.²¹² Majka mu se zvala Galija bint Šerik b. Abdurrahman el-Ezdijja. Njegov djed Malik pripadao je starijoj generaciji tabi'ina. Prenosio je hadis od Omera, Talhe, Aiše, Ebu Hurejre i Hassana b. Sabita, r.a. Uz to, bio je jedan od onih koji su nosili Osmana, r.a, noću, nakon ubistva do mjesta gdje je ukopan!

Historičari nisu saglasni u vezi sa biografijom njegovog djeda Ebu Amra. Neki kažu da je bio od starijih ashaba i da je sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., učestvovao u svim bitkama, izuzev bitke na Bedru.²¹³ Međutim, po mnogima, ispravnija verzija je ona koju zastupa hafiz Ez-Zehebi, a koju preferira hafiz Ibn Hadžer, a to je da je njegov pradjed bio muḥadrem tj. da je primio islam u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., ali ga za života nije vidio!²¹⁴

Imam Malik rođen je u Medini. Inače, njegovo porijeklo seže do Zu Asbeha, jednog od poznatih jemenskih plemena. Obzirom da se jedan od njegovih predaka preselio u Medinu i tamo se nastanio, Imam Malik je i rođen u tom gradu.²¹⁵

Kada je u pitanju godina rođenja ovog imama, postoje različite verzije. Navode se sljedeće godine: 90, 93,

²¹² Vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/48-49 i *Tehzibu-t-tehzip*, 4/6.

²¹³ Vidi: Es-Sujuti, *Tenviru-l-havalik*, šerh ala Muvetta' Malik, 3/164.

²¹⁴ Ibn Hadžer, *El-Isabe fi temjizi-s-sahabe*, 4/144

²¹⁵ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehv, *El-Hadis ve-l-muhaddisune*, str. 287.

94, 95, 96 i 97.²¹⁶ Međutim, gotovo svi autori preferiraju 93, kao godinu njegovog rođenja.²¹⁷ Rijetki su autori koji daju prednost nekoj drugoj godini, kao što su, recimo, Ibnu-d-Dejbe' eš-Šejbani i šejh El-Huli, koji smatraju da je imam Malik rođen 95. god. po Hidžri.²¹⁸

U potrazi za znanjem

Odrastao je u rodnom mjestu i tu je tražio znanje od najvećih učenjaka iz generacije tabi'ina. Još kao dijete počeo je izučavati islamske discipline. Prvo je naučio Kur'an, a onda prelazi na učenje hadisa. Imao je izrazito razvijenu memoriju, što se posebno uočavalo kod pamćenja hadisa. Imao je običaj na koncu vezivati onoliko čvorova koliko bi čuo hadisa, a onda bi sam sebe provjeravao koliko je hadisa, od tog broja, zapamtio.²¹⁹

Budući da je imam Malik jedan od rijetkih islamskih učenjaka koji je životni vijek proveo u rodnom mjestu, onda je jasno da je znanje apsorbirao samo od medinskih učenjaka i onih koji su dolazili u Medinu prilikom obavljanja hadža.

²¹⁶ Provjeri: Es-Sujuti, *Tenviru-l-havalik*, 3/164 i dr. Ahmed Eš-Širbasi, *El-E'immetu-l-erbe'a*, str. 70-71.

²¹⁷ Uporedi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/49, El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 227, dr. Muhammed Kjamil Husejn, Predgovor u knjizi: *Muvetta' Malik*, str. 23, dr. Subhi Es-Salih, *Ulumu-l-hadisi ve mustalehu*, str. 388; Muhammed es-Sabag, *El-Hadisu-n-nebevi*, str. 327 i dr. Muhammed Udžadž el-Hatib, *Usulu-l-hadisi*, str. 343.

²¹⁸ Vidi: dr. Mustafa es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekjanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 430 i El-Huli, *Tarihu fununi-l-hadisi-n-nebevi*, str. 42.

²¹⁹ Šire o tome: dr. A. Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 72.

Učitelji

Imam Malik učio je pred velikim brojem učitelja. Od svakog je crpio što je mogao više znanja, a posebno se usmjerio na hadisku znanost. Tako En-Nevevi navodi da je sticao znanje od 900 učitelja, od čega je bilo 300 učenjaka iz druge generacije - tabi'ina, a 600 iz treće generacije, dakle, etba'i-i-tabi'ina.²²⁰

Najviše uticaja na njegovo intelektualno profiliranje, očito je, ostavio je Ebu Bekr Abdullah b. Jezid, poznatiji kao Ibn Hurmuz (umro 148. god. po H.), uz koga je Malik učio sedam ili osam godina. Poznata je Malikova izjava u vezi s tim u kojoj kaže: *Dolazio sam Ibn Hurmužu u ranu zoru, a iz njegove kuće sam izlazio noću.*²²¹

Koliko je Malik bio žedan znanja i druženja sa svojim učiteljem, najbolje ilustrira predaja u kojoj se kaže da je Ibn Hurmuzovom dječaku, prilikom ulaska u kuću, davao hurme, naglasivši mu: *Ako vas neko bude pitao za šejba, recite mu da je zauzet.*²²² Dakle, htio je da mu se učitelj sav preda i da sve od njega preuzme i zapamti! Koliko je bio blizak svom učitelju najbolje potvrđuje činjenica da je mnoge učiteljeve tajne jedino znao Malik, dok ih drugima Ibn Hurmuz nikada nije odavao!²²³

Jedan od najznačajnijih Malikovih učitelja bio je, nesporno, Ibn Šihab ez-Zuhri (umro 124.god. po H.). On je bio jedan od najvećih učenjaka tog vremena i osoba za koju se smatra da je prvi počeo bilježiti hadise. Bio je kadija i muftija u Šamu za vrijeme Emevija, pa kada bi

²²⁰ Uporedi: dr. A. Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 73 i Š. Kurdić, *Malik ibn Enes, Novi horizonti*, br. 12, avgust, 2000, str. 13.

²²¹ Dr. Muhammed Kjamil Husejn, cit. djelo, str. 23.

²²² Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 73.

²²³ Dr. M. K. Husejn, spomenuto djelo, str. 23

dolazio u Medinu grupe zainteresiranih, među kojima je bio i Malik, okupljale su se oko njega i pokušavale iskoristiti njegovo znanje. Od njega Malik bilježi 132 predaje u svom Muvettau. Od tog broja 92 su musned-predaje, a ostale su munkati' i mursel-predaje.²²⁴

Značajan učitelj od koga je, uz hadis, očito je, iskoristio dosta i u šerijatskopравnim znanostima, bio je Rebi'a b. Ebi Abdurrahman (umro 136. god. po H.). Inače, Malik je puno vremena proveo u njegovim kružocima, pa, zato, i prenosi veliki broj predaja od njega. Kada je njegov učitelj Rebi'a umro, Malik je, sa sjetom, uzdahnio: *Smrtu Rebi'e nestalo je slasti fikha*.²²⁵ Očito je da je Malik još vrlo rano slušao predavanja Rebi'a b. Ebi Abdurrahmana, što potvrđuje predaja u kojoj ga njegova majka savjetuje: *Idi Rebi'i i nauči od njega lijepo ponašanje i postupke, prije nego što počneš sticati znanje*.²²⁶ Analize pokazuju da je Malik u Muvetta'u uvrstio 12 hadisa, koje je čuo od ovog učitelja od čega su pet musned-predaje.²²⁷

Nafi' Mavla Abdullah b. Omer r.a, (umro 120. god. po H.) takođe, je jedan od najvećih i najznačajnijih učitelja imama Malika. On je, zbog svoje učenosti, bio prozvan Fakihom Medine. Malik se obavezao svakodnevno kod njega provoditi pola dana. Izuzetno je cijenio hadise koje mu je on prenio od Ibn Omera, r.a, a on od Poslanika, s.a.v.s, pa je, zato, i izjavio: *Nije me zabrinjavalo što hadis nisam čuo od drugoga, kada bih ga čuo od Nafi'a, koji on prenosi*

²²⁴ Navdeni izvor i strana. Uporedi: Ibn Kajjim, *A'lamu-l-muvekki'in*, 3/84, u kojima spominje Ibn Šihaba i Rebi'u, kao dva značajna Malikova učitelja.

²²⁵ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 73.

²²⁶ Ibn Abdu-l-Berr, *Tedžridu-l-temhid*, str. 34.

²²⁷ Uvod u Muvetta', str. 25.

od Ibn Omera, r.a.²²⁸ Inače, ovaj lanac prenosilaca: Malik od Nafi'a, on od Ibn Omera, r.a, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s, naziva se - kako smatra imam Buhari i brojni drugi hadiski stručnjaci - zlatnim lancem prenosilaca!²²⁹ Malik u Muvetta'u od ovog učitelja bilježi 80 hadisa.²³⁰

Učitelj koji je ostavio nesporan uticaj na imama Malika bio je, svakako, i Dža'fer es-Sadik, koga ši'ije smatraju svojim imamom, od koga u Muvetta'u prenosi 9 hadisa i to: 5 musned i 4 munkati'-predaje.²³¹

Inače, Dža'fer Es-Sadik je dvojako tretiran. On je jedna ličnost za Ehli-sunnetsku ulemu i umjerene historičare a druga za pojedine ekstremne ši'ije. Očito je da su mu pojedini ekstremni pripadnici ši'ija pripisali ono što njemu, doista, ne pripada.

Od ostalih učitelja izdvojicemo samo neke: Amir b. Abdullah b. ez-Zubejr, Zejd b. Eslem, Se'id el-Makburi, Ishak b. Abdullah b. Ebi Talha, Abdullah b. Dinar, Ebu-z-Zinad Abdullah b. Zekvan, Hišam b. Urve, Jahja b. Se'id el-Ensari, Muhammed b. el-Munkedir, Salim Ebu-n-Nadr, Ejjub es-Sehtijani, Humejd et-Tavil, Humejd b. Kajs el-A'ređž i dr.²³²

²²⁸ El-Hakim, *Ma'rifetu-l-ulumi-l-hadisi*, str. 53 i Es-Sujuti, *Tedribu-r-ravi*, str. 35.

²²⁹ Dr. M.K.Husejn, *Uvod u Muvetta'*, str. 25.

²³⁰ Navedeno djelo, str. 26.

²³¹ Vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/49-51; *Tehzibu-t-tehzib*, 4/6 i dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 74.

²³² Vidi šire: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/52-54; Ibn Kesir, *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/188; *Tehzibu-t-tehzib*, 4/6-7 i eš-Širbasi, cit. izvor, str. 82-83.

Učenici

Imam Malik ostavio je generaciju izvrsnih učenika. Čak su i najpoznatiji imami u njegovo vrijeme bili njegovi učenici. Obzirom da je živio u gradu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, svi koji su odlazili na hadž i svraćali u taj grad, nezaobilazno su posjećivali Malika i saznawali od njega. Jedni su ostajali i van sezone hadža, kako bi što više saznali od njega. Osim toga, njegov dugi životni vijek - blizu 90 godina - bio je razlogom da ga je imala priliku čuti i od njega preuzeti zavidno znanje, doista, velika skupina zaljubljenika u islamske znanosti!

Tako od njega prenose brojne predaje čak i njegovi učitelji i veliki islamski učenjaci, kao što su, recimo: Ez-Zuhri, Hišam b. Urve, Jahja b. Ebi Kesir, Ejjub es-Sehtijani, Rebi'a b. Ebi Abdurrahman, Jahja b. Se'id el-Ensari, Musa b. Ukbe, Ebu Suhejl i dr.

Zatim njegovi vršnjaci i kolege imami u raznim islamskih disciplinama, kao što su: Ebu Hanife, Ebu Jusuf, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, el-Evza'i, Šu'be, Sufjan es-Sevri, Sufjan b. Ujejne, Lejs b. Sa'd, Hammad b. Seleme, Hammad b. Zejd, Abdullah b. El-Mubarek, Veki' b. El-Džerrah, Jahja el-Kattan, Ebu Davud et-Tajalisi, Jahja b. Jahja el-Lejsi i dr.

Među njegovim brojnim učenicima bili su: Abdullah b. Vehb, Abdurrahman b. el-Kasim, Ešheb b. Abdulaziz, Esed b. el-Furat, Abdulmelik b. el-Madžišun, Abdullah b. Abdulhakem i dr.²³³

Inače, posljednji učenik koji prenosi Muvetta' direktno od Malika bio je Ebu Huzafe Ahmed b. Isma'il

²³³ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/54.

es-Sehmi, koji je živio - kako tvrdi hafiz Ez-Zehebi - 80 godina nakon smrti imama Malika!²³⁴

Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, jedan od najpoznatijih Ebu Hanifinih učenika i jedan od velikih učenjaka hanefijske pravne škole, bio je učenik Imama Malika u hadisu i hadiskim znanostima i, mora se konstatovati, Malik mu je itekako pomogao da stasa u velikog hadiskog stručnjaka! Muhammed priznaje: *Pred Malikovim vratima sam stajao tri godine i čuo iz njegovih usta više od 700 hadisa!*²³⁵

Odnos prema hadisu

Ljubav prema hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, bila je prepoznatljiva crta ovog islamskog velikana. Upravo zbog te ljubavi, izuzetne angažiranosti i posebnog doprinosa ovoj islamskoj disciplini, postao je imam u ovoj oblasti, a sened u kojem se on nalazi, proglašen je, kod najvećih hadiskih stručnjaka, najutentičnijim senedom! Uz to, ocijenjen je do maksimuma povjerljivim, pouzdanim i preciznim, kada je u pitanju prenošenje hadisa i hadiskog teksta! Njegova preciznost u hadisu bila je paradigmatična, pa, otuda i izjave hadiskih stručnjaka o njegovoj temeljnosti u ovoj oblasti.

Tako Sufjan kaže: *Kritika imama Malika u vezi sa prenosiocima hadisa bila je do kraja rigorozna!*²³⁶

Ali b. el-Medini veli: *Nije mi poznato da je Malik bilo čiji hadis izostavio izuzev onaj u kojem je neki nedostatak primijetio!*²³⁷

²³⁴ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 83.

²³⁵ Navedeni izvor, str. 74.

²³⁶ Isti izvor i strana.

²³⁷ Isti izvor i strana.

Imam Šafi'i konstatira: *Ako bi bilo šta sumnjivo primijetio u hadisu, Malik bi ga izostavljao!*²³⁸

Naravno, ovaj stepen u hadiskoj znanosti ne može se tek tako steći. Zato je trebalo uložiti maksimalan napor, trud i odricanje. To sam Malik dočarava kada kaže: *Svojom rukom sam napisao 100.000 hadisa!* Inače, brojni autori smatraju da je tih 100.000 hadisa imam Malik znao napamet!²³⁹

Na drugom mjestu kaže: *Ovo znanje (tj. hadis) je vjera, pa pazite od koga ga preuzimate! Ja sam zapamtio 70 onih koji su govorili: Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s, kod ovih stubova - aludirajući na stubove Vjerovjesnikove, s.a.v.s, džamije - međutim, ja ništa od njih nisam preuzeo! Ima nekih kojima bih povjerio kuću punu zlata i oni to ne bi pronevjerili, međutim, oni nisu stručnjaci u hadisu!*²⁴⁰

Imam Malik se, s krajnjim respektom odnosio spram hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Tako, kada bi ga ljudi pitali za neki šerijatskopравни propis, on bi im, bez prethodnih priprema, odgovorio ili fetvu izdao, međutim, kada su ga pitali za neki hadis, on ne bi izišao iz kuće dok ne bi uzeo abdest, namirisao se, počesljao bradu i obukao najljepše odijelo koje je imao, a onda bi tako skrušeno izišao, iz respekta prema hadisu i onome ko je hadis izgovorio!²⁴¹

²³⁸ Navedeno djelo i str.

²³⁹ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 74. Provjeri, takođe: Š. Kurdić, *Doprinos četverice velikih imama hadiskoj znanosti*, Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 6, 2008, str. 59.

²⁴⁰ El-Gazali, *Ihjau ulumi-d-din*, 1/46. Uporedi: Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 74.

²⁴¹ Es-Sujuti, *Tenviru-l-havalik*, 3/166.

Bilježi se da ga je, dok je citirao jedan hadis, škorpion ujeo 16 puta, a on je trpio bol i nije prekinuo citiranje riječi Vjerovjesnika, s.a.v.s. Kada su ga, nakon toga, upitali zašto na vrijeme nije prekinuo citiranje tog hadisa, odgovorio je: *Trpio sam iz respekta prema Allahovom Poslaniku, s.a.v.s.*²⁴²

Kada bi citirao hadis, nikada to ne bi činio povišenim tonom. Takođe, nikada nije oponirao hadisu. Katkada bi pokazivao na kabur Allahovog Poslanika, s.a.v.s, izjavivši: *Od svakog se može uzeti i odbaciti, izuzev od stanovnika ovog kabura!, misleći na Vjerovjesnika, s.a.v.s.*²⁴³

Upravo zbog te neizmjerne ljubavi spram Poslanika islama, s.a.v.s, nije htio ni njegov grad nikada napuštati, izuzev za vrijeme obavljanja hadžskih obreda! Tako su mu neke halife nudile da preseli u Bagdad, tadašnju islamsku prijestonicu, da tamo širi svoje ogromno znanje, što je Malik odbio, žarko želeći ostati u Medini, u susjedstvu Vjerovjesnikovog, s.a.v.s, kabura!²⁴⁴

Zna se da nikada nije ni na jednoj jahaćoj životinji prohajao Medinom upravo iz poštovanja prema tijelu Poslanika, s.a.v.s., koje je tu pokopano! Malik kaže: *Stidim se da jašem životinju koja bi svojim kopitama gazila zemlju koja u svojoj utrobi drži tijelo Allahovog Poslanika, s.a.v.s.!!*²⁴⁵

²⁴² Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 75.

²⁴³ Spomenuti izvor, str. 76.

²⁴⁴ Spomenuti izvor i strana.

²⁴⁵ Vidi: dr. Muhammed Udžadž el-Hatib, *Usulu-l-hadisi*, str. 345.

Muvetta'

Najpoznatije njegovo djelo je Muvetta'. Na njemu je Imam Malik aktivno radio, kako navodi šejh Muhammed Ebu Zehre, oko 11 godina, i to od 148. do 159. god. po Hidžri.²⁴⁶ Inače, u sređivanje i dotjerivanje tog djela utrošio je punih 40 godina!²⁴⁷

Razlog nastajanja tog djela je, kako se navodi, bio je prijedlog halife Ebu Dža'fera el-Mensura, koji je prilikom obavljanja hadža, sreo imama Malika i predložio mu da napiše djelo koje će biti između Ibn Omerove, r.a, strogosti i Ibn Abbasove, r.a, popustljivosti. On je napisao ovo djelo i nazvao ga Muvetta'om.²⁴⁸ Međutim, sam Malik navodi drugi razlog, zbog čega je ovom djelu dao ime: Muvetta'. On kaže: *Ovo sam djelo dao na uvid sedamdeseterici medinskih pravnika, koji su ga decidno pregledali, ocijenili i primjedbe dostavili, pa sam ga zato i nazvao El-Muvetta'/Utrveni put!*²⁴⁹

Kada je za to čuo halifa El-Mehdi iz Malikovih usta, naredio je da se njemu i njegovim učenicima dodijeli 5.000 zlatnika. Harun er-Rešid, poznati islamski vladar, prilikom obavljanja hadžskih obreda, slušao je iz usta Malikovih, sa svojim sinovima, njegov Muvetta' i predložio, tom prilikom, Maliku da objesi Muvetta' na Kjabu i obaveže muslimane da se striktno pridržavaju ove knjige. Međutim, Malik je odbio taj prijedlog, rekavši da su se ashabi Allahovog Poslanika, s.a.v.s, razilazili u nekim pitanjima, pa su zato otišli u različite predjele, pa bi obavezivanje

²⁴⁶ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 93.

²⁴⁷ Dr. Mustafa es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekjanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 431.

²⁴⁸ Isti izvor i strana.

²⁴⁹ Isti izvor i strana. Pogledaj, takođe: dr. M. K. Husejn, cit. djelo, str. 32-33.

ljudi na slijeđenje samo jedne knjige dovelo, nesporno je, do velikih nesporazuma i nesuglasica!²⁵⁰ To je najbolja lekcija svim fanatičnim pripadnicima različitih mezheba i pravaca, kako se treba tolerantno ponašati i uvažavati druga mišljenja i različite pristupe!!!

U Muvetta'u se nalazi ukupno 1.720 hadisa, zajedno sa citatima ashaba i tabi'ina. Od tog broja 600 su musned-predaje, 228 mursel-predaje, 613 mevkuf-predaje/izreka ashaba i 285 izreke tabi'ina.²⁵¹ Inače, Malik od 100.000 hadisa koje je pamtio, uvrstio je, u početku, u svoj Muvetta' 10.000 hadisa. Međutim, vremenom je dosta izostavljao, pa je, po njegovom preciznom kriteriju moglo, na kraju, proći svega 1.720 predaja, od čega je bilo svega 600 Poslanikovih, s.a.v.s, hadisa!²⁵² Značajno je napomenuti, kako navodi i naš Mehmed ef. Handžić, da se muttesil-predaje koje se nalaze u ovom djelu ubrajaju među najvjerodostojnije hadise uopće!²⁵³

Ovo djelo, uz hadise, tretira i brojna fikhska pitanja, pa se, s pravom može reći, da je i fikhsko koliko i hadisko.²⁵⁴ El-Kettani tvrdi da Malik u Muvetta'u tretira oko 3.000 šerijatskopравnih pitanja!²⁵⁵

²⁵⁰ El-Huli, *Tarihu fununi-l-hadisi-n-nebevi*, str. 46. Vidi takođe: dr. S. es-Salih, cit. djelo, str. 387 i dr. Muhammed Abdullah Veled Kerim, Uvod u knjizi: *Kitabu-l-kabes, fi šerhi Muvetta' Malik b. Enes*, 1/58.

²⁵¹ Muhammed Fuad Abdulbaki, Uvod u *Muvetta'*, str. 4.

²⁵² M. Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 81.

²⁵³ Vidi o ovoj problematici: Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 93-94. O tome piše i M. Handžić u djelu *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 81.

²⁵⁴ *Er-Risale el-mustatrife*, str. 13.

²⁵⁵ Vidi: Muhammed Fuad Abdulbaki, cit. djelo, str. 3-4. Uporedi: Ibnu-s-Salah, *Ulumu-l-hadisi*, str. 18.

Vrijednost djela najbolje će oslikati riječi imama Šafije, koji kaže: *Nakon Allahove knjige, Kur'ana, na Zemlji se nije pojavila autentičnija knjiga od Muvetta'a!* U drugoj verziji stoji: *Nije se pojavila na Zemlji knjiga bliža Kur'anu od Muvetta'a!* U trećoj verziji se bilježi: *Najkorisnija knjiga, nakon Kur'ana, je Muvetta'!*²⁵⁶

Imam En-Nevevi, komentirajući ove riječi imama Šafije, a oslanjajući se na poznate islamske autoritete, kaže: *Ovo je Šafija izjavio prije nastajanja Sahiha Buharije i Muslima. Ova dva djela su, prema konsenzusu islamske uleme, vjerodostojniji od Muvetta'a!*²⁵⁷ To zastupa i poznati imam u hadisu, Ibnu-s-Salah.²⁵⁸

Ibn Abdu-l-Berr ističe: *Muvetta'u nema premca! Nema, izuzev Allahove Knjige, knjige iznad ove!*²⁵⁹

Ed-Dehlevi zaključuje: *Malikov Muvetta' je najvjerodostojnije, najpoznatije, najstarije i najobuhvatnije šerijatskopravno djelo!*²⁶⁰

Islamski učenjaci su se, uglavnom, razišli u pogledu autentičnosti predaja u ovom djelu. Tako ga neki preferiraju u odnosu na Buharijin i Muslimov Sahih, drugi ga izjednačavaju i stavljaju u istu ravan sa ova dva najpoznatija hadiska djela, a treći smatraju da su merfu' i muttesil-predaje u ovom djelu ravne predajama navedena dva Sahiha, dok predaje koje nisu takve, nisu na tom nivou. Međutim, većina islamskih učenjaka, obzirom na postojanje velikog broja citata ashaba, tabi'ina i Malikovih

²⁵⁶ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 95.

²⁵⁷ *Ulumu-l-hadisi*, str. 18.

²⁵⁸ Dr. M. A. Veled Kerim, cit. djelo, 1/57.

²⁵⁹ Isto djelo i strana.

²⁶⁰ Vidi o tome: dr. M. U. el-Hatib, *Usulu-l-hadisi*, str. 347.

promišljanja, svrstavaju ga odmah nakon Sahiha Buharije i Muslima, što je, po njima, i najispravnije.²⁶¹

Budući da navode iz ovog djelo prenosi veliki broj učenjaka, ono se vrlo brzo proširilo van granica Medine i stiglo do najudaljenijih područja islamske države!

Komentari

Veliki broj komentara napisan je u vezi sa ovim najznačajnijim Malikovim djelom. Od brojnih komentara ističu se:

- 1 - *Et-Temhidu lima fi-l-Muvetta' mine-l-me'ani ve-l-esanid*, autor Ibn Abdu-l-Berr (umro 463. god. po H.), tretira senede.
- 2 - *El-Istizkaru lima fi-l-Muvetta' mine-l-me'ani ve-l-asar*, spomenuti autor, tretira fikhske teme – metn.
- 3 - *El-Munteka fi šerhi Muvetta' Imami Dari-l-hidžre*, autor Ebi-l-Velid b. Badži, (umro 474. god. po H.),
- 4 - *El-Mesalik, fi šerhi Muvetta' Imam Malik*, autor Ebu Bekr b. el-Arebi (umro 543.),
- 5 - *El-Kabes, fi šerhi Muvetta' Malik b. Enes*, isti autor,
- 6 - *Tenviru-l-havalik, ala šerhi Muvetta' Malik*, autor imam Es-Sujuti (umro 911.),
- 7 - *Šerh Mulla Ali*, autor Muhammed Kari el-Hanefi (umro 1014.),

²⁶¹ Vidi o tome: Uvod u djelo: Ibnu-l-Arebi, *Kitabu-l-kabes*, 1/61; El-Huli, cit. djelo, str. 50-53; Muhammed Lutfi es-Sabag, *El-Hadis-u-n-nebevi*, str. 328-329 i dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 434-435.

- 8 - *Šerbu-ḡ-Zerkani ala Muvetta' Malik*, autor Muhammed Abdalbaki b. Jusuf ez-Zerkani (umro 1122.),
- 9 - *El-Musevva fi šerhi El-Muvetta'*, autor Ahmed Velijjullah ed-Dehlevi (umro 1176),
- 10 - *Evdḡuzu-l-mesalik, i la šerfi Muvetta' Malik*, autor Muhammed Zekerijja el-Kandehlevi.²⁶²

Ostala djela

Pored Muvetta'a Malik je napisao:

- 1.- *Tefsiru garibi-l-Kur'ani*,
- 2.- *Risale fi-r-reddi ale-l-kaderijje*,
- 3.- *Risale fi-l-akdiije*,
- 4.- *Risale fi-l-fetva i la Ebi Gassan*,
- 5.- *Kitabu-s-surur*,
- 6.- *Kitabu-s-sijer*,
- 7.- *Kitabun fi-n-nudḡumi ve hisabi medari-ḡ-ḡemani ve menazili-l-kameri*,
- 8.- *Risale ile-l-Lejs b. Sa'd*,
- 9.- *Risale ile-r-Rešidi fi-l-adabi ve-l-meva'izi*.²⁶³

Osobine

Malik je bio lijep i korpulentan. Uvijek je bio lijepo obučen. Oblačio je bijelu odjeću. Mnogo je koristio mirise. Volio je lijepu hranu a posebno meso. Od voća je najviše

²⁶² Uporedi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/88-90 i Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 96.

²⁶³ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 111. Pogledaj o njegovim osobinama: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/69 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/188.

volio banane, ističući: *Ništa više ne liči na džennetske plodove od njih*²⁶⁴

Bio je izuzetne inteligencije i izuzetno je dobro pamtio. Znao je zapamtiti desetine hadisa prilikom samo jednog slušanja²⁶⁵ Tako kaže na jednom mjestu: *Bio sam kod Se'ida b. El-Musejjeba, Urveta, Kasima, Ebu Usame, Humejda i Salima, i od svakog od njih sam čuo od 50 do 100 hadisa. Kada sam otišao od njih, znao sam citirati sve te hadise koje sam od njih čuo, a da ni jednom ne pogriješim*.²⁶⁶

Za njega se tvrdi, da je čuvajući svoj jezik, puno šutio. Vrlo malo je izdavao fetve. Imao je, nadasve, lijep odnos prema svojoj porodici: supruzi, tri sina i kćerki Fatimi, koja je znala njegov Muvetta' napamet. Ona bi sjedila iza vrata, pa kada bi neko citirao Maliku njegovo djelo i pogriješio, Fatima bi pokucala na vrata, pa bi Malik naredio da se ponovi čitanje a onda bi ispravio grešku.²⁶⁷

Puno vremena je provodio u ibadetu. Za njega se tvrdi, da kada bi ušao u kuću, odmah bi uzimao Kur'an u ruke i dugo bi učio!²⁶⁸

Mišljenja drugih o imamu Maliku

Malik je vrlo mlad postao poznat i popularan učenjak. Čak je nadmašio i brojne učitelje još za njihova života. Sam je izjavio: *Nisam počeo izdavati fetve dok mi sposobnost za to nije priznalo 70 učenih ljudi. Malo je ljudi kod kojih sam ja*

²⁶⁴ Provjeri: Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 114.

²⁶⁵ Es-Sujuti, *Tenviru-l-havalik*, 3/165.

²⁶⁶ Vidi: Eš-Širbasi, cit. djelo, str.116.

²⁶⁷ Isti izvor i strana.

²⁶⁸ M. Handžić, cit. djelo, str. 85.

učio, a da mi se za svoga života nisu obraćali, pitajući me o pojedinim naučnim stvarima.²⁶⁹

Rijetki su islamski velikani o kojima je izrečeno tako pohvala kao u slučaju imama Malika.

Imam Šafija kaže: *Imam Malik je moj učitelj. Od njega sam uzimao znanje.*²⁷⁰

Na drugom mjestu kaže: *Ako dođe neka predaja, onda je Malik kao zvijezda.*²⁷¹

Na trećem mjestu on iznosi: *Da nije bilo Malika i Sufjana b. Ujejne, nestalo bi znanja u Hidžazu.*²⁷²

Ibn Vehb priznaje: *Da nisam upoznao Malika i Lejsa, zalutao bih.*²⁷³

El-Ka'nebi kaže: *Došli smo Sufjanu b. Ujejni i zatekli ga veoma skrhanog i tužnog. Rečeno im je da je razlog takvom stanju vijest o smrti imama Malika. Sufjan im je tada rekao: Nije na čitavoj Zemlji nikog sebi ravna ostavio.*²⁷⁴

Esed b. el-Furat kaže: *Ako tražiš Allahovo zadovoljstvo i Ahiret, onda se drži Malika.*²⁷⁵

Ebu Jusuf, poznati fakih i učenik Ebu Hanife, veli: *Nisam vidio učenije osobe od Ebu Hanife, Malika i Ibn Ebi Lejle.*²⁷⁶

²⁶⁹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/74.

²⁷⁰ Ebu Nu'ajm, *Hiljetu-l-evlija*, 6/318.

²⁷¹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/75.

²⁷² Isti izvor, 8/75 i 111.

²⁷³ *Hil'jetu-l-evlija*, 6/321; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/110 i M.Handžić, cit. djelo, str. 86.

²⁷⁴ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/94.

²⁷⁵ Isti izvor i strana.

²⁷⁶ *Tehzibu-t-tehziib*, 4/8.

Et-Taberi kaže da je čuo Ibn Mehdiya kako ističe:
*Nisam vidio čovjeka pametnijeg od imama Malika!*²⁷⁷

En-Nesai kaže: *Allahovi povjerenici nad znanjem Allahovog Poslanika, s.a.v.s, su trojica: Šu'be, Malik i Jahja el-Kattan!*²⁷⁸

Ahmed b. Hanbel konstatira: *On je imam i u hadisu i u fikhu!*²⁷⁹

Opreznost i preciznost u hadisu bile su njegove prepoznatljive crte. Tako Ma'n b. Isa kaže: *Malik b. Enes se bojao da ne zamijeni harf ba i harf ta i tome slično!*²⁸⁰

Abdurrahman ističe: *Nikoga ne stavljam ispred Malika kada je u pitanju vjerodostojnost hadisa!*²⁸¹

Jahja el-Kattan veli: *Ne postoji vjerodostojnija osoba u hadisu od Malika! On je bio imam u hadisu!*²⁸² Na drugom mjestu napominje: *Nikoga iz njegovog vremena ne stavljam ispred Malika!*²⁸³

En-Nesai veli: *Malik je, nakon tabi'ina, za mene najveći! Nema boljeg, pouzdanijeg i preciznijeg u hadisu od njega, niti osobe sa manje predaja od slabih prenosilaca! Ne znamo da je uopće prenosio, ako izuzmemo Abdulkerima, od onih čiji se hadisi ne uvažavaju i odbacuju!*²⁸⁴

Ibn Huzejme, autor Sahiha, priznaje: *Mi smo analizirali Malikove predaje. Ako on prenosi od nekog šejha i mi bismo*

²⁷⁷ Sijeru a'lami-n-nubela', 8/106.

²⁷⁸ Isti izvor, 8/94.

²⁷⁹ Hatib el-Bagdadi, *El-Kifaje fi ilmi-r-rivaje*, str. 179; *Hiljetu-l-evlija*, 6/318 i *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/107.

²⁸⁰ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/74.

²⁸¹ Isti izvor, 8/75.

²⁸² *Hiljetu-l-evlija*, 6/321.

²⁸³ *Tehzibu-t-tehzib*, 4/8.

²⁸⁴ Isti izvor i strana.

*prenosili, a ako on to nije činio, i mi smo odbijali primiti takvu predaju.*²⁸⁵

Otuda, s pravom, Sufjan b. Ujejne ističe da je Malik bio najrigorozniji u kritici prenosilaca hadisa!²⁸⁶

Sljedeći primjeri na najbolji način iskazuju njegovu skromnost, savjest i iskrenost. Hejsem b. Džemil kaže: *Maliku su postavili 48 pitanja. Na 32 je odgovorio: Ne znam!*²⁸⁷

Halid b. Haddaš veli: *Postavio sam Maliku 40 pitanja. Odgovorio mi je samo na pet!*²⁸⁸

Nakon izloženog, nikoga ne treba iznenaditi što većina islamskih učenjaka smatra da se upravo na Malika odnosi hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji prenosi Ebu Hurejre, r.a: *Uskoro bi moglo doći vrijeme da svijet putuje radi znanja, pa da ne nađe nikog učenijeg od učenjaka Medine!*²⁸⁹

Iskušanja

Gotovo svi islamski velikani nailazili su na velika iskušanja zbog ponašanja vladajućih struktura. Od toga nije bio pošteđen ni imam Malik. On je, kao i brojni drugi veliki islamski učenjaci, bio maltretiran i fizički mučen. Doduše, postoje različite verzije o razlogu njegova mučenja.

²⁸⁵ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/188.

²⁸⁶ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/77. Uporedi: El-Gazali, *Ihja ulumi-d-din*, 1/46.

²⁸⁷ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/77.

²⁸⁸ Bilježi ga Tirmizi i ocjenjuje kao hasen-sahih. Bilježe ga još: Ahmed, Ibn Hibban, Hakim i Bejheki. Ibn Hibban i Hakim ga ocjenjuju vjerodostojnom predajom, a s njima se slaže i Ez-Zehebi.

²⁸⁹ Ova predaja se nigdje ne bilježi kao merfu'-predaja. Ovo je mevkuf-predaja koja se veže za Ibn Abbasa, r.a. Bilježi Ibn ebi Šejbe u El-Musannefu.

Po jednoj od verzija koja se uveliko provlači kroz islamsku literaturu, halifa Ebu Dža'fer el-Mensur pokušao je osporiti hadis koji je citirao imam Malik: *Ne vrijedi razvod braka pod prisilom*.²⁹⁰ što je podrazumijevalo da nema prisege ni halifi pod presijom, pa je halifa tražio da on taj hadis ne prenosi drugima, što je Malik odbio i zbog toga je bičevan!²⁹¹ Nakon tog slučaja, od posljedica tih udaraca, kako navodi Ibrahim b. Hammad, Malik je jednom rukom držao drugu!²⁹² Navodi se da je to bilo 147. god. po Hidžri.²⁹³

Nakon tog slučaja reagirali su građani Medine, pa je halifa El-Mensur tražio oprosta od imama Malika, pravdajući to nesporazumom i obznanivši narodu, za vrijeme hadža, da fetve jedino mogu izdavati imam Malik i Ibn Ebi Zi'b!²⁹⁴

Smrt

Svi autori slažu se da je imam Malik umro 179. god. po Hidžri.²⁹⁵ Hafiz Ez-Zehebi tvrdi da se samo na jednom

²⁹⁰ Ibn Hallikan, *Vefejatu-la'jan*, 4/137 i *Tehzibu-t-tehzib*, 4/8.

²⁹¹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/80.

²⁹² Muhammed Muhammed Ebu Zehv, *El-Hadisu ve-l-muhaddisune*, str. 289.

²⁹³ Vidi o tome: Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 87-91. Ibn Ebi Zi'b je Ebu-l-Haris Muhammed b. Abdurahman el-Medeni, jedan od učenjaka iz generacije etba'i-t-tabi'ina. Prozvan je Fakihom Medine. Rođen je 80. a umro 159. god. Po Hidžri.

²⁹⁴ Vidi, na pr: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/130; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/188, *Tehzibu-t-tehzib*, 4/8.

²⁹⁵ Vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/131.

mjestu, greškom, od njegovog pisara Habiba spominje 180. godina, kao godina njegove smrti.²⁹⁶

Postoje razilaženja samo u tome koliko je Malik godina živio. El-Kadi Ijad navodi više verzija u tom pogledu. Tako spominje 70, 84, 85, 86, 87, 89, 90 i 92 godine.²⁹⁷ Ebu Muhammed ed-Darrab energično tvrdi da je njegov životni vijek bio 86 godina, dok su svi drugi navodi netačni!²⁹⁸

Ukopan je u Beki'i, poznatom medinskom mezaristanu, gdje su pokopani i brojni časni ashabi Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

²⁹⁶ Vidi o različitim verzijama njegovog životnog vijeka: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/131-132; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/188 i *Tehzibu-t-tehzib*, 4/8.

²⁹⁷ Pogledaj: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 8/132.

²⁹⁸ Prethodni izvor i strana. Vidi takođe: *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/188; El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubîn*, str. 227 i Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 117.

MUHAMMED B. IDRIS EŠ-ŠAFI'I

Imam Šafija jedan je od najvećih islamskih učenjaka. Teško je odgonetnuti da li je njegov doprinos veći u hadisu ili fikhu? Zna se da je udario temelje i jednoj i drugoj znanosti! Ubraja se u obnovitelje islama u II hidžretskom stoljeću! Allahov Poslanik, s.a.v.s, i imam Šafija imali su zajedničkog pretka!

Puno ime mu je Ebu Abdullah Muhammed b. Idris b. el-Abbas b. Osman b. Šafi'i b. Es-Saib b. Ubejd b. Abdu Jezid b. Hašim b. el-Muttalib b. Abdu Menaf b. Kusajj el-Kureši el-Muttalibi eš-Šafi'i el-Mekki.²⁹⁹ Abdu Menaf je zajednički predak Allahovog poslanika, Muhammeda, s.a.v.s, i imama Šafije, pa, otuda, za Šafiju kažu da je bio amidžić Vjerovjesnika, s.a.v.s!³⁰⁰

Nazvan je eš-Šafi'i po svom pradjedu Šafi'u, koji se ubraja u generaciju mlađih ashaba, obzirom da je Allahovog Poslanika, s.a.v.s, sreo kada je imao desetak godina.³⁰¹ Otac njegovog pradjeda Šafi'a es-Saib prešao je na islam na dan bitke na Bedru.³⁰² Majka mu je porijeklom iz plemena El-Ezd.³⁰³

Rođenje i djetinjstvo

Svi autori spominju da je imam Šafija rođen 150. god. po Hidžri, dakle, one godine kada je umro velikan islamske znanosti Ebu Hanife.³⁰⁴ Čak se navodi, u nekim

²⁹⁹ O njegovom punom imenu vidi sljedeće izvore: *Tarihu Bagdad*, 2/57; *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/5; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274; *Tehzibu-t-tehzib*, 3/497; Ibn Hadžer, *Tevali-t-te'sis lime 'ali Muhammed b. Idris*, str. 34 i El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 260-261,

³⁰⁰ *Tarihu Bagdad*, 2757 i dr. Ahmed eš-Širbasi, *El-e'immetu-l-erbe'a*, str. 122.

³⁰¹ Vidi: *Tarihu Bagdad*, 2/58; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274 i *Tevali-t-te'sis*, str. 38.

³⁰² *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274.

³⁰³ *Tevali-t-tesis*, str. 40.

³⁰⁴ Provjeri: Ebu Nu'ajm: *Hiljatu-l-avlja*, 9/68; *Tarihu Bagdad*, 2/59; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274; *Tehzibu-t-tehzib*, 3/498; Ibnu-l-Imad, *Šezeratu-z-zeheb*, 3/20; *El-Fadlu-l-mubin*, str. 265 i Ahmed Muhammed Šakir, Uvod u djelo; *Er-Risale od Šafije*, str. 8.

izvorima, da je rođen iste noći u kojoj je umro Ebu Hanife!³⁰⁵

Kada je u pitanju mjesto njegova rođenja, postoje izvjesna razilaženja. Tako se spominju: Gaza, Askalan, Jemen i dr.³⁰⁶ Međutim, većina autora, očito je, preferira Gazu u Palestini, citirajući samog imama Šafija, koji je izjavio: *Rođen sam u Gazi 307, 150. god. Kada sam imao dvije godine, majka me je prenijela u Mekku*.³⁰⁸ Inače, njegov otac je umro mlad, pa je imam Šafija odrastao u krilu majke, bez oca.

Od samog rođenja dalo se primijetiti da će to dijete biti značajna ličnost u islamskom svijetu, što potvrđuje i san njegove majke koji bilježe brojni islamski izvori, u kome se kaže da je ona, rađajući Šafiju, vidjela kako se rađa zvijezda koja je pala na Misir, nakon čega su se njezini dijelovi raspršili i na ostala područja! To su tumači snova protumačili tako što su rekli da je rođen veliki učenjak, čije će učenje izuzetno djelovati na Egipat, ali će njegovo znanje doprijeti i do svih ostalih područja!³⁰⁹

Imam Šafija se intelektualno razvija i odgaja u periodu abbasijske dominacije, u vremenu procvata brojnih naučnih disciplina, nastanka različitih idejnih usmjerenja i izuzetnog porasta prevođenja različitih djela sa drugih jezika.

³⁰⁵ Vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/12; *Tevali-t-te'sis*, str. 49 i dr. es-Širbasi, cit. djelo, str. 122.

³⁰⁶ Uporedi: *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274.

³⁰⁷ Teritotij sa istoimenim gradom u pograničnom području današnjeg Egipta i Izraela. Arapi su ga osvojili 634. godine. (Vidi: *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 2/502).

³⁰⁸ *Hiljetu-l-evlija'*, 9/67; *Tarihu Bagdad*, 2/39; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/6 i *Tehzibu-t-tehzib*, 3/498.

³⁰⁹ Vidi šire o tome: *Tarihu Bagdad*, 2/59; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274; *Tehzibu-t-tehzib*, 3/498 i *Šezeratu-z-zehab*, 3/21.

Vrlo rano je naučio Kur'an napamet. Neki izvori bilježe da je tada imao samo sedam godina. Nakon toga je počeo izučavati hadis i hadiske znanosti. Sa deset godina je naučio napamet Malikovo djelo *El-Muwetta'*, a onda se dao na izučavanje šerijatskopравnih znanosti.³¹⁰ Nakon toga, izvjesno vrijeme uči arapski jezik i pjesništvo, u čemu je postao izuzetno poznat!³¹¹

Uz izučavanje znanosti, njegov omiljeni hobi bilo je gađanje u čemu je postigao maksimum. Od deset pokušaja gađanja strijelom imao je devet ili svih deset pogodaka, što je bilo nedostižno za njegove suvremenike!³¹²

Inače, imam Šafija je prvo učio u Mekki. Tu je ima brojne učitelje i puno je naučio. Usavršavanje je nastavio u Medini, uglavnom, slušajući imama Malika, od koga je dosta naučio i sa njim je ostao sve do njegove smrti 179. god. po Hidžri, povremeno obilazeći svoju majku koja je ostala u Mekki.³¹³

Učitelji

Imam Šafija je učio u više tadašnjih islamskih naučnih centara. U početku je, svakako, najviše naučio u Mekki. Prvi učitelj koji je ostavio nesumnjiv utjecaj na ovog velikana, posebno u domenu šerijatskopравnih znanosti, bio je Muslim b. Halid ez-Zendži. Od ostalih učitelja u Mekki izdvajamo: Sufjan b. Ujejne, Se'id b. Salim el-

³¹⁰ Vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/11; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/274 i *Šezeratu-z-zeheb*, 3/20.

³¹¹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/6.

³¹² Pročitaj o tome: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/6 i *Tehzibu-t-tehziib*, 3/498.

³¹³ Pogledaj: Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 125.

Kadah, Davud b. Abdurrahman el-Attar, Abdulhamid b. Abduzlaziz b. Ebi Davud i Fudajl b. Ijad.

U Medinu odlazi kada je navršio dvadeset godina, i uz, imama Malika, najviše je naučio od Ibrahima b. Ebi Jahjaa el-Medenija, Abdulaziza ed-Deraverdija, Attara b. Halida, Isma'ila b. Dža'fera, Ibrahima b. Sa'da i Muhammeda b. Se'ida b. Fudejka.

U Jemenu susreće Mutarrifa b. Mazina, Hišama b. Jusufa el-Kadija, Jahjaa b. Hassana i dr.

U Iraku uči od Muhammeda b. Hasana, učenika Ebu Hanife, Veki'a b. El-Džerraha, Hammada b. Usame el-Kufija, Isma'ila b. Atije el-Basrija, Abdulvehhaba b. Abdulmedžida el-Basrija i dr.³¹⁴

Značajno je napomenuti da su Šafijini učitelji bili raznih naučnih usmjerenja i profila. Među njima nalazimo predstavnike tradicionalne hadiske škole, one koji su preferirali analogiju, mu'tezilijsko i ši'ijsko učenje do onih koji su zastupali stavove suprotne njegovom mezhebu! To će uveliko doprinijeti proširenju njegovih vidika i obuhvatnijem pristupu brojnim problemima!

Tako Šafija uči hadis i analogiju u Bagdadu od Muhammeda b. Hasana, Ebu Hanifinog učenika, izuzetnog hanefijskog pravnika, koji slovi kao jedan od najznačajnijih Šafijinih učitelja i koga je on izuzetno cijenio i respektirao. Muhammed b. Hasan je, takođe, respektirao svoga učenika Šafiju, tako da je volio sastanke i kružoke sa njim, više nego sastanke sa halifom!³¹⁵

³¹⁴ Šire o njegovim učiteljima vidi: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/6-7; *Tehzibu-t-tehzib*, 3/497; *Tevali-t-te'sis*, str. 62-73 i dr. A. eš-Širbasi, cit. izvor, str. 127-129.

³¹⁵ Vidi o tome: dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 128.

Učenici

Kako god je imam Šafija imao brojne učitelje, broj njegovih učenika je, takođe, bio veliki. Od njega nisu učili samo učenici, već su to činili čak i njegovi učitelji od kojih je on, u početku, učio, a takođe i njegovi savremenici imami, sa kojima se družio i raspravljao o raznim islamskim disciplinama. Posebno su iskoristili njegovo znanje iz hadisa i fikha.

Od njegovih učenika posebno se ističu:

- U Mekki: Ebu Bekr el-Humejdi, Ibrahim b. Muhammed b. El-Abbas, Ebu Bekr Muhammed b. Idris, Musa b. ebi el-Džarud i dr.
- U Bagdadu: Hasan es-Sabah ez-Za'ferani, Husejn b. Ali el-Kerabisi, Ebu Sevr el-Kelbi, Ahmed b. Muhammed el-Eš'ari el-Basri i dr.
- U Egiptu: Harmele b. Jahja, Jusuf b. Jahja el-Bujejti, Isma'il b. Jahja el-Muzeni, Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem, er-Rebi' b. Sulejman el-Džizi i dr.³¹⁶

Najistaknutiji Šafijin učenik bio je, nesumnjivo, Ahmed b. Hanbel. Kada su ga, jednom prilikom, pitali o njegovom učitelju, on je s ponosom izjavio: *Allah je nama sa imamom Šafijom milost ukazao! Inače, mi smo učili i bilježili od drugih dok nismo upoznali imama Šafiju. Kada smo čuli njegovo izlaganje, ustanovili smo da je on znaniji od drugih. Od njega smo saznavali danima i noćima. Allah mu se smilovao - svako dobro smo od njega vidjeli!*³¹⁷

³¹⁶ Pogledaj šire o njegovim brojnim učenicima: *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/7-8; *Tehzibu-t-tehzi*b, 3/487-498; *Tevali-t-te'sis*, str. 158-176 i dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 129-131.

³¹⁷ Dr. A. eš-Širbasi, spomenuti izvor, str. 129.

Ahmed b. Hanbel nije izostajao iz kružoka koga je vodio imam Šafija. Tako Ez-Za'ferani primjećuje: *Nikada nisam otišao u Šafijin naučni kružok a da nisam u njemu našao Ahmeda b. Hanbela.*³¹⁸

U sezoni hadža i drugim prilikama Šafija je držao predavanja u Haremi-šerifu u Mekki. Tada je veliki broj zainteresiranih i željnih znanja slušao od njega i prenosio dalje.

Jednom prilikom je Ahmed b. Hanbel došao Ishaku b. Rahevejhu, inače učitelju imama Buharija, i pozvao ga: *Ustani, Ebu Ja'kub, da vidiš čovjeka kakvog tvoje oči do sada nisu vidjele!* I doveo ga je do mjesta gdje je Šafija držao predavanje.³¹⁹

Imam Šafija se iz Mekke vraća u Bagdad 195. god., gdje ga dočekuju učenjaci raznih profila i tada piše poznato djelo *Er-Risala* u kojem je udario temelje usuli fikhu. Odatle odlazi 199. god. u Egipat i tamo se nastanjuje do kraja života. Tu je napisao brojna djela i odgojio brojne generacije budućih učenjaka. Obilazili su ga učenici iz Šama, Jemena, Iraka i drugih područja, koristeći njegovo zavidno znanje.³²⁰

Imam Šafija bi počinjao sa predavanjem Kur'ana – kako navodi er-Rebi' b. Sulejman – kada bi završio sa sabah-namazom. Hadis je tumačio kada bi Sunce već izašlo. Kada bi Sunce već poskočilo na horizontu otvorio bi razgovor i diskusije o održanim predavanjima, a nakon

³¹⁸ Isti izvor i strana.

³¹⁹ *Sezeratu-z-zeheb*, 3/20.

³²⁰ Vidi o tome šire: dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 130-131.

toga, pa sve do podne-namaza, dolazile bi grupe učenika željne arapskog jezika, gramatike, sintakse i pjesništva.³²¹

Tako je imam Šafija svakodnevno šest sati držao predavanja iz različitih oblasti i to je rezultiralo velikom grupom izvanrednih učenika koji će kasnije biti svjetionici islamskog ummeta u različitim naučnim disciplinama!

Djela

Od brojnih djela koja je napisao imam Šafija, izdvajamo:

1 - *Kitabu-r-risale*: Ovo djelo napisao je po nagovoru Abdurrahmana b. Mehdija. Djelo tretira pitanja usulifika, a bilo je postaknuto od strane muhaddisa toga vremena. Djelo je pisao 195. godine, za vrijeme boravka u Bagdadu.³²² Nakon završetka tog djela Abdurrahman b. Mehdi je izjavio: *Nisam znao da je Allah stvorio ovakvog čovjeka.*³²³

Kada je preselio u Egipat napisao je novu verziju tog djela. Neki tvrde da je stara verzija djela izgubljena i da do danas nije pronađen!³²⁴ Za to djelo El-Muzeni kaže: *Pročitao sam ga 500 puta i svaki put sam u njemu našao neku novu korist.*³²⁵

2 - *Kitabu-l-umm*: Obuhvata konačnu verziju njegovog mezheba. Zna se da je imam Šafija dolaskom u Egipat i promjenom stanja i običaja, uveliko izmijenio neke svoje

³²¹ Uporedi: dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 131.

³²² Vidi o tome, cit. djelo, str. 130 i 135.

³²³ Cit. djelo, str. 130.

³²⁴ Uporedi: Ebu-l-Fida' Abdullah el-Kadi, u djelu: *Tevali-t-te'sis*, str. 154.

³²⁵ Dr. A. eš-Širbasi, navedeni izvor, str. 136.

šerijatskopravne stavove, pa je djelo rezultat tih promjena. Ono sadrži preko 140 poglavlja!

- 3 - *Kitabu-l-hudždžde,*
- 4 - *Kitabu-s-sijer,*
- 5 - *Kitabu-l-mebhut,*
- 6 - *Kitabus-sunen*
- 7 - *Kitabu Ali ve Abdullah,*
- 8 - *Kitabu-l-mensurat,*
- 9 - *Ihtilafu-l-hadis,*
- 10 - *Džima'u-l-ilmi,*
- 11 - *Ihtilafu-l-istihsan,*
- 12 - *Ahkamu-l-Kur'an,*
- 13 - *Bejanu-l-fardi,*
- 14 - *Sifetu-l-emri ve-n-nehji,*
- 15 - *Fadailu Kurejš,*
- 16 - *Ihtilafu Malik ve-š-Šafi'i,*
- 17 - *Ihtilafu me'a Muhammed b. Hasan,*
- 18 - *Ihtilafu-l-irakijjin,*
- 19 - *El-Emali-l-kubra,*
- 20 - *El-Imlau-s-sagir,* i dr.³²⁶

³²⁶ Vidi o spomenutim djelima sljedeće izvore: *Tevali-t-te'sis*, str. 154-156; *Šezeratu-z-zeheb*, 3/21; dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 135-137 i Š. Kurdić, *Muhammed bin Idris eš-Šafi'i*, *Novi Horizonti*, br. 13, septembar 2000, str. 19.

Njegov *Musned* i *Sunen*

Imam Šafija nije napisao zasebno hadisko djelo, kao što to nije učinio ni Ebu Hanife, već su to, kasnije, sakupili njihovi učenici. Tako je njegov *Musned* sakupio Ebu-l-Abbas Muhammed b. Ja'kub el-Esamm el-Emevi en-Nejsaburi (umro 346. god.). U njega je uvrstio hadise koje je preuzeo od Šafijina učenika, Er-Rebi' b. Sulejmana el-Muradija (umro 270. god.), a koji su navedeni u Šafijinim djelima *El-Umm* i *El-Mebsut*.³²⁷

Postoji takođe i njegov *Sunen* a to je hadisko djelo u kome su sabrani hadisi koje prenosi Ebu Dža'fer et-Tahavi od Šafijinog učenika el-Muzenija.³²⁸

Oba djela su štampana.

Njegov odnos prema hadisu

Njegov doprinos fikhu i usuli-fikhu je nemjerljiv. To bi se moglo reći i kada su u pitanju hadis i hadiska znanost. Kako god je udario temelje usuli-fikhu, tako je udario temelje i hadisu, posebno ako se uzme u obzir uspostavljanje pravila u domenu rivajeta/prenošenju hadisa i briljantne odbrane sunneta! On je bio izvor u pitanjima sunneta, kako primjećuje Ibnu-u-Salah, svima nakon njega!³²⁹

³²⁷ El-Kettani, *Er-Risale el-mustatrefe*, str.17. Uporedi, takođe: M.Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 81 i dr. Subhi es-Salih, *Ulumu-l-hadisi ve mustalehuhu*, str. 389.

³²⁸ M.Handžić, cit. djelo, str. 81. uporedi, takođe: dr. M. es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 440.

³²⁹ Muhammed Muhammed Ebu Zehv, *El-Hadisu ve-l-muhaddisune*, str.301.

On se, u pogledu prihvatanja hadisa, razlikovao od Ebu Hanife i Malika. Tako je smatrao obligatnim postupati po hadisu čiji je lanac prenosilaca/sened autentičan a, uz to, spojen do Allahovog Poslanika, s.a.v.s, makar i izlazio iz okvira prakse stanovnika Medine, što je uslovljavao Malik, ili brojne druge stroge uvjete koje je zagovarao Ebu Hanifel

S pravom se može reći da njegovo djelo *Er-Risale*, kao i studije u djelu *El-Umm*, predstavljaju najdragocjenije štivo što su do sada učenjaci napisali u odbranu sunneta i njegovog mjesta u šerijatskom pravu Nije, otuda, imam Šafija bez razloga nazvan *Nasiru-l-hadisi*/Pomagač hadisa ili *Nasiru-s-Sunneti*/Pomagač sunneta!³³⁰

Otuda Muhammed b. Hasan, Šafijin učitelj a Ebu Hanifin učenik, konstatira: *Ako danas muhaddisi nešto kažu, onda je to izraženo Šafijim jezikom!*³³¹

Ez-Za'ferani ide još dalje kada ističe: *Muhaddisi su spavali, pa ih je probudio imam Šafija!*³³²

Imam Šafija je, uz Kur'an, smatrao fundamentalnim izvorom hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s. On je odbacivao svoje (prethodno) mišljenje ako je oponaralo

³³⁰ Vidi o tome: Ebu Nu'ajm, *Hiljetu-l-evlija* ', 9/107; *Tarihu Bagdad*, 2/68; *Sijeru a'lami-n-nubela* ', 10/5 I 47; Dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 440; M.M.Ebu Zehv, cit. djelo, str. 300 i dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 133.

³³¹ *Hiljetu-l-evlija* ', 9/91; dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 440 i M.M. Ebu Zehv, cit. djelo, str. 300.

³³² Dr. M. es-Siba'i, spomenuti izvor, str. 440; M.M. Ebu Zehv, nav. djelo, str. 300 i dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 133.

hadisu. Otuda eksplicite napominje: *Ako je hadis vjerodostojan – to je moj mezheb*.³³³

U drugoj verziji se navode njegove riječi: *Ako nadete vjerodostojan hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s, - postupajte po njemu, a moj govor ostavite*.³³⁴

Sa koliko zanosa je imam Šafija bio privržen hadisu, najbolje će nam oslikati riječi velikog Ahmeda b. Hanbela: *Nisam vidio nikoga da više stijedi hadis od Šafije*.³³⁵

Koliko, konstataciju da je Šafija bio hafiz u hadisu, navodi da je kompletno Malikovo djelo je imam Šafija dostigao u hadisu najbolje će ilustrirati riječi čuvenog Ibn Ferhuna, koji uz *El-Muvetta'* naučio napamet za samo devet noći!!!³³⁶

Imam Fahrudin er-Razi smatra da je imam Šafija bio veliki znalac u hadisu i hadiskoj znanosti, da je svojim zanimanjem obuhvatio čitavu lepezu hadiskih disciplina i da je bio najbolji pomagač sunneta!³³⁷

Takođe, hafiz Ez-Zehebi potvrđuje njegovu preciznu utemeljenost u hadisu, nazivajući ga *hafizom hadisa*, osobom koja je duboko prodrla u skrivene mahane hadisa i osoba koja je primala samo autentične predaje! Na kraju, Ez-Zehebi zaključuje da bi imam Šafija još više na planu

³³³ El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 264. Uporedi, takođe: dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 132.

³³⁴ *Hil'jetu-l-evlija'*, 9/106-107; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/33; *Tevali-t-te'sis*, str. 63; *El-Fadlu-l-mubin*, str. 264; *El-Hadisu ve-l-muhaddisune*, str. 301 i *El-E'immetu-l-erbe'a*, str. 132.

³³⁵ *Hil'jetu-l-evlija'*, 9/102 i *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/87.

³³⁶ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 132.

³³⁷ Spomenuto djelo, str. 133.

hadisa doprinio, da je duže živio, kao što je bio slučaj sa drugim imamima!³³⁸

Imam Šafija je prvi, kako tvrdi El-Esnevi, koji je nešto napisao o *nasih* i *mensuh*/derogiranim i derogirajućim hadisima.³³⁹ Otuda imam Ahmed primjećuje: *Mi nismo znali koji je derogirajući a koji derogirani hadis dok nismo sreli imama Šafiju*.³⁴⁰

Ako citiramo poznatog hadiskog kritičara Ebu Zur'a er-Razija ustvrdićemo kakav je respekt Šafija uživao kod hadiskih stručnjaka u njihovoj oblasti. On kaže: *Kod Šafije se ne može naći hadis u kome je on pogriješio!!*³⁴¹ Slično tome zaključuje i Ebu Davud.³⁴²

Njegova opsesija hadisom, uz Kur'an i fikh, bila je prepoznatljiva i kroz stihove, koje je iza sebe ostavio u velikom broju. Tako na jednom mjestu kaže:

*Svako znanje izuzev Kur'ana, hadisa i fikha u vjeri,
Najobičnije je gubljenje snage i vremena,
Ako se znanje sa haddesena ne preuzima i ne mjeri,
Onda je takvo znanje obično došaptavanje šejtana!*³⁴³

³³⁸ Vidi: dr. Subhi es-Salih, cit. djelo, str. 390.

³³⁹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/48. Vidi, takođe: *Šezeratu-z-zeheb*, 3/22.

³⁴⁰ Dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 440 i M.M. Ebu Zehv, cit. djelo, str. 300.

³⁴¹ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/47 i *Tehzibu-t-tehzib*, 3/500.

³⁴² Vidi: *Tehzibu-t-tehzib*, 3/500 i *Šezeratu-z-zeheb*, 3/20.

³⁴³ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/276 ; M.M. Ebu Zehv, cit. djelo, str. 300 i Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 90.

Osobine i vrline

Imam Šafija bio je lijepe fizičke konstrukcije i lijepoga lica. Imao je lijep glas, pa su, dok je učio Kur'an, prisutni uživali i plakali.³⁴⁴ Bio je izuzetan govornik, pa ga je Ishak b. Rahevejh nazvao *hatibom uleme*.³⁴⁵

Krasile su ga brojne moralne vrline. Spomenimo samo neke:

Jahja b. Me'in kaže: *Čak i da je laž kojim slučajem dozvoljena, njegove visoke moralne norme mu ne bi dozvoljavale da laže*.³⁴⁶

Jednom prilikom, kako prenosi Harmele b. Jahja, izjavio je: *Nikada u životu nisam slagao, niti sam se zakleo Allahom*.³⁴⁷

Njegova darežljivost bila je poslovična. Bilježi se da mu je jednom u blizini Mekke bio namješten šator u koji je primao ljude. Sa sobom je imao 10.000 zlatnika koje mu je halifa dostavio. Do kraja boravka u šatoru podijelio je potrebnima svih 10.000 zlatnika!³⁴⁸ Po Ibn Hadžeru ta brojka dosegla je 20.000 zlatnika!³⁴⁹

Bilježi se da mu je jednom prilikom sa jahalice pao bič, koji je jedan dječak podigao, obrisao svojim rukavom i dodao mu, na što mu je imam Šafija podario sedam

³⁴⁴ Vidi: *Tarihu Bagdad*, 2/64.

³⁴⁵ *Eš-Širbasi*, cit. djelo, str. 152.

³⁴⁶ *Hil'jetu-l-evlija*', 9/97.

³⁴⁷ *Hil'jetu-l-evlija*, 9/134 i *Tevali-t-te'sis*, str. 121.

³⁴⁸ *Sijeru a'lami-n-nubela*', 10/38. Uporedi, takođe: El-Gazali, *Ihjau ulumi-d-din*, 1/43.

³⁴⁹ *Tevali-t-te'sis*, str. 123.

zlatnika!³⁵⁰ U drugoj verziji tvrdi se da mu je poklonio 50 zlatnika!³⁵¹

Brojni izvori navode da je imam Šafija noć dijelio na tri dijela. Prvu trećinu noći koristio je za učenje, saznavanje, pisanje i intelektualno sazrijevanje, drugu trećinu za ibadet, a treću za san i spavanje!³⁵²

Za njega se tvrdi, slično kao i za Ebu Hanifu, da je svakog mjeseca učio po 30 puta Kur'an, a za vrijeme ramazana čak 60 puta, i to sve u namazu!³⁵³

Posebnu ekstazu doživljavao je u namazu! Tako Ibrahim b. Muhammed primjećuje: *Nikoga nisam vidio da ljepše klanja namaz i da ga bolje doživljava od Muhammeda b. Idrisa eš-Šafi'ija*.³⁵⁴

Omer b. Nebate, primjećujući da nije vidio pobožnije osobe od imama Šafije, bilježi zanimljiv događaj: *Šafija, Haris b. Lebid i ja otišli smo na Saffu. Haris, učenik Salih el-Mirrija, imao je veoma lijep glas, pa je počeo učiti Kur'an. Kada je došao do riječi Allaha Uzvišenog: Ovo je dan u kome oni neće ni prozboriti i pravljanje im neće dozvoljeno biti*.³⁵⁵ *vidio sam Šafiju kako mu se boja promijenila, koža zadrhta, počeo se tresti i, na kraju, pade onesviješćen*.³⁵⁶

³⁵⁰ *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/37 *Tevali-t-te'sis*, str. 123.

³⁵¹ Vidi: *Ihja ulumi-d-din*, 1/43.

³⁵² Vidi o tome: *Hil'jetu-l-evlija*, 9/135; *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/35, *Ihja ulumi-d-din*, 1/42 i *El-Fadlu-l-mubin*, str. 261.

³⁵³ O ovoj nevjerovatnoj, i za naše razumijevanje, čudnoj činjenici, pogledati: *Hil'jetu-l-evlija*, 9/134; *Tarihu Bagdad*, 2/63 i *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/36.

³⁵⁴ *Hil'jetu-l-evlija*, 9/135 i *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/91.

³⁵⁵ *El-Murselat*, 35-36.

³⁵⁶ *Ihja ulumi-d-din*, 1/43.

Njegovi intelektualni dometi bili su, doista, visoki. Štoga bi pročitao, to bi i zapamtio! O kakvom intelektualnom kolosu se radilo najbolje ilustrira podatak da je od svog Muslim b. Halid ez-Zendžija dobio dozvolu da izdaje fetve kada je imao samo 15 godina!!!³⁵⁷

Intelektualna istančanost rezultat je, između ostalog, kako primjećuje imam El-Gazali, neprejedanja i minimalnog konzumiranja hrane.³⁵⁸ Taj eliksir imam Šafija otkriva u jednoj izjavi, koju prenosi Ibn ebi Hatim: *Samo sam se jedanput najeo za 16 godina i tom prilikom sam stavio ruku u usta i povratio! Učinio sam to zato što je sitost uzrok tromosti tijela, okorjelosti srca, iščeznuća pronichljivosti, povećanja sna i slabi osobu od ibadeta.*³⁵⁹

Brojne su ga osobine i vrline krasile. Ko želi više saznati o tome, neka iščita zasebna djela napisana o ovom velikanu. Među ostalim, djela o njemu napisali su: Ebu Abdullah b. Omer er-Razi, Muhammed b. Husejn el-Aburi, Nasr b. Ibrahim el-Makdisi, Ibn ebi Hatim er-Razi, Ebu Bekr el-Bejhaki, Abdurreuf el-Munavi, Isma'il el-Adžluni, Ibn Hadžer el-Askalani i dr.³⁶⁰

³⁵⁷ Provjeri: *Tarihu Bagdad*, 2/64; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/15-16 I *Tehzibu-t-tehzib*, 3/498.

³⁵⁸ Vidi: *Ihjau ulumi-d-din*, 1/42.

³⁵⁹ *Hil'jetu-l-evlija'*, 9/127; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/36; *Ihjau ulumi-d-din*, 1/42 i *El-Fadlu-l-mubin*, str. 261.

³⁶⁰ Vidi o tome: Ibnu-n-Nedim, *El-Fehreset*, str. 209-210; es-Subki, *Tabekatu-š-šafi'ije*, 1/343-345 I *Ebu-l-Fida' Abdullah el-Kadi*, *Uvod u: Tevali-t-te'sis*, str. 13-14.

Imam Šafi u očima drugih

Njegova pozicija postala je posebno značajna u očima islamskih učenjaka nakon tvrdnje velikog broja uleme da se na njega odnose riječi Allahovog Poslanika, s.a.v.s, o obnoviteljima vjere. Naime, radi se o hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a: *Allah Uzvišeni će slati ovome ummetu na kraju svakih stotinu godina onoga ko će im obnoviti njihovu vjeru.*³⁶¹

Ahmed b. Hanbel, komentirajući ovaj hadis, kaže: *Allah će slati ljudima na kraju svakih stotinu godina ko će ih poučiti sunnetu, a otkloniti laž od Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Analizirali smo i našli da je u prvih stotinu godina to bio Omer b. Abdulaziz, a u drugih stotinu godina imam Šafija.*³⁶² To tvrde Ibn Adijj, Hakim, ez-Zehebi, Ibn Hadžer i drugi.³⁶³

U drugom hadisu koji prenose Ibn Mes'ud, Ali b. ebi Talib, Ibn Abbas i Ebu Hurejre, r.a, sa sličnim verzijama, Poslanik islama, Muhammed, s.a.v.s, kaže: *Dajte prednost Kurejšijama, jer će znanje jednog njihovog učenjaka prekriti zemlju.*³⁶⁴ Islamski učenjaci slažu se da se ove riječi odnose na imama Šafijul³⁶⁵

Inače, brojni islamski učenjaci puno pohvala su izrekli u prilog ovog velikana. Tako Ebu Sevr el-Kelbi kaže: *Nisam sreo nikog sličnog Šafiji.*³⁶⁶

³⁶¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Hakim i el-Bejheki u *El-Ma'rifetu*. Hadis se ocjenjuje kao autentičan.

³⁶² *Tarihu Bagdad*, 2/62; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/46; *Tehzibut-tehzib*, 3/498; *Tevali-t-te'sis*, str. 48 I *Šezeratu-z-zeheb*, 3/21.

³⁶³ Vidi o tome: *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/275. Uporodi, takođe: Šefik Kurdić, *Putokazi islama*, str.147-148.

³⁶⁴ Hadis bilježe Hakim u *El-Mustedreku*, Ebu Davud et-Tajalisi u *Musnedu* i el-Bezzar u *Musnedu*.

³⁶⁵ Vidi: *Tevali-t-te'sis*, str. 42-45.

³⁶⁶ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 10/46.

Malik b. Enes priznaje: *Od Kurejšija mi nije došao mladić inteligentniji i sa više razumijevanja od Šafije.*³⁶⁷

Ibn Vehb veli: *Šafija je imam učenjacima.*³⁶⁸

Neko je u prisustvu Sufjana b. Ujejne rekao da je umro Šafija, na što je on konstatirao: *Ako je, doista, umro, onda je umro najvredniji učenjak ovog vremena.*³⁶⁹

Jahja b. Se'id ističe: *Nisam vidio pametnijeg i inteligentnijeg od njega.*³⁷⁰

Slično napominje i Ebu Ubejd Kasim b. Selam: *Nisam vidio pametnijeg, pobožnijeg i rječitijeg čovjeka od Šafije.*³⁷¹

Junus b. Abdu-l-A'la veli: *Nisam sreo pametnijeg čovjeka od Šafije! Kada bi se sakupila pamet čitavog ummeta, nadvladala bi je pamet imama Šafije.*³⁷²

Njegova dominacija u diskusijama i raspravama na najbolji način ilustrirana je u riječima Haruna b. Se'ida, kada ističe: *Kada bi Šafija, raspravljajući sa drugima, želio ubijediti svoje sagovornike da su ovi stubovi od kamena - drveni, uspio bi.*³⁷³

Otuda Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem primjećuje: *Kada bi vidio onoga s kim raspravlja imam Šafija, ja bih ga sažaljevaao! On je ljude naučio kako da upotrebljavaju argumente.*³⁷⁴

³⁶⁷ Tevali-t-te'sis, str. 74.

³⁶⁸ Isti izvor, str. 78.

³⁶⁹ Isti izvor, str. 76.

³⁷⁰ Isti izvor, str. 77.

³⁷¹ Isti izvor, str. 79.

³⁷² Isti izvor, str. 88.

³⁷³ Isti izvor, str. 92.

³⁷⁴ Sijeru a'lami-n-nubela', 10/49-50.

Ebu Sevr zaključuje: *Ko tvrdi da je vidio sličnog Šafiji u znanju, rječitosti, utemeljenosti i argumentiranosti – taj je slagao.*³⁷⁵

El-Adžluni ističe da niko nije želio više oponašati Šafiju od imama Ahmeda.³⁷⁶ Ahmed o njemu kaže: *Nisam vidio čovjeka da bolje razumijeva Allahovu Knjigu od Šafije.*³⁷⁷

Na drugom mjestu kaže: *Da nije bilo Šafije – ne bismo razumjevali hadis.*³⁷⁸

Nije, onda, čudo što su brojni učenjaci, poput Ahmeda b. Hanbela, Ishaka b. Rahevejha, Se'ida el-Kattana i drugih, učili dove za ovog velikana i molili Allaha da mu oprost!³⁷⁹

Tako Ahmed b. Hanbel priznaje: *U ranu zoru Allaha molim za šest osoba. Jedan od njih je Šafija.*³⁸⁰

Na drugom mjestu Ahmed veli: *Već trideset godina nisam zaspao a da prije toga nisam Allaha molio za imama Šafiju.*³⁸¹

Abdullah, Ahmedov sin, začudio se sa koliko zanosa i iskrenosti je njegov otac molio Allaha za Šafiju, pa ga je jednog dana upitao: *Kakav je taj čovjek Šafija, kada toliko Allahu upućuješ dove za njega?* Ahmed mu je odgovorio: *Sine moj, Šafija je bio za dunjaluk kao Sunce, a za ljude kao zdravlje! Pa zar ovo dvoje imaju alternativu i zamjenu?*³⁸²

³⁷⁵ Tehzibu-t-tehzip, 3/499.

³⁷⁶ Tevali-t-te'sis, str. 85.

³⁷⁷ Isti izvor, str. 84.

³⁷⁸ Isti izvor, str. 85.

³⁷⁹ Vidi o tome šire: *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/44-45; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/275; *Tezibu-t-tehzip*, 3/498 i *Tevali-t-te'sis*, str. 84.

³⁸⁰ *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/45.

³⁸¹ *Tehzibu-t-tehzip*, 3/498.

³⁸² *Sijeru a'lami-n-nubela*, 10/45.

Spomenuti primjer najbolji je pokazatelj otvorenosti i širokogrudnosti pravih i istinskih učenjaka! Ovo je još jedan dokaz da među iskrenim imamima nije bilo zavisti, zlobe i mržnje, kao što će se pojaviti kod neukih ili nedovoljno učenih i nedovoljno iskrenih!³⁸³

Smrt

U islamskoj literaturi nalazimo različite razloge njegove smrti. Ima i vrlo senzacionalističkih predaja o njegovom preseljenju na onaj svijet.³⁸⁴ Imam Bejheki, posredstvom Ebu Nu'ajma el-Džurdžanija, spominje zanimljivu predaju u kojoj se kaže: *Hakim iz aslamik došao je Šafiji u Egipat tražeći od njega da preuzme funkciju kadije, na što je Šafija uputio dovu Allahu Plemenitom: Moj Gospodaru, ako je to bolje za mene, moju vjeru, moj dunjaluk i konačnu moju sreću – neka se onda to izvrši, a ako je suprotno tome, onda me uzmi Sebil Bilježi se da je imam Šafija tri dana nakon te dove preselio na ahiret!*³⁸⁵

Međutim, zna se da su imama Šafiju satirale razne bolesti. Između ostalih, bolovao je i od hemoroida, pa mnogi autori smatraju da je ta bolest bila uzrokom njegove smrti!³⁸⁶

Umro je 204. godine u Egiptu, gdje je živio posljednje godine života, u 54. godini.³⁸⁷

³⁸³ Š. Kurdić, *Doprinos četverice velikih imama hadiskoj znanosti*, Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 8, 2008, str. 69.

³⁸⁴ Vidi jednu takvu predaju: *Tevali-t-te'sis*, str. 181.

³⁸⁵ Isti izvor, str. 182.

³⁸⁶ Vidi: dr. A. eš-Širbasi, cit. djelo, str. 155.

³⁸⁷ Vidi o tome: *Tarihu Bagdad*, 2/70; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/277; *Tehzibu-t-tehzip*, 3/499 i *Tevali-t-te'sis*, str. 179.

AHMED B. HANBEL

Ahmed b. Hanbel bio je velikan hadiske i šerijatskopravne znanosti. Njegov Musned, sa blizu 40.000 hadisa, jedno je od najznačajnijih i najkorisnijih hadiskih djela.

Čvrstina njegove vjere, snaga argumenata koje je koristio i intelektualna profinjenost, učinili su ga neprobojnim zidom za novotarije koje su u to vrijeme nadirale, dok su ga iskušenja, koja su kulminirala zatvaranjem u tamnicu, učinile paradigmatičnim za generacije koje dolaze!

Puno mu je ime Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed b. Idris b. Abdullah b. Hajjan b. Abdullah b. Enes b. Avf b. Kasit b. Mazin b. Šejban b. Zuhel b. Sa'lebe b. Ukabe b. Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vaif ez-Zuheli eš-Šejbani el-Mervezi el-Bagdadi.³⁸⁸

Ahmedov otac je pred njegovo rođenje preselio iz Merva u Horasan u Bagdad. U to vrijeme njegova majka je bila trudna i odmah po dolasku u Bagdad rodila je Ahmeda 164. god. po Hidžri.

Inače, njegovo porijeklo se spaja sa porijeklom Allahovog poslanika, Muhammeda, s.a.v.s, kod Nizara b. Ma'da b. Adnana i seže do Isma'ila, a.s!³⁸⁹

On je poznat u narodu kao Ahmed b. Hanbel, iako mu Hanbel nije otac, nego djed! To je zbog toga što mu je otac Muhammed bio obični vojnik, dok mu je djed bio daleko poznatiji, naime, bio je gradonačelnik Šerhasa u Horasanu za vrijeme emevijske vladavine.³⁹⁰

³⁸⁸ Vidi o tome: *Tarihu Bagdad*, 4/414; Ibnu-l-Dževzi, *Menakibu-l-Imam Ahmed b. Hanbel*, str. 16; Ez-Zehabi, *Tarihu-l-islami*, 1/66 (štampano zajedno sa knjigom *Musned Ahmed b. Hanbela*, od Ahmeda Muhameda Šakira); *Sijeru a'lami-n-nubela'* 11/177-178; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/352 i *Šezeratu-z-zeheb*, 3/185-186.

³⁸⁹ Pogledaj: *Hil'jetu-l-evlija'*, 9/162; *Tarihu Bagdad*, 4/414; Ibnu-l-Dževzi, cit. djelo, str. 16 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/352.

³⁹⁰ Dr. Eš-Širbasi, *El-e'immetu-l-erbe'a*, str. 159.

Djetinjstvo i obrazovanje

Otac mu je umro kada je on bio sasvim mali. Neki tvrde da je Ahmed imao tada samo tri,³⁹¹ a njegov otac trideset godina.³⁹² Svu brigu o njemu je preuzela majka.

Ahmed je još kao dijete naučio arapski jezik i Kur'an napamet. Ebu Jusuf, poznati hanefijski pravnik i Ebu Hanifin učenik, bio je prvi učitelj od koga Ahmed počinje saznati. To priznaje sam Ahmed kada kaže: *Prvi od koga sam bilježio hadis bio je Ebu Jusuf*.³⁹³ Zna se da je jedan od njegovih prvih učitelja bio i Hušejm b. Bešir kod koga je Ahmed pune četiri godine slušao hadis i to od 179. do 183. god. Tada je Ahmed, kako tvrdi Ibn Kesir, imao 16 godina!³⁹⁴

Prvo njegovo putovanje u potrazi za hadisom van rodnog Bagdada bilo je 183. godine kada odlazi u Kufu, a tri godine kasnije odlazi u Basru. Nakon toga odlazi u Mekku, 187. godine kada sluša Sufjana b. Ujeju. Te godine Ahmed prvi puta obavlja i hadž. Iza toga putuje u Jemen (197. godine.) gdje u San'i sluša čuvenog Abdurrezaka. Sa njim putuje i Jahja b. Me'in, njegov savremenik, inače, veliki muhaddis i kritičar hadisa.³⁹⁵ Nedostatak materijalnih sredstava ga je spriječio da otputuje u Rejj i sluša poznatog učenjaka Džerira b. Abdu-

³⁹¹ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/353.

³⁹² *Tarihu Bagdad*, 4/415 i *Tarihu-l-islam*, 1/66.

³⁹³ Ibnu-l-Dževzi, navedeni izvor, str. 23.

³⁹⁴ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/353.

³⁹⁵ *Tarihu-l-islam*, 1/69. Uporedi: Abdu-l-Fettah ebu Gudde, *Safhatun min sabri-l-ulema'i ala šedaiddi-l-ilmi ve-t-tahsili*, str. 53-54.

l-Hamida. Za to mu je trebalo 50 dirhema, što on, zbog skromnog materijalnog stanja, nije mogao sebi priuštiti!³⁹⁶

Inače, djetinjstvo je proveo živeći skromno, jer mu otac, osim male, skromne kuće ništa drugo nije ostavio. Zato je od malih nogu bio primoran zarađivati za život, baveći se krojačkim zanatom, tkanjem i prodajom odjeće, pisarskim zanatom, čak i prenošenjem tereta, ali je uvijek strogo vodio računa da svaki novčić zaradi na dozvoljen način!³⁹⁷

Učitelji

Ahmed b. Hanbel od petnaeste, a prema nekim izvorima, od šesnaeste godine obilazi hadiske stručnjake i od njih uči hadis i hadiske znanosti. Tako je obišao brojne islamske naučne centre i slušao brojne učitelje. Izdvojiti ćemo samo neke: Ebu Jusuf Ja'kub b. Ibrahim el-Kadi, poznati učenik Ebu Hanife, Hušejm b. Bešir el-Vasiti, Abdurrahman b. Mehdi, Sufjan b. Ujejne, Sulejman b. Harb, Ebu Bekr b. Ajjaš, Abdurrezzak b. Hemmam es-San'ani, Ebu Davud et-Tajalisi, Ebu Bekr b. ebi Šejbe, Muhammed b. Idris eš-Šafi'i, Jahja b. Se'id el-Kattan, Veki' b. el-Džerrah, Džerir b. Abdu-l-Hamid, Ishak b. Rahevejh,

³⁹⁶ O njegovim putovanjima u potrazi za hadisom vidi: Ibn Hadžer, *Atrafu Musnedi-l-imam Ahmed b. Hanbel*, uvod dr. Zuhejra b. Nasiru-n-Nasira, 1/38-39.

³⁹⁷ Pogledaj o ovom segmentu njegovog života: Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 159-161 i Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 100.

Abdullah b. Numejr, Bišr b. el-Mufeddal, Isma'il b. Ulejjje i dr.³⁹⁸

Puno je vremena proveo obilazeći učitelje i crpeći zavidno znanje kojim su oni raspolagali. Otuda se oženio veoma kasno, kako i sam priznaje: *Oženio sam se nakon četrdesete godine.*³⁹⁹

Ibnu-l-Dževzi tvrdi: *Dva puta je obišao dunjaluk dok nije sakupio Musned.*⁴⁰⁰

Kolika je bila Ahmedova želja da što više iskoristi svoje učitelje najbolje pokazuje njegova praksa nakon jacija-namaza. Otpratio bi svoga poznatog učitelja Veki' b. el-Džerraha do njegove kuće, pitajući ga za hadise i citirajući ih, kako bi ih on preslušao, a onda bi se zadržao pred njegovom kućom, koristeći njegovo znanje, do kasno u noć!⁴⁰¹

Učenici

Imam Ahmed bio je učenik, takoreći, čitavog života. Hadis je istraživao i nakon što je proglašen imamom i nakon što je postao jedan od najvećih autoriteta u hadisu. Primjećen je i u svojim poznim godinama kako sa sobom nosi tintarnicu, bilježeći hadise i drugo, a na njihovu začuđenost, odgovarao bi: *Me'a-l-mahbere ile-l-makbere! / Sa*

³⁹⁸ Šire o njegovim šejhovima pogledati: *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 33-54; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/180-181; *Tehzibu-t-tehzib*, 1/43 i *Šezeratu-z-zeheb*, 3/186.

³⁹⁹ Ibnu-l-Dževzi, cit. djelo, str. 58 i *Tarihu-l-islam*, 1/70.

⁴⁰⁰ Ebu Gudde, cit. djelo, str. 54.

⁴⁰¹ Vidi o tome: *Tarihu-l-islam*, 1/71 i Ebu Gudde, cit. djelo, str. 116-117.

*tintarnicom do kabura*⁴⁰² Time je htio kazati da će saznati i kontinuirano se usavršavati sve do smrti!⁴⁰³

Imam Ahmed, iako je rano postao autoritet u hadisu, nije htio pokretati samostalna predavanja prije 40. godine života! Neki autori smatraju da to nije htio činiti iz respekta prema učiteljima koji su još bili živi, a drugi da to nije htio činiti iz respekta prema Poslaniku islama, s.a.v.s, koji je Objavu primio upravo u 40. godini i tek nakon toga je počeo sa pozivanjem u vjeru!⁴⁰⁴

Kada je napunio 40 godina počeo je držati javna predavanja u glavnoj bagdaskoj džamiji, a posebna predavanja je držao u svojoj kući.

Hasan b. Isma'il bilježi od svog oca, da je rekao: *Ahmedovim predavanjima u džamiji prisustvovalo je oko 5.000 osoba. Od tog broja 500 ih je bilježilo hadise, a ostali su učili od njega ponašanje, slušali savjete i imali druge koristi.*⁴⁰⁵

Od Ahmeda nisu učile samo mlađe generacije. Od njega su učili i hadis saznawali i brojni njegovi učitelji, koje je Ahmed u toj oblasti vremenom prevazišao. Od njegovih učitelja, hadis su od njega prenosili sljedeći: Veki' b. el-Džerrah, Abdurrahman b. Mehdi, Muhammed b. Idris eš-Šafi'i, Ma'ruf el-Kerhi, Kutejbe b. Se'id, Ali b. el-Medini, Abdurrezzak b. Hemmam es-San'ani i brojni drugi.⁴⁰⁶

⁴⁰² Ebu Gudde, cit. djelo, str. 120 i Eš-Šerbasi, cit. djelo, str. 164.

⁴⁰³ Šefik Kurdić, *Doprinos četverice velikih imama hadiskoj znanosti*, Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 6, 2008, str.70. 70.

⁴⁰⁴ Pogledaj o tome: Eš-Šerbasi, cit. djelo, str. 165.

⁴⁰⁵ Dr. Zuhejr b. Nasiru-n-Nasir, cit. djelo, 1/39.

⁴⁰⁶ O njegovim učiteljima i njihovom preuzimanju hadisa od njega vidi šire: Ibnu-l-Dževzi, cit. djelo, str. 83-90.

Od njegovih učenika spomenućemo samo neke: Buhari, Muslim, Ebu Davud, Ebu Zur'a er-Razi, Ebu Hatim er-Razi, Osman b. Se'id ed-Darimi, Jahja b. Adem, Jezid b. Harun, Jahja b. Me'in, Zijad b. Ejjub, Bekijj b. Mahled, Hanbel b. Ishak, Muhammed b. Refi', Davud b. Amr, te njegovi sinovi Abdullah i Salih i stotine drugih. Posljednji koji je od njega učio i prenosio hadis bio je Ebu-l-Kasim el-Begavi.⁴⁰⁷

Djela

Ahmed je napisao dobar broj djela. Navešćemo nazive većine djela koja spominju islamski izvori:

- 1 - *Musned*,
- 2 - *Kitabu-s-sunne*,
- 3 - *Kitabu-t-tefsir*,
- 4 - *Kitabu-ḡ-ḡuhd*,
- 5 - *Kitabu-s-salat*,
- 6 - *Kitabu-l-menasiki-l-kebir*,
- 7 - *Kitabu-l-menasiki-s-sagir*,
- 8 - *Kitabu-t-tarih*,
- 9 - *Kitabu-n-nasihi ve-l-mensuh*,
- 10 - *Kitabu-l-mukaddemi ve-l-mu'ehhari fi Kitabillahi te'ala*,
- 11 - *Kitabu fadaili-s-sahabe*,
- 12 - *Kitabu-l-ileli ve-r-ridḡali*,

⁴⁰⁷ Više o tome: Ibnu-l-Dževzi, cit. djelo, str. 90-106; *Tarihu-l-islam*, 1/67-68; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/181-183 i *Tehzibu-t-tehzib*, 1/43.

- 13 - *Kitabu-l-ešribe,*
- 14 - *Kitabu-l-mesail,*
- 15 - *Risala fi-l-Kur'an,*
- 16 - *Risala fi-r-reddi ale-l-džehmije.*⁴⁰⁸

Musned

Najveće i najznačajnije Ahmedovo djelo je, svakako, *Musned*, koji je počeo sakupljati još od 180. godine i utrošio na njega većinu životnog vijeka. Inače, ovo je jedno od najznačajnijih i najkorisnijih hadiskih djela uopće!

Broj hadisa

Ahmedov *Musned*, zavisno od izvora koji se koristi, sadrži između 30.000 i 40.000 hadisa.⁴⁰⁹ Prof. Ahmed Muhammed Šakir smatra da u njemu nema manje od 35.000, ali da ne prelazi cifru od 40.000 hadisa!⁴¹⁰ Većina islamskih izvora navodi da njegov *Musned* bez ponovljenih hadisa dostiže brojku od 30.000, a sa ponovljenim 40.000!⁴¹¹ Ibnu-l-Džezeri citira Ebu Bekra b. Malika koji je

⁴⁰⁸ O njegovim djelima vidi: Ibnu-l-Dževzi, cit. djelo, str. 191; Hajruddin ez-Zirikli, *El-A'lam*, 1/203; Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 175-192 i dr. Hasan Makbuli el-Ehdel, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 72.

⁴⁰⁹ Vidi: Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 81.

⁴¹⁰ A.M.Šakir, *El-Ba'isu-l-hasis*, str. 211.

⁴¹¹ O ovome vidi: El-Kettani, *Er-Risale el-mustatrefe*, str. 18; dr. es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islam*, str. 443; dr. Subhi es-Salih, *Ulumu-l-hadisi ve mustalehuhu*, str. 395; dr. Ekrem Dija' el-Umeri, *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-*

ustvrdio da u njegovom *Musnedu* nedostaje samo 30-40 hadisa od ravnih 40.000!⁴¹²

Ovaj broj hadisa Ahmed je izabrao iz mnoštva od 750.000 hadisa kako i sam kaže: *Ovo djelo sam sakupio i sastavio od 750.000 hadisa! Ko se od muslimana bude razilazio u vezi sa Poslanikovim, s.a.v.s, hadisima, neka se vrati na ovo djelo, pa ko ga ne nađe u ovom djelu, onda mu taj hadis ne može poslužiti kao argument!*⁴¹³ Svom sinu Abdullahu je oporučio: *Pridržavaj se mog Musneda! On će biti putokaz ljudima!*⁴¹⁴

Klasifikacija hadisa u *Musnedu*

Ovo djelo je klasificirano na temelju musneda ashaba. On je poredao musnede ashaba prema prioritetima. Tako je spomenuo musnede prve četverice halifa, a onda musnede preostale šesterice ashaba kojima je zagaraniran Džennet, a iza toga je nastavio redati musnede ashaba shodno njihovoj vrijednosti, onih koji su Hidžru prvi učinili, području u kojem su živjeli ili se doselili, plemenima odakle potiču i sl.⁴¹⁵

Treba spomenuti da je imam Ahmed u musnedu jednog ashaba citirao sve hadise koje on prenosi od Allahovog Poslanika, s.a.v.s, ne osvrćući se na tematiku

mušerrefe, str. 242; El-Huli, *Tarihu fununi-l-hadisi-n-nebevi*, str. 67/68 i dr. Zuhejr b. Nasiru-n-Nasir, cit. djelo, str. 1/63.

⁴¹² Ibnu-l-Džezeri, *El-Mas'adu-l-Ahmed*, 1/37 (djelo štampano na početku Ahmedovog *Musneda*, sa komentarom A. M. Šakira).

⁴¹³ Ibnu-l-Džezeri, cit. djelo, 1/35.

⁴¹⁴ Dr. Muhammed 'Adždžadž el-Hatib, *Usulu-l-hadis*, str. 351. Uopredi, takođe: Š. Kurdić, *Ahmed b. Hanbel*, Novi horizonti, br. 14, oktobar, 2000, str. 14.

⁴¹⁵ O klasifikaciji hadisa u njegovom *Musnedu* vidi šire: Dr. Mahmud et-Tahan, *Usulu-t-tahridži ve diraseti-l-esanid*, str. 43-44.

koju hadis tretira, tako da onaj koji traži određeni hadis mora pročitati sve hadise koje taj ashab prenosi ako želi pronaći taj hadis. Šejh Ahmed b. Abdurrahman el-Benna es-Sa'ati je pokušao olakšati istraživačima pronalaženje hadisa iz ove Zbirke, tako što je kompletan Musned klasificirao prema tematici i podijelio ih na poglavlja i nazvao ga *El-Fethu-r-rebbani fi tertibi Musned el-Imam Ahmed es-Šejbani*.

Broj ashaba

Različite su verzije u pogledu broja ashaba čiji su musnedi spomenuti u ovom Ahmedovom djelu. Tako Ibnu-l-Džezeri spominje 690 ashaba i 96 žena-ashaba.⁴¹⁶ Dr. Mahmud et-Tahan tvrdi da *Musned* sadrži 904 musneda ashaba. Ti musnedi sadrže od jednog do nekoliko stotina hadisa.⁴¹⁷ Šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani je sačinio spisak ashaba spomenutih u *Musnedu* i pored svakog od njih naveo je tom i stranicu gdje se spominju njihovi musnedi. Ukupno je naveo 915 imena. To izuzetno olakšava pronalaženje hadisa u ovoj zbirci. Ovaj spisak je štampan na početku Ahmedovog Musneda!⁴¹⁸

⁴¹⁶ El-Mas'adu-l-Ahmed, 1/38 i dr. Zuhejr b. Nasiru-n-Nasir, cit. djelo, 1/63.

⁴¹⁷ Et-Tahan, cit. djelo, str. 44.

⁴¹⁸ Vidi: Izdanje El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1983. godine, štampano zajedno sa djelom: *Muntehabu kenzi-l-ummali*, od Ali el-Mutteki el-Hindija.

Broj Ahmedovih učitelja

Ukupan broj učitelja od kojih Ahmed prenosi hadise u svom Musnedu iznosi 283! Uz to treba dodati i 173 učitelja njegovog sina Abdullaha koji su spomenuti u ovom Musnedu.⁴¹⁹

Stepen autentičnosti hadisa

Hadiski učenjaci su se razili u pogledu stepena autentičnosti hadisa u Musnedu. Jedni, među kojima je i Ebu Musa el-Medini, tvrde da su svi hadisi u ovoj zbirci autentični i da su, prema tome, dokaz u vjeri!⁴²⁰

Drugi tvrde da *Musned* sadrži i autentične i slabe, ali i apokrifne hadise. Tako Ibnu-l-Dževzi smatra da u njemu ima 15, a hafiz El-Iraki 9 apokrifnih hadisa! Hafiz Ibn Kesir navodi da su hadisi u ovoj zbirci o vrijednosti Merva i Askelana apokrifni, podržavajući stav da u ovom djelu ima i takvih hadisa!⁴²¹

Treća grupacija islamskih učenjaka, među kojima su Ez-Zehabi, Ibn Hadžer, Ibn Tejmije i Es-Sujuti, zauzimaju središnji stav u ovom pogledu. Oni smatraju da u Musnedu ima i vjerodostojnih i slabih predaja. Međutim, ove slabe predaje su bliske hasen/dobrim predajama. Imam Es-Sujuti tvrdi: *Sve što se nalazi u Ahmedovom Musnedu*

⁴¹⁹ Vidi: dr. Zuhejr b. Nasiru-n-Nasir, cit. djelo, 1/63.

⁴²⁰ Ebu Musa el-Medini, *Hasaisu-l-Musned*, 1/24-25 (Ovo djelo je štampano na početku Ahmedovog *Musneda*, sa komentarom A.M. Šakira). Uporedi, takođe: dr. Es-Siba'i, cit. djelo, str. 443.

⁴²¹ Vidi o tome: dr. es-Siba'i, cit. djelo, str. 443; El-Huli, cit. djelo, str. 68 i dr. Zuhejr Nasiru-n-Nasir, 1/69-71.

može se prihvatiti! Čak i njegove da'if-predaje su bliske hasen-predajama!⁴²²

Ibn Hadžer el-Askalani je na optužbe Ibnu-l-Dževzija i el-Irakija napisao djelo *El-Kavlu-l-musedded, fi-z-zebbi an Musned Ahmed* u kojem je argumentirano iznio stav o neutemeljenosti optužbi na ovog genija, priznajući da su, doista, neki hadisi izuzetno slabi, ali oni ne tretiraju temelje islama, već se odnose na poticaje na dobro i odvrćanje od lošeg, što inače hadiski stručnjaci toleriraju!⁴²³ Ibn Hadžer tvrdi da se u čitavom Musnedu nalazi samo tri do četiri isuviše slabe predaje!⁴²⁴

Treba napomenuti da je imam Ahmed, nakon sakupljanja ove zbirke, imao namjeru dobro je analizirati i izbaciti iz nje svaku iole lošiju predaju. Međutim, smrt ga je u tome pretekla! Vjerovatno je i to razlog što pojedini hadiski stručnjaci kritikuju neke predaje u ovoj zbirci. S druge, pak, strane, zna se da su njegov sin Abdullah⁴²⁵ i Ebu Bekr el-Kati'i⁴²⁶ uvrstili i svoje predaje u njegov Musned, koje nisu imale, vjerovatno, jako utemeljenje, pa

⁴²² Dr. Zuhejr Nasiru-n-Nasir, 1/68.

⁴²³ Vidi o ovome: dr. Zuhejr Nasiru-n-Nasir, cit. djelo, 1/71 i dr. Hasan Makbuli, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 71.

⁴²⁴ Pogledaj: *El-Kavlu-l-Musedded fi-z-zebbi ani-l-Musned li-l-Imam Ahmed*, Mektebetu Ibni Tejmije, Kairo, 1981. i dr. Es-Siba'i, cit. djelo, str. 443,

⁴²⁵ Ebu Abdurrahman Abdullah b. Hanbel je bio hafiz u hadisu. Poznato mu je djelo *Zevaidu-l-Musned* tj. dodaci *Musnedu*, u kome je dodao oko 10.000 hadisa na Musned svoga oca. Umro je 290. god. Po Hidžri.

⁴²⁶ Ebu Bekr Ahmed b. Dža'fer el-Kati'i bio je hafiz hadisa i jedan od najvećih hadiskih autoriteta u Iraku u svoje vrijeme. Prenosio je Ahmedove predaje i dodao neke predaje njegovom Musnedu. Umro je 368. god.

je i to bilo razlogom ovakve ocjene od strane pojedinih islamskih autora.⁴²⁷

Ibn Tejmije je energično zastupao mišljenje da Ahmed uopće nije prenosio hadise od ravija koji su poznati po laži, već je samo nekada uvažavao neke predaje od onih koji su ocijenjeni slabim zbog loše memorije! On tvrdi da su hadisi Ahmedovog *Musneda* jači od hadisa Ebu Davudovog *Sunena*!⁴²⁸

Da bismo razumjeli kompleksnost ovog kapitalnog djela pomoći će nam Ahmed el-Benna koji u uvodu Ahmedovog *Musneda* kaže: "Iščitavajući hadise u *Musnedu* ustanovio sam da se mogu podijeliti u šest kategorija:

1.- Hadisi koje prenosi Ahmedov sin Abdullah, koje je direktno čuo od svog oca i oni predstavljaju većinu ovog djela. Ta kategorija hadisa se prepoznaje po konstrukciji: *haddesena Abdullah, haddeseni ebi*.

2.- Hadisi koje je Abdullah čuo od oca i nekog drugog. Taj broj je mali.

3.- Hadisi koje Abdullah prenosi od drugih, a ne od svog oca. To se naziva *zevaidu Abdullah*. Po broju predaja dolaze odmah nakon prve kategorije.

4.- Hadisi koje je Abdullah čitao ili izlagao svome ocu. Njih nema puno.

5.- Hadisi koje Abdullah nije čuo od svog oca, niti mu ih je čitao ili izlagao, već ih je našao u njegovom *Musnedu*

⁴²⁷ Vidi o tome: dr. Es-Siba'i, cit. djelo, str. 443 i El-Huli, cit. djelo, str. 69.

⁴²⁸ Ibn Tejmije, *Minhadžu-s-Sunne*, 7/96-97. Takođe: dr. Zuhejr Nasiru-n-Nasir, 1/69-70.

i prepoznao ih po njegovom rukopisu. Takvih hadisa je, takođe, malo.

6.- Hadisi koje je hafiz El-Kati'i prenio od drugih a ne od Abdullaha i njegovog oca.

Ovakvih hadisa je najmanje u ovom Musnedu. To se prepoznaje po specifičnoj konstrukciji u kojoj se kaže: *haddesena fulan*, bez spominjanja Abdullaha i njegovog oca Ahmeda. To je *zevaidu-l-kati'i*.⁴²⁹

Djela nastala u vezi sa *Musnedom*

Vremenom su nastala značajna djela u vezi sa Ahmedovim Musnedom, od komentara, preko skaraćenih verzija ovog djela, pa sve do djela koja tretiraju prenosioce hadisa u ovom djelu. Spomenimo neke:

a) Komentari: Komentar šejha Ebu-l-Hasana es-Sindija (umro 1138.god. po H.) i *Bulugu-l-emani min esrari-l-fethi-r-rabbani* od Ahmeda el-Bena'a es-Sa'atija (umro 1371. god. po H.).

b) Djela u vezi sa Musnedom: *Hasaisu-l-Musned* od Ebu Musa el-Medinija (umro 581.god.), *El-Mas'adu-l-Ahmed* od Ibnu-l-Džezzerija (833.), *El-Kavlu-l-musedded fi-zebbi an Musned Ahmed*, od Ibn Hadžera (852.), *Zejlu-l-kavli-l-musedded* od Muhammeda Sibgatullaha el-Medarisija.

c) Djela u vezi sa klasifikacijom hadisa u Musnedu: *Tertibu-l-Musned* od Ebu Bekra el-Muhibba (789.), *Tertibu-l-Musned* od Ibn Zurejka (803.), *Tertibu-l-Musned* od Ibn Zeknuna (837.).

⁴²⁹ Ahmed el-Benna, *El-Fethu-r-rabbani*, 1/19. Upoređi: Muhammed Es-Sabag, *El-Hadis-u-n-nebevi*, str. 331-332.

d) Djela u vezi sa prenosiocima u Musnedu: *Tertibu esmai-s-sahabellezine ahredže hadisehum Ahmed b. Hanbel fi-l-Musned*, od Ibn Asakira (571.), *El-Ikmalu fi zikri men lehu rivaje fi Musned el-Imam Ahmed mine-r-ridžali*, od El-Husejnija (765.), *El-Maksadu-l-Ahmed fi ridžali Musned Ahmed*, od Ibnu-l-Džezerija (833.), *Et-Tarihul-edžved, bi evhami men džeme'a ridžale-l-Musned*, od Ibn Hadžera (852.), *Fehresu-l-a'lami fi Musned b. Hanbel*, izdanje Orijentalnog instituta iz Berlina, 1906. god.⁴³⁰

Njegov opis i vrline

Imam Ahmed je bio tamnije puti, korpulentan, oblačio je, uglavnom, bijelu odjeću. Knio je kosu i bradu. Vrlo malo je jeo. Imao je izuzetno dobru memoriju. Bio je vrlo ozbiljan. U svom prisustvu nije dozvoljavao neozbiljnost i šalu. Ko bi primijetio Ahmeda u svojoj blizini uozbiljio bi svoj govor. Fetve je izdavao samo kada su isključivo tražene od njega. Samo u krajnjoj nuždi je koristio svoje mišljenje. Često se moglo čuti da na postavljena pitanja odgovara sa: *Ne znam!*⁴³¹

Skromnost je bila njegova prepoznatljiva crta. Posebno je bio skroman prema slabim, siromašnim i nemogućim. Nijedan siromašan čovjek se nije prijatnije i dostojanstvenije osjećao ni u jednom društvu, kako ističe Ebu Bekr el-Meruzi, kao što se osjećao kada bi sjedio sa Ahmedom, koji im je ukazivao posebnu počast.⁴³²

⁴³⁰ O ovim djelima vidi opširnije: dr. Zuhejr Nasiru-n-Nasir, cit. djelo, 1/77-88; dr. Ekrem Dija' el-Umeri, cit. djelo, 243; el-Huli, cit. djelo, str. 70; dr. M. U. el-Hatib, cit. djelo, str. 351-352 i dr. Hasan Makbuli, cit. djelo, str. 71-72.

⁴³¹ Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 201.

⁴³² *Menakibu-l-Imam Ahmed b. Hanbel*, str. 272.

Njegovu skromnost najbolje nam je dočarao Jahja b. Me'in koji priznaje: *Nisam sreo nikoga poput Ahmeda! Družili smo se pedeset godina a da nikada nije istakao niti se pohvalio sa dobrim osobinama i brojnim kvalitetima koje je imao!*⁴³³

Strogo je vodio računa o hrani koju je jeo. Prenosi se slučaj, koji prenosi Ibn Kesir, a u kojem se spominje da Ahmed u jednom periodu nije imao ništa od hrane u svojoj kući, tako da nije ništa jeo tri dana. Porodica je uspjela od Saliha, njegovog sina, dobiti malo brašna i napraviti nešto hrane. Nakon što su mu servirali hranu, Ahmed ih je upitao odakle im hrana? Odgovorili su da su je dobili od Saliha. Ahmed je ustao i odbio jesti tu hranu, samo zato što je uzeta od Saliha koji, kako Ahmed reče, uzima nagrade i novac od halife el-Mutevekkila ale-l-lahl!

Jednom prilikom je halifa priredio veliku gozbu na koju je pozvao i imama Ahmeda. Ahmed tom prilikom nije uzeo nijedan zalogaj, plašeći se da to halifa nije na dozvoljen način stekao!

Koliko se Ahmed bojaio harama najbolje će nam potvrditi treći slučaj koji navodi Ibn Kesir. Naime, halifa el-Me'mun je jednom prilikom dijelio veliku količinu zlatnika muhaddisima. Svi su tu hediju primili! Jedini je Ahmed odbio!⁴³⁴

Otuda je Ahmed bio izrazito siromašan. Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman tvrdi da je Ahmed bio strpljiv u siromaštvu punih 70 godina!⁴³⁵ Njegova preokupacija bio je ahiret. Ebu Davud es-Sidžistani tvrdi: *Druženja i sijela kod Ahmeda su bila ahiretska. Na njima nije*

⁴³³ Cit. djelo, str. 274 i *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/214.

⁴³⁴ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/355.

⁴³⁵ *Menakibu-l-Imam Ahmed b. Hanbel*, str. 244.

*bilo spomena dunjaluku. Nikada nisam primijetio da je na njima Ahmed spomenuo dunjaluk.*⁴³⁶

Pored ostalih osobina karakteristična je bila i njegova darežljivost. Harun el-Mustemli je jednom prilikom sreo Ahmeda i potužio mu se da je ostao bez sredstava za život. Ahmed mu je dao pet dirhema rekavši: *To je sve što imam*⁴³⁷

Njegov odnos prema ibadetu bio je paradigmatičan za generacije koje dolaze poslije njega. Puno je vremena provodio u ibadetu. Njegov sin Abdullah prenosi: *Moj otac je svakodnevno klanjao po 300 rekjata nafle-namaza! Nakon torture u zatvoru, obzirom da je fizički oslabio, klanjao je po 150 rekjata, a tada je gotovo imao 80 godina! Svaki sedam dana je završavao učenje kompletnog Kur'ana! Nakon jacije-namaza je kratko spavao, a onda bi ustajao i u ibadetu provodio sve do sabah-namaza*⁴³⁸ Uz to je, kako navodi Ibrahim b. Hani, izrazito puno postio.⁴³⁹

Imama Ahmeda je, uz brojne divne vrline, krasila i hrabrost. To najbolje primjećujemo kod pitanja da li je Kur'an stvoren. Stav ortodoksne ehlišunnetske uleme bio je da je Kur'an oduvijek i da nije stvoren. Imam Ahmed je energično zastupao taj stav. Budući da je tadašnji halifa Me'mun zagovarao mu'tezilijsko učenje, tražio je da se Ahmed privede. Dok je Ahmed privođen, Me'mun je umro, pa je na vlast došao Mu'tesim, koji je bio istomišljenik prethodnog halife, te je Ahmeda strpao u tamnicu u kojoj je proveo 28 mjeseci i to od 218-220. god.

⁴³⁶ Cit. djelo, str. 214.

⁴³⁷ *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/219.

⁴³⁸ Ebu Nu'ajm, *Hil'jetu-l-evlija*, 9/181; *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/212; *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 286.

⁴³⁹ *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 288.

Pušten je na slobodu kada je na vlast došao drugi Me'munov sin, Vasik Billah. Tada je došlo i do promjene ideološkog učenja na dvoru, pa je od tada imam Ahmed uživao izuzetan respekt!

Kasnije su Ahmedu zabranili pristup ljudima i održavanje kružoka, tako da je to iskušenje trajalo punih 14 godina!⁴⁴⁰ Kakve li sličnosti sa brojnim islamskim učenjacima u današnje vrijeme?!

Otuda su brojni autori upoređivali Ahmedovo iskušenje sa iskušenjem Ebu Bekra r.a. koje je imao sa otpadnicima od vjere, smatrajući da je Ebu Bekr, r.a, bio u prednosti jer je imao istomišljenike i pomagače, dok je Ahmed u ovom slučaju bio usamljen, pa je, prema tome, njegovo iskušenje bilo još veće!⁴⁴¹

Ovo Ahmedovo iskušenje na najeklatantniji način nam govori kako učenjaci treba da zastupaju istinu i kako ih na tom putu ne mogu spriječiti male dunjalučke mrvice koje im prosu aktualne vlasti!!!

Koliko je Ahmed bio omiljen kod muslimana toga vremena zbog svojih plemenitih osobina i izuzetnih vrlina najilustrativnije dočarava hafiz Ez-Zehebi, koji citira dvojicu Ahmedovih savremenika. Jedan od njih kaže: *Kod nas u Horasanu smatraju da Ahmed gotovo ne pripada ljudskoj vrsti. Skloniji su da vjeruju da je on od meleka!!!* Drugi

⁴⁴⁰ Vidi o ovim njegovim iskušenjima: *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 308-362; *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/232-265; M. Handžić, cit. djelo, str. 88 i Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 173-175.

⁴⁴¹ Uporedi: *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/196 i Eš-Širbasi, cit. djelo, str. 184.

primjećuje: *Kod nas smatraju da Ahmedov pogled odgovara ibadetu godinu dana!!!*⁴⁴²

Drugi o njemu

Imam Ahmed je bio genije o kojem se u islamskoj literaturi mogu pronaći samo riječi pohvale i posebnog respekta. Gotovo da nema autora koji mu ne priznaje vanrednu učenost, nadprosječnu memoriju i, nadasve, visoke etičke kvalitete, kao rijetko kojem islamskom učenjaku!

Ibrahim el-Harbi, fasciniran njegovom učenošću, kaže: *Kao da je Allah u Ahmedu b. Hanbelu sintetizirao znanje i prvih i kasnijih generacija!*⁴⁴³

Veki' b. el-Džerrah i Hafs b. Gijas priznaju: *U Kufu nije ušao sličan ovom mladiću! tj. Ahmedu b. Hanbelu.*⁴⁴⁴

Jahja b. Se'id el-Kattan, poznati hadiski stručnjak, kaže: *Meni nije došao sličan Ahmedu!*, a drugom prilikom veli: *On je jedan od najvećih naučnika ovog ummeta!*⁴⁴⁵ Bilježi se, takođe, od njega da je priznao: *Niko mi iz Bagdada nije došao draži od Ahmeda b. Hanbela!*⁴⁴⁶

Ibn ebi Hatim prenosi da je njegov otac bio upitan o Ahmedu i da je odgovorio da je on imam i hudždže/dokaz, argument!, a imam Nesai ističe da je bio

⁴⁴² *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/211. Vidi, takođe: *Tarihu-l-islam*, 1/79.

⁴⁴³ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/188.

⁴⁴⁴ Isto djelo, 11/189; *Tarihu-l-islam*, 1/72 i *Tehzibu-t-tehzib*, 1/43 I 195.

⁴⁴⁵ *Hil'jetu-l-evlija'*, 9/167; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/196 i *Tehzibu-t-tehzib*, 1/43.

⁴⁴⁶ *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/189.

povjerljiv u hadisu, pouzdan i da je bio jedan od velikih imama!⁴⁴⁷

Ebu Davud, autor poznatog *Sunena*, priznaje: *Sreo sam dvije stotine učenjaka, ali nisam vidio sličnoga Ahmed b. Hanbelu.*⁴⁴⁸

Ebu Zur'a er-Razi, poznati hadiski ekspert, slično kaže: *Moje oči nisu vidjele osobe slične Ahmedu b. Hanbelu.*⁴⁴⁹ Na drugom mjestu ističe: *Nisam vidio nikog doraslog Ahmedu u naučnim disciplinama.*⁴⁵⁰

Abdullah b. el-Hurejbi kaže: *On je bio najvredniji u svom vremenu.*⁴⁵¹

Jahja b. Adem veli: *On je naš predvodnik.*⁴⁵²

Abdurrezzak es-San'ani, poznati autor hadiske zbirke, kaže: *Nisam sreo većeg šerijatskog pravnika, niti pobožnijeg čovjeka od njega.*⁴⁵³

Imam Šafija priznaje: *Kada sam napustio Bagdad, iza sebe nisam ostavio većeg pravnika, većeg znalca, boljeg zahida i pobožnijeg čovjeka od Ahmeda b. Hanbela.*⁴⁵⁴

Iako je imam Šafija bio njegov učitelj, ipak je priznavao Ahmedu vođstvo kada je u pitanju hadis. Jednom prilikom mu se obratio riječima: *Ebu Abdullah, ti si*

⁴⁴⁷ *Tehzibu-t-tehzip*, 1/44,

⁴⁴⁸ *Hil'jetu-l-evlija*, 9/164 i *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 139.

⁴⁴⁹ *Hil'jetu-l-evlija*, 9/164.

⁴⁵⁰ Cit. djelo, 9/164 i *Tarihu-l-islam*, 1/76.

⁴⁵¹ *Tehzibu-t-tehzip*, 1/43.

⁴⁵² Isto djelo i strana.

⁴⁵³ *Tarihu-l-islam*, 1/72 i *Tehzibu-t-tehzip*, 1/43.

⁴⁵⁴ *Tarihu Bagdad*, 4/419; *Tarihu-l-islam*, 1/74; *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/195 i M. Handžić, cit. djelo, str. 87.

*veći ekspert u vjerodostojnijim predajama od nas, pa kada nađeš autentičnu predaju obavijesti me, kako bi se oslonio na nju!*⁴⁵⁵

Otuda Ebu Ubejd tvrdi: *Nisam vidio nijednu osobu da bolje poznaje sunnet od njega!*⁴⁵⁶

Njegovo pamćenje hadisa bilo je poslovično. Ebu Zur'a er-Razi, čuveni hadiski kritičar, tvrdi da je Ahmed poznavao nevjerovatnih *milijon hadisa!*⁴⁵⁷

Koliko je bilo povjerenje u njegovu stručnost u oblasti hadisa najbolje potvrđuje izjava Amra b. en-Nakida koji kaže: *Ako se samo Ahmed suglasi sa mojim hadisom, onda me uopće ne interesira što će mi drugi opominirati!*⁴⁵⁸

Imam Ahmed je svojim otporom mu'tezilizmu sačuvao brojne ljude od zablude. Otuda Ali b. el-Medini, poznati hadiski stručnjak, tvrdi da niko, nakon Allahovog Poslanika, s.a.v.s, nije učinio za islam koliko Ahmed b. Hanbell⁴⁵⁹ Značajno je navesti mišljenje Ibn Hibbana i Hilala b. el-Ala'a, koji smatraju da je Ahmed tada popustio – kada je u pitanju pritisak mu'tezilija da je Kur'an stvoren – mnogi ljudi bi otišli u kufur!⁴⁶⁰

Imam Ahmed je bio odlučan borac za odbacivanje novotarija koje su se tih godina kalemile na vjeru. Otuda Kutejbe ističe: *Da nije bilo Ahmeda, mnogo toga bi se pridodalo vjeri! On je imam čitavog dunjaluka!*⁴⁶¹

⁴⁵⁵ Hil'jetu-l-evlija', 9/170 i Sijeru a'lami-n-nubela', 11/213.

⁴⁵⁶ Tarihu-l-islam, 1/74 i Sijeru a'lami-n-nubela', 11/196.

⁴⁵⁷ Tarihu Bagdad, 4/419-420; Sijeru a'lami-n-nubela', 11/187; Tehzibu-t-tehzib, 1/44 i Šezeratu-z-zeheb, 3/188.

⁴⁵⁸ Tarihu-l-islam, 1/77 i Sijeru a'lami-n-nubela', 11/198.

⁴⁵⁹ Vidi: Tarihu Bagdad, 4/418. Uporedi: Ebu Zehv, El-Hadisu ve-l-muhaddisune, str. 353.

⁴⁶⁰ Tehzibu-t-tehzib, 1/44.

⁴⁶¹ Tarihu-l-islam, 1/73 i Sijeru a'lami-n-nubela', 11/195.

Smrt

Ahmed b. Hanbel umro je u Bagdadu 241. god. u 77. godini života.⁴⁶² Njegovoj dženazi prisustvovao je veliki broj ljudi. U brojnim izvorima se navodi da mu je dženazu-namaz klanjalo između 800.000 i 1.300.000 muškaraca i 60.000 žena!!!⁴⁶³

El-Hallal bilježi predaju od Abdu-l-Vehhaba el-Verraka koji je rekao: *Nismo čuli za veći skup ni u džahilijetu niti u islamu od dženaze Ahmedu b. Hanbelu! Na toj dženazi je bilo oko milion muškaraca i 60.000 žena! Ljudi su tom prilikom otvarali vrata svojih domova, nudeći one koji nemaju abdest, da uđu u kuću i uzmu abdest za tu dženazu!*⁴⁶⁴

Koliko je Ahmed bio omiljen u narodu najbolje će nam ilustrirati izjava Ebu-l-Hasana et-Temimija, koju prenosi od svog oca a on od djeda, koji je prisustvovao toj dženazi, a nakon namaza je osjetio potrebu da se približi njegovom kaburu. Tek osmi dan, nakon dženaze, uspio se približiti njegovom kaburu zbog ogromne gužve i velikog broja ljudi koji su svakodnevno dolazili na njegov kabur!⁴⁶⁵

Još jedan nevjerovatan podatak vezan je za njegovu dženazu. Naime, nakon dženaze i veličanstvenog skupa kakav se ne pamti do tada, brojni autori spominju predaju Ibn ebi Hatima, da je tom prilikom, prešlo na islam

⁴⁶² *Tarihu Bagdad*, 4/422 i *Menakibu-l-Imam Ahmed b. Hanbel*, str. 409.

⁴⁶³ Vidi o tome: *Tarihu Bagdad*, 4/422; *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 415-416; *Tarihu-l-islam*, 1/140; *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/340 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/368.

⁴⁶⁴ *Sijeru a'lami-n-nubela*, 11/339.

⁴⁶⁵ *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, str. 418.

10.000, a u drugoj predaji 20.000 židova, kršćana i vatropoklonika!!!⁴⁶⁶

I na kraju, spomenut ćemo još jednu zanimljivost u vezi s ovim velikanom islamske misli. Ebu-l-Hasan b. ez-Zaguni kaže: *Kada je, u blizini Ahmedovog kabura, pravljen kabur za Ebu Dž'a'fera b. ebi Mus'a, ukazala se njegova unutrašnjost! Ahmedovi ćefini bili su ispravni a njegovo tijelo nije se promijenilo! To je bilo 230 godina nakon Ahmedove smrti!!!*⁴⁶⁷

Nije ni čudo: Bio je to Ahmed b. Hanbel! Allah mu se smilovao i nagradio ga Džennetom!

⁴⁶⁶ O ovome provjeri: *Tarihu Bagdad*, 4/423; *Menakibu-l-imam*, str. 420; *Tarihu-l-islam*, 1/141; *Sijeru a'lami-n-nubela'*, 11/343; *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/369 i *Šezeratu-z-zeheb*, 3/189.

⁴⁶⁷ *Tehzibu-t-tehzib*, 1/44.

KORIŠTENA LITERATURA

1. - *El-Kur'an-u-l-kerim*, prijevod: Besim Korkut, Medina, S. Arabija, 1412. H.
2. - *Ibn Abdulberr*, Ebu Omer el-Kurtubi, *Džami' u bejani li-l-'ilmi ve fadlihi*, Daru-l-kitabi-l-ilmijji, Bejrut, bez god. izdanja.
3. - *El-Intika' u fi fadaili-l-e'immeti-s-selaseti-l-fukahai*, Daru-l-bešairi-l-islamijje, Bejrut, 1997.
4. - *Et-Temhidu lima fi-l-Muvetta' mine-l-me'ani ve-l-esanid*, Vizaretu-l-evkafi ve-š-šuuni-l-islamsijje, Maroko, 1387. g. H.
5. - Ibn 'Adijj, Abdullah, *El-Kamilu fi du'afai-r-ridžal*, Daru-l-fikr, Bejrut.
6. - Ahmed, b. Hanbel eš-Šejbani, *El-Musned*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1983.
7. - El-Albani, šejh Muhammed Nasiruddin, *Silsiletu-l-ehadisi-da'ifeti ve-l-mevdu'ati ve eserube-s-sejji'e fi-l-umme*, Mektebetu-l-me'arif, Rijad, 1992.
8. - Ibnu-l-'Arebi, Ebu Bekr el-Mu'afiri, *Kitabu-l-kabes, fi šerhi Muvetta' Malik b. Enes*, Daru-l-garbi-l-islami, Bejrut, 1992.
9. - El-Bejheki, Muhammed b. Husejn, 15.- *Es-Sunenu-l-kubra*, Hajderabad, Indija, 1352. H.
10. - El-Benna, Ahmed Abdurrahman, *El-Fethu-r-rabbani kitertibi Musned el-Imam Ahmed*, Daru Ihjai-t-turasi-l-'arebi, Egipat.
11. - El-Buhari, Muhammed b Isma'il, *Buharijina zbirkat hadisa*, prijevod i komentar: Hasan Škapur, Odbor IZ Prijedor, 1974,
12. - *El-Edebu-l-mufred*, 'Alema-l-kutub, Bejrut, 1404.H.
13. - *Es-Sahih*, Daru ihjai-t-turasi-l-'arebi, Bejrut.
14. - *Et-Tarihu-l-kebir*, indijsko izdanje, 1361.H.
15. - *Et-Tarihu-s-sagir*, Matbe'atu Envar Ahmed, Indija, 1325.H.

- 16.- Ebu Davud, Sulejman b. el-Eš'as es-Sidžistani, *Es-Sunen*, Daru Ihjai-sunneti-n-nebevijje,
- 17.- Ed-Dehlevi, Ahmed b. Abdurrahim, *Hudžedžetullahi-l-baliga*, Daru-l-kutubi-l-hadise, Kairo.
- 18.- Ibnu-l-Dževzi, Ebu-l-Feredž Abdurrahman b. 'Ali b. Muhammed, *Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel*, Daru-l-afagi-l-džedide, Bejrut, 1982.
19. - Ibnu-l-Džezeri, *El-Mas'adu-l-Ahmed*, (djelo štampano na početku Ahmedovog Musneda, s komentarom A. M. Šakira), Daru-l-hadis, Kairo, 1995.
20. - *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, JLZ, Zagreb, 1966.
21. - El-Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *Ihja'u 'ulumi-d-din*, Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut.
22. - Ebu Gudde, Abdulfettah, *Safhatun min sabri-l-'ulemai*, Mektebetu-l-matbu'ati-l-islamijje, Halep, Sirija.
23. - Ibn Hadžer, Ahmed b. 'Ali el-Askalani, *Atrafu Musnedi-l-imam Ahmed b. Hanbel*.
24. - *El-Kavlu-l-musedded fi-ž-žebbi 'ani-l-Musned li-l-Imam Ahmed*, Mektebetu Ibn Tejmijje, Kairo, 1981.
25. - *Lisanu-l-mižan*, Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijje, Hajderabad, Indija, 1329.H.
26. - *Tehzi'bu-t-tehzi'b*, Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijje, Hajderabad, 1325-1327.H.
27. - *Tevali-t-te'sis li me'ali Muhammed b. Idris*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1986.
28. - Ibn Hadžer el-Hejtemi, Ahmed b. Muhammed, *El-Hajratu-l-hisan fi menakibi Ebi Hanifete-n-Nu'man*, egipatsko izdanje.
29. - Hadži Halifa, Mustafa b. Abdullah, *Kašfu-ž-žunun 'an esami-l-kutubi ve-l-funun*, Istanbul, 1941.
30. - El-Hakim, Ebu Abdullah en-Nejsaburi, *Ma'rifetu 'ulumi-l-hadisi*, Daru-l-afaki-l-džedide, Bejrut, 1980.

31. - *El-Mustedreku 'ale-s-sahibajn*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1978.
32. - Ibn Hallikan, *V'eſejatu-l-e'ajan ve enbai ebnai-ŕ-ŕeman*, Matbe'atu-l-mejmenijje, 1310.H.
33. - Handžić, Mehmed, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1978.
34. - El-Hatib el-Bagdadi, Ebu Bekr Ahmed b. 'Ali, *El-Kifaje fi 'ilmi-r-rivaje*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut.
35. - *Er-Rihletu fi talebi-l-hadisi*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1975.
36. - *Tarihu Bagdad*, Matbe'atu-s-se'ade, Egipat, 1931.
37. - El-Hatib, dr. Muhammed 'Udžadž, *Es-Sunnetu kable-t-tedvin*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1993.
38. - *Uſulu-l-hadisi – 'ulumuhu ve mustalehubu*, Daru-l-menare, Džedda-Mekka, 1994.
39. - Ibn ebi Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman er-Razi, *Kitabu-l-džerhi ve-t'ta'dili*, Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-usmanijje, Hajderabad, Indija, 1952-1956.
40. - Ibn Hibban, Ebu Hatim Muhammed el-Busti, *Kitabu-l-medžruhine mine-l-muhaddisine ve-d-du'afai ve-l-metrukine*, Daru-l-ma'rife, Bejrut, 1992.
41. - El-Huli, ſejh Muhammed Abdulaziz, *Tarihu fununi-l-hadisi-nebevi*, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1988.
42. - Ibnu-l-'Imad, ſihabuddin Ebu-l-Felah ed-Dimiſki, *Œeŕeratu-ŕ-ŕeheb fi ahbari men ŕeheb*, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1988.
43. - Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, ſemsuddin Muhammed b. ebi Bekr, *I'lamu-l-muvekki'in 'an Rabbi-l-'alemin*, Daru-l-džil, Bejrut,
44. - El-Karjuti, dr. 'Asim b. Abdullah, *El-Isnadu mine-d-dini*, Mektebetu-l-me'alla, 1986.
45. - El-Kasani, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ud el-Hanefi, *Bedai'u-s-sana'i fi tertibi-ſ-ſerai'i*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1996.

46. - El-Kasimi, Muhammed Džemaluddin, *El-Fadlu-l-mubin 'ala akedi-l-dževheri-s-semi*, Daru-n-nefais, Bejrut, 1988.
47. - El-Kettani, Muhammed b. Dža'fer, *Er-Risaletu-l-mustatirife li bejani mešhuri kutubi-s-sunneti-l-mušerrefe*, Daru Kahrman, Istanbul, 1986.
48. - Ibn Kesir, hafiz Imaduddin Ebu-l-Fida', *El-Bidaje ve-n-nihaje*, Daru-l-hadis, Kairo, 1993.
49. - El-Kevseri, Muhammed Zahir b. Hasan, *T'e nibu-l-hatib 'ala ma sakahu fi terdžemeti Ebi Hanife mine-l-ekazib*, 1990.
50. - Kurdić, dr. Šefik, *Ebu Hanife i namaž u hanefijskom mezhebu*, IPA, Zenica, 2001.,
51. - *Ebu hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti*, El-Kelimeh, N. Pazar, 2007.
52. - *Putokazi islama*, Ilrnijja BiH, Sarajevo, 1996.
53. - Ibn Madže, Muhammed b. Jezid el-Kazvini, *Es-Sunen*, Daru-l-hadis, Kairo, 1994.
54. - Makbuli, dr. Hasan Muhammed el-Ehdel, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, Mu'essesetu-r-rejjan, Bejrut, 1990.
55. - Malik, ibn Enes, *El-Muvetta'*, Daru-l-hadis, Kairo, 1993.
56. El-Medini, Ebu Musa, *Hasaisu-l-Musned*, (Ovo djelo je štampano na početku Ahmedovog Museneda, s komentarom A. M. Šakira), Daru-l-hadis, Kairo, 1995.
57. - Muslim, ibn Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi, *Sabih*, Daru Ibn Hazm, Bejrut, 1995.
58. - Ibnu-n-Nedim, El-Fehreset
59. - En-Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Šu'ajb, *Ed-Du'afau ve-l-metrukin*, Daru-l-Kalem, Bejrut, 1985.
60. - *Es-Sunen*, (komentar: Imam es-Sujuti), Daru-l-fikr, Bejrut.
61. - Ebu Nu'ajm, Ahmed b. Abdullah el-Asbehani, *Hi'jetu-l-evlija' ve tabekatu-l-asfija'*, Daru-l-kutubi-l-'arebi, Bejrut, 1967.

62. - Ibn Nudžejm, šejh Zejnulabidin b. Ibrahim, *El-Ešbahu ve-n-nežair 'ala mezhebi Ebi Hanifete-n-Nu'man*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1993.
63. - En-Nu'mani, šejh Muhammed Abdurrešid, *Mekanetu-l-Imam Ebi Hanifete fi-l-hadisi*, Daru-l-bešairi-l-islamijje, Bejrut, 1995.
64. - Nu'mani, Šibli, *Abu Hanifa život i djelo*, s engleskog: Lamija Kulenović, Tugra, Zagreb, 1996.
65. - Er-Ramehurmuzi, Hasan b. Abdurrahman, *El-Muhaddisu-l-fasilu bejne-r-ravi ve-l-va'i*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1391.g.H.
66. - Es-Sabag, Muhammed Lutfi, *El-Hadisu-n-nebevi*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut-Damask, 1986.
67. - Ibnu-s-Salah, *Ulumu-l-hadis*, Daru-l-fikr, Damask, 1984.
68. - Es-Salih, dr Subhi, *'Ulumu-l-hadisi ve mustalehubu*, Daru-l-'ilmi li-l-melajin, Bejrut, 1988.
69. - Es-Serhasi, *Usulu-l-fikh*, Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1372.H.
70. - Es-Siba'i, dr. Mustafa, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1985.
71. - Smajlagić, dr. Nerkez, *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
72. - Es-Subki, Abdulvehhab b. 'Ali Tadžuddin, *Tabekatu-š-šafi'ijje*, El-Matbe'atu-l-husejnijje, Kairo, 1967.
73. - Es-Sujuti, Dželaluddin Abdurrahman b. ebi Bekr, *Tedribu-r-ravi fi šerhi takribi-n-nevavi*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1996.
74. - *Tenviru-l-havaliik šerh 'ala Muvetta' Malik*, Daru-l-fikr, Bejrut (bez god. Izdanja).
75. - Eš-Šafi'i, Muhammed b. Idris, *Er-Risale*, Daru-l-fikr, 1939.
76. - Eš-Ša'rani, šejh Abdulvehhab, *El-Mizanu-l-kubra*, Daru-l-me'arifi-n-nizamijje, Hajderabad, 1394.H.
77. - Eš-Šek'a, dr. Mustafa, *El-Imamu-e'azam Ebu Hanife en-Nu'man*, Daru-l-kitabi-l-lubnani, Bejrut, 1983.

78. - Eš-Širbasi, dr. Ahmed, *El-E'immetu-l-erbe'a*, Daru-l-džil, Bejrut.
79. - Et-Taberani, hafiz Ebu-l-Kasim Sulejman b. Ahmed, *El-Mu'džemu-s-sagir*, Daru-l-kutubi-l-ilmijje, Bejrut, 1983.
80. - At-Tahan, dr Mahmud, *Ussulu-t-tahridži ve diraseti-l-esanidi*, Mektebetu-s-servan, 1982.
81. - Et-Tahavi, Ebu Dža'fer Ahmed b. Muhammed, *Šerhu Me'ani-l-asar*, Daru-l-kutubi-l-ilmijje, Bejrut, 1996.
82. - Et-Tehanevi, Zafer Ahmed el-Osmani, *I'lau-s-sunen*, Idaretu-l-Kur'ani ve -l-'ulumu-l-islamijje, Karači, Pakistan, 1985.
83. - *Mukaddima fi kava'idi 'ulumu-l-hadisi*, Idaretu-l-Kur'ani ve-l-'ulumu-l-islamijje, Karači, Pakistan, 1985.
84. - Ibn Tejmijje, Tekijjuddin Ahmed b. Abdulhalim el-Harrani, *Minhadžu-s-sunneti-n-nebevijje*, Mektebetu-r-Rijadi-l-hadiseti, Rijad.
85. - Et-Tirmizi, Ebu 'Isa Muhammed b. 'Isa, *Kitabu-l-'ilel*, Daru-l-kutubi-l-ilmijje, Bejrut. (štampano zajedno sa njegovim Sunenom).
86. - *Es-Sunen* ili *El-Džami' u-s-sahib*, Daru-l-kutubi-l-ilmijje, Bejrut (kometar i obrada: Ahmed Muhammed Šakir) i
87. 159.- *Tirmizijina zbirka hadisa*, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 1999/2000. (prijevod i komentar: prof. Mahmut Karalić).
88. - Tugri Berdi, *Enu-Nudžumu-ž-žabire*, Daru-l-kutubi-l-misriijje, Kairo, 1348.H.
89. - El-'Umeri, dr. Ekrem Dija', *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, Bagdad, 1984.
90. - Ez-Zehebi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Duvelu-l-islam*, Daru-l-me'arifi-n-nizamijje, Hajderabad, Indija, 1337.H.
91. - *Menakibu Ebi Hanife*, egipatsko izdanje.
92. - *Kitabu-l-kebair*, Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1986.

BILJEŠKA O AUTORU

Prof. dr. Šefik Kurdić rođen je 6. aprila 1958. god. u Piljužićima kod Tešnja. Nakon završetka Gazi Husrev-begove medrese 1978. god., završava Islamski teološki fakultet (sadašnji Fakultet islamskih nauka) u Sarajevu, 1982. god., na kojem, nakon odsluženja vojnog roka, i diplomira.

Radio je kao imam, hatib i mu'allim na području Tešnja i Doboja do odlaska na postdiplomski studij 1986. god.

Magistarsku tezu odbranio je 1990. godine na Islamskom pravnom fakultetu, najstarijeg islamskog univerziteta na svijetu, *Ez-Zejtuna* u Tunisu, iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti.

Od 1990. god., kratko je radio kao imam u Sarajevu, a nakon toga je postavljen za glavnog i odgovornog urednika mjesečnog časopisa *Islamska misao*.

Nakon agresije na BiH, jedno vrijeme je bio glavni i odgovorni urednik mjesečne revije *Mu'allim*.

Njegova ideja je bila pokretanje medrese *Dr. Ahmed Smajlović* u Zagrebu, čiji je bio profesor i jednu školsku godinu direktor.

Doktorirao je na Islamskom univerzitetu *Ez-Zejtuna* u Tunisu 1997. godine, također, iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti.

Poznat je kao izuzetan daija i vaiz. U posljednjih petnaestak godina, održao je preko 3.000 vazova, hutbi i predavanja. Uz to je održao preko 600 emisija na domaćim i inostranim radio i TV-stanicama. Gostovao je, pored

domaćih, i na radio i TV-stanicama u Srbiji, Crnoj Gori, Turskoj, SAD-u, Panami, Kolumbiji i dr. Samo na radiju *Naba*, u serijalu *Islam i mi*, koji je vodio i uređivao skoro deset godina, održao je preko 420 emisija. Sve ovo ga svrstava među najangažiranije intelektualce našeg podneblja.

Recenzent je i redaktor preko 70 djela, a napisao je preko 30 predgovora za knjige drugih autora.

Učesnik je brojnih naučnih i stručnih seminara, simpozija i konferencija kod nas i u svijetu. Dobitnik je priznanja fondacije *Hasan ef. Škapur* za zasluge i doprinos razvoju hadiske znanosti (2007.god.). Dobitnik je zahvalnice u povodu osnivanja 15-godišnjice Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici za zasluge i doprinos razvoju Fakulteta (2008.); zahvalnice Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću, za dugogodišnji angažman u nastavno-naučnom procesu i za ukupni doprinos u razvoju Fakulteta (2009.); zahvalnice Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru za doprinos utemeljenju, razvoju i afirmaciji Fakulteta (2009.) i zahvalnice Ambasade Kraljevine Saudijske Arabije u BiH i Kulturnog centra *Kralj Fahd* u Sarajevu, za doprinos u realizaciji prvog cjelovitog izdanja *Buharijeve zbirke hadisa* na bosanskom jeziku (2010.)

Trenutno je predavač Hadisa i Da'we na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici i gostujući profesor na Fakultetu za islamske studije u Novom Pazaru, na predmetu Hadis, kao i na postdiplomskom studiju sarajevskog, bihaćkog i novopazarskog Internacionalnog Univerziteta.

Objavljivao je svoje originalne radove i prijevode u *Zborniku radova islamskog pedagoškog fakulteta* u Zenici i Bihaću, *Zborniku radova Fakulteta za islamske*

studije u Novom Pazaru, *Zemzemu*, *Glasniku*, *Preporodu*, *Islamskoj misli*, *Kabesu*, *Mu'allimu*, *Novim horizontima* i dr. Do sada je objavio preko 200 naučnih, stručnih i drugih radova.

Prvi je na bosanski jezik preveo *Muslimovu zbirku hadisa* koja je štampana u tri toma.

Jedan je od prevodilaca *Tefsira Ibn Kesira* i *Sahihu-l-Buharije*, na bosanski jezik.

Ovo mu je dvadeset i deveto zasebno djelo. Do sada mu je, pored prijevoda, štampano dvadeset i osam originalnih djela. Među najpoznatijim su: *Putokazi islama* (1996); *Ebu Hanife i namaz u hanefijskom mezhebu* (2001); *Velikani hadiskih znanosti* (2003); *Snovi i njihova značenja* (2004); *Islamski bonton* (2005); *Ebu Hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti* (2007); *Muslimanska imena i njihova značenja* (2008); *Poslanikove metode pozivanja u vjeru* (2008); *Tefsir Jasina* (2009); *Bračni i porodični odnosi u islamu* (2009) i *Apokrifni hadisi* (2010).

Tri djela su mu prevedena i objavljena 2004. godine na albanskom jeziku. To su: *Ramazan i teraviih-namaz u svjetlu hanefijskog mezheba* (*Ramazani dhe namazi i teravive ne driten e medhhebit hanefij*); *Brak i intimni odnosi u islamu* (*Martesa dhe marredheniet intime ne islam*) i *Kultura ponašanja prema roditeljima, djeci i rodbini* (*Kultura sjelljes ndaj femilijeve, familjes dhe farefisit*).

SADRŽAJ

UVOD

EBU HANIFE

Rođenje i porijeklo	12
Obrazovanje i učitelji	13
Ebu Hanifin kružok i njegovi učenici	18
Znanje i inteligencija	22
Fikh – islamsko pravo	26
Pobožnost	28
Zuhd	33
Druge Ebu Hanifine vrline	35
Ebu Hanifina smrt	36
Ebu Hanifin doprinos hadisu i hadiskoj znanosti	37
Optužbe na račun Ebu Hanife	37
Da li je Ebu Hanife, doista, malo poznavao hadis?	42
Da li je Ebu Hanife preferirao analogiju u odnosu na hadis?	49
Ebu Hanifino zanimanje za hadis i hadiske znanosti	54
Ebu Hanifin odnos prema sunnetu	57
Ebu Hanifin ugled u hadiskoj znanosti	59

MALIK IBN ENES

U potrazi za znanjem	69
Učitelji	70

Učenici	73
Odnos prema hadisu	74
<i>Muvetta'</i>	77
Komentari	80
Ostala djela	81
Osobine	81
Mišljenja drugih o imamu Maliku	82
Iskušnja	85
Smrt	86

MUHAMMED B. IDRIS EŠ-ŠAFI'

Rođenje i djetinjstvo	90
Učitelji	92
Učenici	94
Djela	96
Njegov <i>Musned</i> i <i>Sunen</i>	98
Njegov odnos prema hadisu	98
Osobine i vrline	102
Imam Šafi u očima drugih	105
Smrt	108

AHMED B. HANBEL

Djetinjstvo i obrazovanje	111
Učitelji	112
Učenici	113
Djela	115

<i>Musned</i>	116
Broj hadisa	116
Klasifikacija hadisa u <i>Musnedu</i>	117
Broj ashaba	118
Broj Ahmedovih učitelja	119
Stepen autentičnosti hadisa	119
Djela nastala u vezi s <i>Musnedom</i>	122
Njegov opis i vrline	123
Drugi o njemu	127
Smrt	130

KORIŠTENA LITERATURA

BILJEŠKA O AUTORU

SADRŽAJ